

SERVET GÜNDÜZ VE DİĞERLERİ KARARININ UYGULANMASI

(Başvuru no: 4611/05 • Karar Tarihi: 11 Ocak 2011)

İZLEME RAPORU

Hazırlayanlar:

Yrd. Doç. Dr. Kerem Altıparmak

Av. H. Duygu Türemez

Avrupa Birliği
Türkiye Delegasyonu

SERVET GÜNDÜZ VE DİĞERLERİ KARARININ UYGULANMASI

(Başvuru no ve Tarihi: 4611/05 - 11 Ocak 2011)

ŞÜPHELİ ASKER ÖLÜMLERİ DAVALARI

Hazırlayanlar:

Yrd. Doç. Dr. Kerem Altıparmak

Av. H. Duygu Türemez

Avrupa Birliği
Türkiye Delegasyonu

İHOP AİHM KARARLARININ UYGULANMASI İZLEME RAPORLARI, 2015/1
SERVET GÜNDÜZ VE DİĞERLERİ KARARININ UYGULANMASI

Hazırlayanlar:

Yrd. Doç. Dr. Kerem Altıparmak
Av. H. Duygu Türemez

Kapasite Geliştirme Derneği

Tunus Caddesi 87/8, Kavaklıdere-Ankara
T. + 90 312 468 84 60
F. + 90 312 468 92 53

BULUŞ Tasarım ve Matbaacılık, Ankara

Tel: (312) 222 44 06 • Faks: (312) 222 44 07
www.bulustasarim.com.tr

Haziran 2015

Bu raporun elektronik kopyasına ve daha ayrıntılı bilgiye <http://www.aihmiz.org.tr/> adresinden ulaşabilirsiniz.

Bazı hakları saklıdır. Bu çalışma Creative Commons Alıntı Bildirimi - Ticari Olmayan Kullanım - Türetilemez - Lisans Devam Ettirme 3.0 Unported lisansı ile lisanslanmıştır. Bu şartları kabul etmek ve Kapasite Geliştirme Derneğini önceden bilgilendirmek suretiyle çalışmayı paylaşmak (kopyalamak ve dağıtmak) serbesttir.

Bu rapor, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu DİHAA Programı çerçevesinde, İnsan Hakları Ortak Platformu için Kapasite Geliştirme Derneği tarafından bastırılmıştır.

Bu yayının içeriği İnsan Hakları Ortak Platformunun sorumluluğundadır ve ifade edilen görüşler sadece yazarlara ait olup hiçbir suretle Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu'nun görüşleri şeklinde yansıtılamaz.

İÇİNDEKİLER

Şüpheli Asker Ölümleri Davaları Raporu.....	5
I. Başvuru Konusu Olaylar	9
II. AİHM Kararları.....	10
A. İntiharı Önleme Yükümlülüğüne İlişkin Genel İlkeler	10
B. Askere Alım Süreci	11
C. Askerlik Süreci.....	13
D. İntihar-Şüpheli Ölüm Öncesi Süreç	15
E. Etkili Soruşturma ve Kovuşturma Ödevi	15
F. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) Süreci	17
III. Bakanlar Komitesi Önündeki Süreç	18
A. CM/ResDH(2007)99 Sayılı Karar.....	18
B. CM/ResDH(2007)99 Sayılı Karar Sonrası Süreç	19
IV. Karar Sonrası Ulusal Düzeyde Alınan Genel Önlemler	20
A. Zorunlu Asker İntiharları/Şüpheli Ölümler ile İlgili İstatistikler	20
1. Resmi Sayılar	20
2. Soru Önergeleri	21
3. Sivil Toplum Örgütleri Verilerine Göre Asker Ölümleri/İntiharları	22
B. Mevzuat ve Uygulamanın Değerlendirmesi.....	24
1. Esasa Dair: Pozitif Yükümlülükler	24
2. Askere Alım Süreci ve Askerliğe Elverişlilik Koşullarına İlişkin	24
Düzenleyici Çerçeve	
3. Askerlik Süreci	34
4. Askeri Yetkililerin ve Üstlerin Görevlerine İlişkin Düzenlemeler	44
5. Usule Dair Yükümlülükler	51
6. İhlalin Giderimi, Tazmini ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi	64
7. Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru.....	67
V. Sonuç ve Tavsiyeler	68
A. Hükümete Öneriler.....	68
1. Yasama	68
2. İdari Uygulama	69
3. Yargı.....	70
B. Bakanlar Komitesi'ne Öneriler	71

Şüpheli Asker Ölümleri Davaları Raporu

Kerem Altıparmak - H. Duygu Türemez

Yönetici Özeti

İntihar olarak kabul edilen, ancak yakın dönemde oluşmaya başlayan literatür içinde, maktul yakınlarının şüpheleri de dikkate alınarak "şüpheli ölüm" adıyla da tanımlanabilecek zorunlu asker ölümleri, birçok AİHM kararına konu olmuştur.

Bakanlar Komitesi (BK) 2007 yılında almış olduğu bir karar ile Kılınc ve diğerleri grubu altındaki kararların izlenmesine, Hükümetin gerekli düzenlemeleri yaptığı ve önlemleri aldığına ikna olarak son vermiştir. Ancak bu karardan sonra da Mahkeme'ye, Türkiye'den kışlada şüpheli ölüm/intihar konulu çok sayıda başvuru yapılmıştır. Büyük bir kısmında Sözleşme'nin çeşitli hükümlerinin ihlal edildiği tespit edilen bu kararlar sistematik, yapısal bir soruna işaret etmekle birlikte, bu davaların tümü halen standart usulde izlenmektedir. Ayrıca konu ile ilgili 2007'den bu yana BK tarafından alınmış yeni bir karar mevcut değildir. Bu durumun asli nedeninin 2007'de bu gruba ilişkin dosyaların kapatılmış olması olduğu düşünülmektedir. Ne var ki, raporda ayrıntıları ile tartışıldığı üzere, Hükümetin Bakanlar Komitesi'ne 2007 yılı öncesinde sunduğu önlemlerin yeterli olmadığı, benzer vakaların halen devam ettiği hem AİHM kararlarından hem de ulusal düzeyde toplanan bilgilerden izlenebilmektedir.

Asker ölümleri raporu ile BK tarafından alınan bu karara dayanak olarak Hükümet tarafından sunulan gelişmelerin ve değişikliklerin, yasal veya idari olarak yeterli derece nitelikli kabul edilmesinin hatalı olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Rapor, Mahkeme'nin Servet Gündüz ve diğerleri kararında çizilen 3 aşamalı yaşam hakkının esas yönünden ihlal sistematığına paralel olarak; askere alım, askerlik süreci ve intihar/şüpheli ölüm öncesi süreç ile hakkın usul yönünden korunmasına ilişkin ihlalleri, vakalar ve dava dosyaları ile mevzuat analizi ışığında değerlendirmeye çalışmaktadır.

Esasa Dair- Pozitif Yükümlülükler

Askere Alım

Mahkeme kararlarında çok kez, bilhassa askere alım sürecine ilişkin, ilgili Yönetmeliğin düzenleme ve uygulamada eksik, yetersiz olduğu

tespitinde bulunulmuştur. Bakanlar Komitesi'nin 2007 tarihli kararına esas olan Hükümet görüşünde kararlarda eleştirilen eksikliklerin giderildiği belirtilmiştir. Ancak gerek rapor içerisinde incelenen dava dosyaları, sivil toplum örgütlerinin raporları ve soru önergelerine verilen cevaplardan, gerekse AİHM başvurularından, ölüm olaylarının 2007'den sonra önemli bir sayısal değişiklik olmadan devam ettiği görülmektedir. Bu durum mevzuatta ve uygulamada gerçekleşen değişikliklerin esaslı bir sonuç doğurmadığını ortaya koymaktadır. Rapor için yapılan bilgi edinme başvuruları, ilgili kurumların alınan önlemlere ilişkin hiçbir etki analizi yapmadığını, salt sayılarla durumu açıklamaya çalıştığını göstermektedir. Bu nedenle, resmi mercilerin yasal değişikliklerin etkileri konusunda bir fikrinin olmadığını söylemek mümkündür.

Yaşam hakkının ihlali gibi ağır bir sonucu olan yapısal bir soruna ilişkin olarak Hükümetin, sorunların kaynaklarını tespit etmeye yönelik bilimsel çalışmalar yapması gerektiği ve bunları başta ilgili insan hakları örgütleri olmak üzere kamuoyu ile paylaşması gerektiği açıktır.

Rapor içerisinde askere alım sürecine ilişkin, özellikle de TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliği'nde tespit edilen hususlar şunlar olmuştur;

- ❖ Askere alım muayenesindeki esas ve izlenecek usul, Sağlık Yeteneği Yönetmeliği'nin 5. maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemede iki esaslı noktada sorunlar yoğunlaşmaktadır. Bunların ilki muayenenin kapsamı, bir diğer deyişle muayenede izlenen usul, bir diğeri ise kararların verilmesindeki yetki sorunudur. Askere alımda ilk muayene, Sağlık Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı arasında 2005 yılında imzalanan bir protokol ile aile hekimlerine bırakılmıştır. Bu muayene, basit fizik muayene ile kişinin beyanına dayanmaktadır. Kişinin fizik muayene ile tespit edilmeyen, beyan da etmediği bir hastalık veya şikayeti için idarenin, ileri tetkik gibi bir sorumluluğu bulunmadığı düzenlenmiştir. Diğer yandan mevcut düzenlemede, her ne kadar aile hekimleri ilk muayeneyi yapmakla yükümlü ise de ne ilgili düzenlemeden ne de uygulamadan, aile hekimlerinin bu muayeneyi yapmak üzere herhangi bir ek eğitim ile bilgilendirme alıp almadıkları anlaşılamamaktadır. Bu hususta Sağlık Bakanlığı'na yöneltilen, 16 Ocak 2015 tarihli bilgi edinme başvurusuna gelen yanıtta; aile hekimlerinin eğitiminde her çeşit sağlık raporu için gerekli eğitimlerin yer aldığı, muayenelerin de ilgili yönetmeliklerde tanımlandığı belirtilmiştir. Ancak rapor içerisinde gerçekleştirilen, mevzuat ve uygulamaya dair analizlerde bu yanıtın fiili durumu yansıtmadığı tespit edilmiştir.
- ❖ Bunlarla birlikte, aile hekimlerine verilen yetki yalnızca askere elverişlilik kararı ile sınırlandırılmıştır. Geciktirme, muafiyet gibi kararlarda, asker hastaneleri sağlık kurumları yetkili kılınmıştır. Sistem içerisinde yetkinin bu şekilde bölünmesi de sorunludur ve askerlikten muafiyet konusunda askeri birimlere mutlak bir takdir yetkisi vermektedir.
- ❖ Yönetmeliğin EK-78 bölümünde ruh sağlığına ilişkin hastalıklar, sıralı ve dilimlere ayrılarak sınıflandırılmıştır. Hastalığın (A) diliminde kişi askere elverişli kabul edilmekte, ancak (B) ve (D) dilimlerine girdiğinin tespiti halinde elverişsizlik kararı verilme ihtimali doğmaktadır. Bu düzenleme ve uygulama, birçok önemli hastalığın sistemden geçerek kişinin yanlış bir kararla askere alınmasına neden olmaktadır. Yönetmelik, hastalıkların hangi dilimde olduğunun tespitinde uygulanacak usul bakımından açık değildir. Yönetmeliğin bu bölümünde, Bakanlar Komitesi kararından sonra esaslı bir değişiklik yapılmamış, sadece bazı hastalıkların dilimlerine ilişkin şekli düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu değişikliklerin uygulamadaki sonuçlarının takibi mümkün değilse de, rapor içerisindeki vakalar; hastalıkların tespiti ve sınıflandırılmasında kullanılan bu sistemin yaşam hakkı açısından sorunları çözmeye yetmediğini kanıtlamaktadır.

- ❖ Askere alımda psikososyal risk faktörü tarama anketi gibi tespit araçlarının işlevsiz olduğu görülmektedir. Bu konuda eğer bir test yapılacaksa halihazırda uygulanmakta olan testin etkisinin azaltılması ya da testin bilimsel olarak kabul görmüş, test grubuna uygun ve sorunları tespit etmek bakımından elverişli bir forma dönüştürülmesi için gerekli çalışmanın yapılması gerekmektedir.

Askerlik Süreci

- ❖ Askerlik sırasında kişinin ruh sağlığına uygun olarak hangi görevlere verilebileceği, TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliği'nin "Askerliğe Elverişli Olanların Sınıflandırılmaları" başlıklı 13'üncü maddesinde düzenlenmiştir. Madde, görevin ateşli silahlar ile yakın ilişki içinde olmayı gerektirip gerektirmediği, örneğin görev nedeniyle madde bağımlısı bir kişinin ilaç-kimyasal vb. maddelere ulaşımının mümkün olup olmadığı gibi konularda hiçbir ayrıntı içermemektedir. Bu nedenle son derece muğlak ve ilgili kişileri korumasız bırakan kural, AİHM içtihatlarına göre yasa kalitesi taşımamaktadır.
- ❖ Bakanlar Komitesi'nin 2007 tarihli kararında silahlı göreve verilme veya silahlı nöbet konusunda bir Emir'in bulunduğu Hükümet tarafından ileri sürülmüştür. Ancak söz konusu Emir'de aktarılan silahlı göreve verilmeme koşulu olan "psikolojik sorunları tıbbi raporlar ile ortaya konan askerler" ifadesi oldukça muğlaktır. Kuralda hangi psikolojik sorunlar için, ne şekilde tanzim edilmiş tıbbi raporların gerektiği ve bunların hangi aşamada gerçekleştirileceği konularında açıklık bulunmadığı tespit edilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri, ne askere alıma ilişkin yasal çerçeve düzenlemede ne de Sağlık Yeteneği Yönetmeliği gibi özel düzenlemelerde silahlı görev koşullarına yer vermemektedir.
- ❖ İdari uygulamada; 2007 tarihli Bakanlar Komitesi kararında, Servet Gündüz kararının izlenmesi kapsamında Hükümet'in sunduğu eylem planında ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı'nda, garnizon ve kışla içerisinde Rehberlik ve Danışma Merkezleri (RDM'ler), Aile İletişim Merkezleri, Psikolojik Risk Faktörü Araştırması, Kısa Bulgu Envanteri gibi denetim mekanizmalarının varlığının faaliyete geçirildiği belirtilmektedir. Rehberlik ve Danışma Merkezleri (ve diğer mekanizmalar) ile ilgili ulaşılabilir bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde 16 Ocak 2015 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı'na yöneltilen askerlik sırasındaki ruh sağlığı takibine ilişkin bu mekanizmaların işleyişine ilişkin sorulara ise bilgi edinme hakkı kapsamında bulunmadığı gerekçesiyle yanıt verilmemiştir. Koruyucu ruh sağlığı hizmetleri sistemi içerisinde en sorunlu birimin ise en çok sorumluluk yüklenmesine rağmen, işlevi konusunda her daim soru işaretleri ve olumsuz bildirimler bulunan Rehberlik ve Danışma Merkezleri olduğu tespit edilmiştir.
- ❖ Sağlık Yeteneği Yönetmeliği yanında AİHM tarafından tespit edilmiş ihlaller doğrultusunda rapora konu edilen İç Hizmet Kanunu'nda ve Askerlik Kanunu'nda; ruh sağlığı ile ilgili sorunlar bakımından üstlerin görev ve sorumluluklarına ilişkin bir düzenlemenin 2007 yılından önce bulunmadığı, bu tarihten sonra da herhangi bir değişiklik yapılmadığı tespit edilmiştir. Mevcut yasal düzenleme içerisinde ne İç Hizmet Kanunu'nda veya tüzüğünde ne de Askerlik Kanunu'nda bu hususta herhangi bir ayrıntı mevcut değildir.
- ❖ Üstün asta uyguladığı kötü muamele suçlarında ise, Askeri Ceza Kanunu'ndaki ve Disiplin Kanunu'ndaki ceza hükümlerinin evrensel ceza hukuku ve insan hakları hukuku ilkelerine aykırı olduğu; astla üst arasında ceza hukuku yaptırımları açısından farklar bulunduğu, üstün işlediği suçlarda alt sınırın olmadığı tespit edilmiştir. Bu düzenlemeler TSK içerisinde sistemli bir cezazırlık sorununa neden olmaktadır.

Usule Dair Yükümlülükler

Rapor içerisinde vaka analizleri ve dosyalar ile aşağıdaki hususlarda Devlet'in usule dair yükümlülükleri yerine getirmediği tespit edilmiştir;

- ❖ Maktül ailelerinin, yakınlarının dosyaya ve tüm belgelere erişimi taleplerinde tekrar eden sorunlar yaşandığı;
- ❖ Asker ölümleri ve intiharlar nedeniyle açılan davalarda alınan harç ve karşı vekalet ücretleri ile adalete erişim hakkının ihlal edildiği;
- ❖ Şüpheli ölüm vakalarında sorumluluğu olanların soruşturmaya dahil edilmeleri önündeki idari ve yasal engellerin bulunduğu;
- ❖ Şüpheli ölüm ve intihar vakalarında yürütülen soruşturmanın sadece ölümün gerçekleştiği ana ilişkin olduğu; idari ve cezai soruşturmanın üstlerin özen ödevini yerine getirip getirmediğini ortaya çıkaracak şekilde yürütülmediği;
- ❖ Herhangi bir ceza verilse dahi bu cezaların zamanaşımı, hükmün açıklanmasının geri bırakılması gibi müesseselerle anlamını yitirdiği, cezaların ise suçla orantılı bir şekilde tesis edilmediği.

Rapor; yasama, yargı ve yürütme organlarına anılan eksik ve yanlışlıkları düzeltme yönünde tavsiyelerde bulunmasının yanında Bakanlar Komitesi'ne de şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

Halihazırda Kılıç grubu altındaki davalar 2007 tarihli Bakanlar Komitesi kararı ile kapatılmıştır. Lakin sorunun çözülmek bir yana daha da karmaşıklaşarak devam ettiği ortadadır. Bu kadar uzamış bir sorunun daha ciddi bir işbirliği ile çözüme kavuşturulması gerektiği açıktır. Standart izlemede bulunan Servet Gündüz grubu davalarında ihlaller açısından kurulan askere alım, askerlik süreci ve intihar öncesi süreçteki tespitler hala günceldir. Bu nedenlerle;

- ❖ Gündüz grubu kararları bu doğrultuda, standart izlemeden çıkarılarak nitelikli izlemeye alınmalıdır.
- ❖ Bakanlar Komitesi, Hükümete yapılan önerilerin hayata geçirilmesi sürecini yakından takip etmeli, ilgili düzenlemelerin yapılmasına sivil toplumun ve mağdur yakınlarının katılımını teşvik etmelidir.
- ❖ Sorunun tüm boyutlarına kalıcı ve yapısal çözümler bulunduğu pratikte kanıtlanana kadar ilgili dosyaların takibine son verilmemelidir.

Servet Gündüz ve Diğerleri Kararının Uygulanması

(Başvuru no: 4611/05, 11 Ocak 2011)

Şüpheli Asker Ölümleri Davaları

Anahtar Kelimeler:

İntihar, şüpheli ölüm, zorunlu askerlik, psikolojik rahatsızlık, özen yükümlülüğü

I. Başvuru Konusu Olaylar

Şüpheli asker ölümü davaları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) tarafından düzenli olarak yaşam hakkı ihlali bulunan bir dava grubu olmakla birlikte, Bakanlar Komitesi önünde izlenmesi hem gruplandırılmamış hem de standart izlemede kalan bir dava grubudur. Bunun nedeni, daha önce Kılıç ve Diğerleri dava grubuna ilişkin olarak Bakanlar Komitesi tarafından verilmiş

nihai karardır.¹ Aşağıda ayrıntıları ile açıklanacak bu kararda Bakanlar Komitesi, hükümetin şüpheli asker ölümleri ile ilgili gerekli genel önlemleri aldığına kanaat getirmiş ve bu grupta yer alan davaların izlenmesine son vermiştir. Bununla birlikte, şüpheli asker ölümlerine ilişkin başvurular AİHM'in dosyayı kapatma kararından sonra da devam etmiştir. Bakanlar Komitesi bu davaları öncelikle kopya (*clone*) dava olarak nitelemiş², daha sonra ise sınıflandırmayı bekleyen dava³ (*pending case*) şeklinde tanımlamıştır. Hali hazırda 2011 yılında verilmiş olan Servet Gündüz kararı öncü (*leading*) dava olarak gözükmekteyse de, bu davalar standart usulde izlenmekte ve 2007'den bu yana bu dava grubuna ilişkin Bakanlar Komitesi'nde önemli bir gelişme yer almamaktadır.

Gerek Kılınç ve Diğerleri grubunda gerekse Servet Gündüz ve Diğerleri grubunda yer alan davaların iki ana ihlal tipine ilişkin olduğu görülmektedir. Bu davalarda, Devlet'in ilgilinin intihar etmesine neden olabilecek gerçek ve yakın bir tehlikenin varlığını bilmesine rağmen bunu önlemek için kendisinden makul olarak beklenen her şeyi yerine getirmediği sonucuna ulaşılarak Sözleşme'nin 2. maddesinin esas bakımından ihlal edildiğine karar verilmiştir.⁴ Öte yandan yine bu davaların bir kısmında; şüpheli ölüme ilişkin etkili soruşturma yürütülmemesi nedeniyle, Sözleşme'nin 2. maddesinde sözedilen yaşam hakkını koruma yükümlülüğünün usul bakımından ihlal edildiğine karar verilmiştir.⁵

Zorunlu askerlik sırasında gerçekleşen şüpheli ölümlere ilişkin bu iki ana kategoride sınıflandırılan ihlaller, 3'ü intiharı engellemeye yönelik,⁶ 1'i etkili soruşturma veya kovuşturmaya yönelik ve 1'i de ihlalin yargısal yolla giderimine ilişkin olmak üzere 5 farklı alandaki tespitlere göre oluşturulmaktadır. Türkiye'de yapısal bir sorun olarak nitelenebilecek şüpheli asker ölümlerinin AİHM içtihadında test edilen bu 5 aşamasına ilişkin saptamalar aşağıda sunulmaktadır.

II. AİHM Kararları

A. İntiharı Önleme Yükümlülüğüne İlişkin Genel İlkeler

AİHM, diğer yaşam hakkı davalarında olduğu gibi zorunlu askerlerin ölümü konulu davalarda

---

1 CM/ResDH(2007)99

2 Örneğin bkz. Bayram/Türkiye kararına ilişkin 1078. toplantıda alınan karar. "[karar için tıklayınız](#)"

3 Örneğin bkz. Metin/Türkiye, [tıklayınız...](#)

4 Örneğin bkz. Dülek ve diğerleri/Türkiye, no. 31149/09, 03.11.2011, para. 47

5 Örneğin bkz. Mehmet Köse/Türkiye, no. 10449/06, 01.04.2014, para. 62 vd.

6 Servet Gündüz kararının 68. paragrafı bu üç ödevi sıralamaktadır. Bkz. Servet Gündüz ve diğerleri/Türkiye, no. 4611/05, 11.01.2011

da, Sözleşme'nin 2. maddesinin 1. fıkrasının 1. cümlesi uyarınca, devletin, yetkisi altında olan her kişiyi diğer bir kişiye karşı veya gerekirse kendisine karşı korumak için gereken bütün önleyici tedbirleri alma konusunda pozitif bir yükümlülüğe sahip olduğunu hatırlatmaktadır. Bu yükümlülük, devletlerin yaşam hakkına zarar verilmesini etkili şekilde önleyebilecek nitelikte idari ve yasal bir sistemi uygulamasını gerekli kılar. Zorunlu askerlik hizmeti öngörüldüğünde, söz konusu olan insan unsuru nedeniyle askerlik görevleri ve faaliyetlerinin niteliği göz önüne alınarak oluşabilecek hayati risk seviyesine uygun bir yasal ve idari düzenlemenin de mevcut olması gerekmektedir. Bu düzenlemeler, zorunlu askerlik yapanların karşılaşılabilecekleri askeri riskler ile askeri yetkililerin çeşitli aşamalarda gerçekleşebilecek hata ve kusurlarına karşı etkili korunmasını sağlayacak nitelikte olmalıdır.⁷

AİHM'e göre, askerlik sırasında şüpheli ölüm gerçekleştiğinde, yetkili makamların ilgilinin intihar etmesine neden olabilecek gerçek ve yakın bir tehlikenin varlığını bilip bilmediklerini ya da bilmeleri gerekip gerekmediğini; bu tehlikeyi bilmeleri halinde ise bunu önlemek için kendilerinden makul olarak beklenen her şeyi yerine getirip getirmediğini araştırmak gerekmektedir. Bu ödev bir sonuç değil davranış ödevidir. Yetkililer, kendilerinden makul olarak beklenenleri yerine getirmelerine rağmen ölüme engel olamamış olabilirler.⁸ Bu durumda Sözleşme'nin ihlal edilmesi söz konusu olmayacaktır.⁹

B. Askere Alım Süreci

Yetkili makamların, zorunlu askerliğini yapan kişinin intihar etme veya bir başkasına zarar verme ihtimaline ilişkin gerçek ve yakın bir tehlikenin varlığını bilip bilmedikleri sorusunun ilk cevaplanacağı aşama askere alım sürecidir. Bu aşamada yetkililer riski öğrenmişlerse gereken önlemleri almak zorundadırlar. Eğer riskin öğrenilmesi mümkünken; sistemin işlememesinden ya da ilgililerin ihmali, kusuru ve/veya yetersizliği nedeniyle risk tespit edilmemişse devletin davranış ödevini yerine getirmediği söylenebilir.

Hükümet, birçok davada Bakanlar Komitesi tarafından da genel önlem yükümlülüğünü yerine getirdiğine delalet sayılan genel kuralları sayarak asker alım sırasında gerekli özenin gösterildiğini belirtmiştir. Buna göre askere çağrılanlar, askerlik hizmetine hem fiziksel

7 Lütfi Demirci ve Diğerleri/Türkiye, no. 28809/05, 02.03.2010, para. 31; Kılıç ve Diğerleri/Türkiye, no. 40145/98, 07.06.2005, para. 40-43; Havva Dudu Albayrak ve diğerleri/Türkiye, no. 24470/09, 21.07.2011, para. 42-46; Acet ve diğerleri/Türkiye, no. 22427/06, 18.10.2011, para 48-52; Serdar Yiğit ve diğerleri/Türkiye, no. 20245/05, 09.11.2010, para. 41-43; Yürekli/Türkiye, no. 48913/99, 17.7.2008, para. 46-49; Aktepe ve Kahrıman/Türkiye, no 18524/07, 03.07.2014, para. 60-62; Ömer Aydın/Türkiye, No. 34813/02, 25.11.2008, para. 46-48.

8 Bu açıdan ihlal bulunmayan Nurten Deniz Bülbül/Türkiye vakasının ayrıntılarına bakılabilir. No. 4649/05, 23.2.2010.

9 Dölek ve diğerleri/Türkiye, no. 31149/09, 03.11.2011, para. 42-47; Servet Gündüz ve diğerleri/Türkiye, no. 4611/05, 11.01.2011, para. 64-67; Metin/Türkiye, no. 26773/05, 05.07.2011, para. 60-63; Recep Kurt/Türkiye, no. 23164/09, 22.11.2011, para. 56; Acet ve diğerleri/Türkiye, no. 22427/06, 18.10.2011, para. 45.

hem de ruhsal yönden elverişliliklerini tespit etmeye imkân veren tıbbi muayenelere tabi tutulmaktadır. Askerlik şubelerinde askerliğe elverişliliğin tespitinde bir psikiyatr hazır bulunmaktadır. Savunma Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasındaki bir protokole göre, sağlık kurumları, hastalık geçmişi bulunan kimseleri askerlik şubelerine bildirmelidirler.¹⁰ Psikolojik sorunları olanlar veya sağlık raporu bulunan asker adayları psikiyatrik muayenelerden geçmek üzere askeri hastanelere gönderilmektedirler.¹¹ Yine aynı standart açıklamaya göre, askere çağrılanlar öncelikle ordu bünyesine katıldıktan sonra hak ve yükümlülükleri, güvenlik tedbirleri, silahların kullanılması, içtüzük ve özellikle de tıbbi ve psikolojik sorunlarla baş etme konusunda temel askerlik eğitime tabi tutulmaktadır. Eğitim merkezlerinden birine gelmelerinden itibaren on beşinci günde, davranış analizi ve kişilik testine tabi tutulmaktadır. Psikolojik sorunu bulunanlar, sağlık merkezlerine gönderilmekte ve sağlık durumları takip edilmektedir. Düzenli psikolojik kontroller ile tıbbi konsültasyonlara ilişkin bir sistem uygulanmakta ve her askerin dilediğinde bir doktora görünme hakkı bulunmaktadır. Orduya katılmadan önce şizofreni, depresyon ve/veya uyuşturucu madde bağımlılığı nedeniyle tedavi görmüş kişiler, görev nedeniyle baskı altında olan her kişi gibi düzenli aralıklarla ve yakından takip edilmektedirler. 19 Ocak 2005 tarihli Emir¹² uyarınca, tıbbi raporlarla psikolojik sorunları bulunduğu tespit edilen askerler, silah taşımamaktadırlar ve kendilerine idari veya benzeri görevler verilmektedir.¹³

Bu standart açıklama Bakanlar Komitesi'ni tatmin etmişse de takip eden çok sayıda vakada görüldüğü gibi alındığı söylenen önlemlerin hayata geçirilmesinde ciddi sorunlar olduğu, Sağlık Bakanlığı ile Milli Savunma Bakanlığı arasında koordinasyon sorunlarının bulunduğu görülmektedir.

Şüpheli asker ölümleri davalarında, başvuru sahiplerinin hiçbirinin yakını hastalığın belirlenmesine rağmen Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Yeteneği Yönetmeliği'ne göre "askerliğe elverişli olmayanlar" statüsünde sınıflandırılıp, askerlikten muaf tutulmamıştır. Ancak bu bulgunun, henüz hiçbir davada tek başına ihlale vücut vermediği görülmektedir.¹⁴ Bununla birlikte, özellikle maktulün sağlık problemlerinin bilinmesine veya tespit edilmesine rağmen ileri tetkiklerin yapılmaması devletin pozitif ödevini yerine getirmediğinin açık göstergesidir. Bakanlar Komitesi kararı öncesinde verilen Kılıç kararında AİHM, açık bir şekilde ruhsal sorunları tespit edilmiş maktulün durumunun teşhisi için gerekli incelemeler yapılmadan

10 Recep Kurt/Türkiye, no. 23164/09, 22.11.2011, para. 47

11 Dülek, para. 36; Abdullah Yılmaz, no: 21899/02, 17.06.2008, para. 35.

12 bkz: CM/ResDH 2007(99) Sayılı karar"

13 Dülek, para. 37; Abdullah Yılmaz, no: 21899/02, 17.06.2008, para. 35-39; Serdar Yiğit ve diğerleri/Türkiye, no. 20245/05, 09.11.2010, para. 36; Mehmet Köse/Türkiye, no. 10449/06, 01.04.2014, para. 57-59.

14 Yönetmeliğin ekinin 15 ila 18. maddelerinde sayılan ruh sağlığı hastalıklarının (B) ve (D) kategorilerine girenler askerliğe elverişli olmayan şekilde ayrılmaktadır. (A) dilimine giren diğer hastalıklar ise muaf tutulmak için yeterli değildir.

askerliğe başlatılmasını eleştirmiştir.¹⁵ Servet Gündüz ve Diğerleri kararında AİHM, madde bağımlılığı tespit edilen maktulün durumunun askerlik yapmaya uygunluk açısından değerlendirilmediğini not etmektedir.¹⁶ Asker alım sürecinde antisosyal kişilik bozukluğu tespit edilen maktulün askerlikten muaf tutulmadığı Recep Kurt davasında da, Mahkeme bunun 2. maddeyi ihlal ettiğine hükmetmiştir.¹⁷ Bununla birlikte, ihlalin düzenlemeden mi yoksa uygulamadan mı olduğu kararda net değildir.

Askere alınan kişinin beyanı ve diğer veriler, ruhsal durumu açısından şüphe yaratabilir. Metin davasında, maktul alkol ve madde kullanımını ve entelektüel kapasitesindeki kısıtlılığı yetkililere bildirmiş, ayrıca vücudundaki izlerden kendine daha önce zarar verdiği de görülebilmektedir. Buna rağmen, askerliğe uygun olup olmadığı veya hayati riski olup olmadığı bu aşamada değerlendirilmemiştir.¹⁸ Bu koşullar altında sadece kağıt üzerinde bazı düzenlemelerin olması yeterli değildir. Maktulün, askerliğe başladığı sırada rahatsızlığını bildirmemiş olması devleti pozitif ödevden kurtarmaz. Eğer hükümetin iddia ettiği gibi Sağlık Bakanlığı ile Milli Savunma Bakanlığı arasında protokol varsa bu bilginin yetkililere ulaşması beklenir. Aynı şekilde ciddi işleyen bir sağlık kontrolü kişilik bozukluklarını saptamaya yeterli olmalıdır.¹⁹ Dülek kararında da, distimi hastası olan maktulün durumunun saptanamaması Mahkemeye göre, devletin pozitif ödevini yerine getirmede olduğunu göstermektedir.²⁰

C. Askerlik Süreci

Askere alımda veya daha sonra eğitim sırasında ruhsal sorunları olduğu tespit edilenlerin gözlem ve tedavilerinin devam etmesi gerekir. Bu gözlem ve tedavilerin, palyatif ve günü kurtaracak nitelikte olmaması beklenmektedir. Özellikle, tekrar eden kriz, halüsinasyon gibi belirtiler halinde o anı bastırmaya yönelik önlemlerin riski ortadan kaldırmak veya azaltmak için yeterli olmayacağı ifade edilebilir.²¹ Servet Gündüz davasında durum tespit edilmiş olmasına rağmen, kayıtlarda (Servet Gündüz'ün oğlu) İbrahim Serkan Gündüz'ün temel eğitimi bitirip 15. Jandarma Sınır Bölüğü'ne katıldığı tarih olan 3 Ekim 2002 ve öldüğü 8 Temmuz 2003 tarihleri arasında hiçbir sağlık kaydı bulunmamaktadır. Üstüne üstlük aynı dönemde İbrahim Serkan Gündüz'ün disiplinsizliğinin arttığına dair bir çok da veri vardır.²²

Hastalığı saptanan bir kişinin psikiyatr-psikolog denetiminde tedavisi, hastanın değil devletin görevidir. Rahatsızlığı saptanmış kişinin tedavi edilmeden askerlik görevine geri gönderilmesi

---

15 Kılınç, para. 45

16 Bu durumun ihlale neden olan unsurlar arasında olduğu açıktır. Bkz. para. 82. Ayrıca raporda bkz: s. 21, 22, 23

17 Recep Kurt, para. 65

18 Metin, para. 67.

19 Havva Dudu Albayrak, para. 48 ve 50.

20 Dülek, para. 53.

21 Bkz. Metin, para. 72.

22 Servet Gündüz, para. 76-77.

halinde devletin pozitif yükümlülüğünü ihlal ettiği açıktır. Bu durumda, gerekli tedaviyi talep etmediği, tatil gününde hastaneye başvurduğu gibi gerekçelerle asker kişiye sorumluluk yüklenemez.²³

Psikolojik sorunu olan askerlere silah verilmemesi veya silaha ulaşamayacakları konumda görevlendirilmesi, alınması beklenen bir diğer önemli önlemdir. Maktulün kendini iyi hissettiğini söylemesi veya askerliği tam yapmak istediğini belirtmesi gibi durumlar devletin bu yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz.²⁴ Ruhsal sağlık problemi olan askere silah verilmemelidir. Bir sorun saptanması, ancak henüz teşhis koyulmamış olması da silah verilmemesi için yeterli sebeptir.²⁵ Hastanın tedavisinin sürmesi, defalarca psikiyatristle görüşmüş olması da devletin bu yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz.²⁶

Ancak intihar riski olan askerlerle ilgili alınacak tek önlem, silah verilmemesi değildir.²⁷ Bu kategorideki hastaların çatışma riski olan, gerilimi yüksek bölgelerde askerlik yapmaması gerekir. Ayrıca, halüsinasyonlar gören bir askerin silahsız da olsa nöbet tutmaması gerekmektedir. Bu durumdaki askerlerin muaf tutulması, izne gönderilmesi veya askerlik hizmetlerinin ertelenmesi düşünülmelidir.²⁸ Psikolojik rahatsızlığı saptanmış bir askerin durumunun sistematik şekilde izlenmesi gerekir. Uçucu madde bağımlılığı olan, intihar ve cinayet eğilimi olduğunu belirtmiş bir kişinin silahsız da olsa gece nöbetleri tutması, silaha veya bu maddelere ulaşma imkanının olması, disiplinsizliğinin cezaya tabii tutulması devletin sorumluluğunu doğurmak için yeterli görülebilir.

Bu konuda, kurumlar arası koordinasyon çok önemlidir. İster hastalığı tespit eden sağlık kurumu durumu askeri birliğe bildirmediği için olsun, isterse bildirime rağmen askeri yetkililer gerekli önlemi almamış olsun, devletin sorumluluğu ortadan kalkmayacaktır.²⁹ Tedavi edilmesi gereken kişinin durumu hakkında sağlık kurumları ile askeri birimler arasında koordinasyonun bulunması yapısal anlamda bir zorunluluktur.³⁰ Davaların hemen hepsinde, sorumluluğun kimde olduğu saptanmadığı gibi bu konuda bir araştırma da yürütülmemiştir. Koordinasyon sorunu, yaşam hakkına yönelik esasa ilişkin ödevle usule ilişkin ödevin birbirine bağıllığını göstermesinin yanında, problemin yapısal ve sistemik olduğunu da ortaya koymaktadır. Tüm ölüm vakalarında, sorunlu askerin tedavi ettirilmesi yerine askerlik süresinin tamamlanmasına yönelik geçici önlemler alındığı, askerin tekrar tekrar görevine geri gönderildiği görülmektedir.

23 Bkz. Kılınç, para. para. 52-54.

24 Lütfi Demirci ve Diğerleri, para. 35.

25 Kılınç davasında Askeri Ceza Mahkemesi'nde karşı oy kullanan üyenin bu görüşü AİHM tarafından da onaylanmıştır. Kılınç, para. 26 ve 54.

26 Acet ve diğerleri, para. 58-59.

27 Halil Yüksel Akıncı ve Diğerleri/Türkiye, no. 39125/04, 11.12.2012, para. 75-76.

28 Recep Kurt, para. 62-63.

29 Ataman/Türkiye, no. 46252/99, 27.04.2006, para. 60.

30 Aktepe ve Kahrıman, para. 68.

Aşağıda açıklanacağı gibi buradaki ihmal ister hekimden isterse askerin üstlerinden gelsin cezai yaptırıma tabi olması gereken niteliktedir.

D. İntihar-Şüpheli Ölüm Öncesi Süreç

Bir kişiyi intihara veya şüpheli ölüme sürükleyen sürecin kritik anı ölüm olayının gerçekleşmesinin hemen öncesidir. Kişinin, ruhsal problemleri olduğu saptanmış olmasa bile bu evrede gerçekleşen olaylar devletin sorumluluğuna vücut verebilir. Abdullah Yılmaz vakasında, başvuruçunun oğlu Maşallah Yılmaz'ın askerlik öncesinde ve süresinde herhangi bir sağlık sorunu olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, maktulün komutanı olan çavuş, ölüm günü başvuruçunun oğluna çok ağır sözlü ve fiziksel saldırıda bulunmuştur. Bu saldırının, yarattığı psikolojik etkiyi ölçme imkânı olmasa bile devletin 2. maddeye ilişkin sorumluluğunu tetiklediği açıktır.³¹ Bununla birlikte Hükümet, yürütülen soruşturmalar nedeniyle, başvuruçunun mağdur sıfatının kalktığını ileri sürmüştür.³² Başvuruçunun oğlunun ölümü sonrasında yürütülen soruşturmalarda, bu saldırıyla Maşallah Yılmaz'ın ölümü arasında bir illiyet bağının kurulmadığı görülmektedir. Buradan çıkan sonuç şudur ki; üstün asta yaptığı fiziksel saldırının salt bir müessir fiil olarak değerlendirilmesi yeterli değildir, bu davranışın ölüme etkisi bakımından da değerlendirilmesi gerekir.³³ Bunun yapılmaması, cezasızlık olgusu kapsamında değerlendirilebilir. Bununla birlikte, olayın öncesinde gerçekleştiği iddia edilen kötü muameleye ilişkin soruşturma yapılmışsa, bu soruşturmanın Sözleşme standartlarına uygun olması halinde AİHM, ulusal mercilerin bulgularını geçerli kabul etmektedir.³⁴

E. Etkili Soruşturma ve Kovuşturma Ödevi

Mahkeme, Sözleşme'nin 2. maddesinden ileri gelen yaşam hakkını koruma yükümlülüğünün kişi şüpheli koşullarda hayatını kaybettiğinde etkin bir soruşturma yapılmasını gerektirdiğini hatırlatmaktadır. Bu ilkeler, aynı zamanda askeri yetkililerin sorumluluğu altında bulunan kişilerle ilgili davalar için de geçerlidir. Bu bağlamda, ölümlü sonuçlanan olaylarda devlet görevlilerinin işlem ya da ihmallerinin bulunması veya bulunmaması pek de önemli değildir. Soruşturmanın etkinliği, öncelikle soruşturmacıların, olaya karışan veya karıştığından şüphelenilen kişilerden bağımsız olmalarını gerektirmektedir. Bu durum sadece hiyerarşik veya kurumsal bir bağlantı bulunmamasını değil aynı zamanda somut bir bağımsızlığı da gerektirmektedir. Dahası, soruşturmanın eksiksiz biçimde yürütülmesi gerekmektedir. Bu ifade, soruşturmanın olayların tespitine ve gerekirse sorumluların kimliklerinin belirlenmesi ile cezalandırılmalarına imkân sağlaması gerektiği anlamına gelmektedir. Yetkililerin; diğerlerinin yanı sıra, görgü tanıklarının ifadeleri, bilirkişi incelemeleri ve gerektiğinde yaralanmalar ile ilgili eksiksiz ve detaylı bir rapor hazırlanmasına imkân verecek otopsinin yapılması ve

31 Abdullah Yılmaz, no: 21899/02, 17.06.2008, para. 71.

32 Maktulün komutanı, müessir fiilden dolayı 5 aylık bir hapis cezası almıştır.

33 Abdullah Yılmaz, no: 21899/02, 17.06.2008, para. 72-73.

34 Örneğin, Ömer Aydın, para. 50.

klirik bulguların, özellikle de ölüm sebebinin objektif analizi dâhil olmak üzere, söz konusu olaylarla ilgili kanıtların elde edilmesi için imkânları dâhilindeki makul tedbirleri almış olmaları gerekmektedir. Soruşturmada, ölüm sebebinin veya olası sorumluların tespit edilmesini olumsuz yönde etkileyecek nitelikte her türlü eksiklik, bu hukuk kuralına riayet edilmesini engelleyecektir. Ayrıca soruşturma sonuçları, ilgili bütün unsurların titiz, objektif ve tarafsız bir analizine dayanmalıdır. Açıkça yapılması gereken bir soruşturma işleminin reddedilmesi, soruşturmanın kovuşturmaya dönmesi için gerekli koşulları ve gerektiğinde sorumluların kimliklerini belirleme olanağını azaltmaktadır. Yine de soruşturmanın etkinliğine ilişkin asgari kriteri karşılayan incelemenin niteliği ve ölçüsü davanın kendine özgü koşullarına bağlıdır. Bu koşullar, davayla ilgili bütün olayların ışığında ve soruşturma işleminin uygulamaya ilişkin gerçeklikleri dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Meydana gelebilecek çok çeşitli durumları, yalnızca soruşturmaya ilişkin işlemler listesine veya diğer basit kıstaslar düzeyine indirgemek mümkün değildir.³⁵

Soruşturma işlemlerinin, ailenin veya ilgililerin talebi olmaksızın başlatılması gerekir.³⁶ Tıpkı kayıp davalarında olduğu gibi şüpheli ölümlerde de ailenin ölüm olayından ve sonrasındaki belirsizliklerden çok etkilendiği şüphesizdir. Ailenin soruşturma sürecine katılması ve özellikle soruşturmanın yeterliliğine ilişkin kararlarla ilgili görüşleri alınmalıdır.³⁷

Esat Bayram vakası, şüpheli ölüm davalarında görülen bir dizi usul eksikliğini somut bir şekilde ortaya koymaktadır. Maktul Halim Bayram, ateşli silahla yaralanmış, operasyon sonrasında konuşabilecek hale gelmesine rağmen savcı ifadesini almamıştır. Yine başvuruçunun kardeşini öldürdüğünü söylediği üstünün ve diğer tanıkların sadece çok yüzeysel şekilde ifadelerine başvurulmuştur. Balistik raporu, kurşunun hangi silahtan çıktığını tespit etmekle birlikte parmak izi incelemesi yapılmamıştır. Mağdurun, arkadan vurulduğuna dair ayrıntılı iki rapor bulunmasına rağmen, Adli Tıp Kurumu'nun önden vurulduğuna dair raporuna itibar edilmiş ve raporlar arasındaki çelişkiler giderilmemiştir.³⁸

Askerlik hizmeti hiyerarşik ilişkilere dayandığı için bağımsız ve tarafsız soruşturmanın güvenceye alınması özel önem taşımaktadır. Mehmet Köse vakasında, maktulün komutanı uzman çavuşlar soruşturmaya fiili olarak müdahale etmiş, delilleri yok edecek şekilde silaha el koymuş, maktulün elbiselerini çöpe atmışlardır.³⁹ Bu örnekte de görüldüğü gibi soruşturmanın sadece hukuken değil fiili olarak da olaya karışma ihtimali olan kişilerin müdahalesinden bağımsız yürütülmesi bir zorunluluktur.

---

35 Esat Bayram/Türkiye, no. 75535/01, 26.05.2009, para. 47-48. Ataman, para. 63-65; Abdullah Yılmaz, no: 21899/02, 17.06.2008, para. 55-58; Mehmet Köse/Türkiye, no. 10449/06, 01.04.2014, para. 62-66; Yürekli, para 50-51.

36 Serdar Yiğit ve Diğerleri, para. 47.

37 Serdar Yiğit ve Diğerleri, para. 50; Salgın/Türkiye, no. 46748/99, 20.2.2007, para. 88-89.

38 Esat Bayram, para. 50-52.

39 Mehmet Köse, para. 68

AİHM, ölümün intihar sonucu gerçekleştiğinin kabul edildiği durumlarda da soruşturma ödevinin her ihtimalde sona erdiğini düşünmemektedir. Ataman kararında, maktulün intihar ettiği kabul edilmekle birlikte savcının Ankara’da tedavi gören hastanın durumunu Birliğine bildirmesi konusunun araştırılmamış olması bir eksiklik olarak görülmüştür. Mahkeme’ye göre, maktulün intiharına yol açan sağlık durumunu eğer doktorlar bildirmediyse doktorların, bildirmelerine rağmen askeri üstleri gereken önlemleri almadıysa onların cezai sorumluluğunu tespiti yönelik bir soruşturma yürütmek devletin yükümlülüğüdür.⁴⁰ Benzer bir saptamanın, askeri ve tıbbi yetkililerin sorumluluğunun tartışılmaması nedeniyle soruşturmanın etkili olmadığına karar verildiği Aktepe ve Kahrıman kararında da yapıldığı görülmektedir.⁴¹ Ömer Aydın vakasında da maktulün durumunu inceleyen doktorlarla görüşülüp, sorumluluklarının tartışılmamış olması AİHM’e göre 2. maddenin usuli açıdan ihlaline neden olmaktadır.⁴²

Buna göre, şüpheli ölümlerde ölümün doğrudan failinin dışında, dolaylı faillerinin de soruşturma konusu yapılması ödevi çıkarılabilir. Dolaylı fail;

- a. Askere, ruhsal ve/veya fiziksel baskı uygulayan üst veya
- b. İntihar riskini görmesine rağmen gerekli önlemleri almayan, bilgilendirmeyi yapmayan hekim veya üst olabilir.

F. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) Süreci

Etkili bir soruşturmanın olmadığı vakalarda, başvuruçunun ayrıca idari yargı yolunu takip etme yükümlülüğü yoktur.⁴³ Zaten bir çok vakada etkili soruşturma yapılmaması, açılacak tam yargı davasının başarı ihtimalini de düşürmektedir. Yüreklı vakasında, yüksekte düşüp felç olan başvuruçunun hakkında “kendini kasten askerliğe elverişsiz hale getirmek” iddiasıyla soruşturma açılmış ama başvuruçunun tehlikeli bir işte çalıştırılması konusunda sorumlular hakkında hiçbir inceleme yapılmamıştır. Başvuruçunun olaydan 8 ay sonra alınan ifadesiyle, davalı idarenin görüşlerini inceleyen AYİM tazminat talebini reddetmiştir. Bu vaka, etkili soruşturmanın olmaması halinde AYİM’deki idari yargı yolunun da etkili olması ihtimalinin düşük olduğunu somut olarak göstermektedir.⁴⁴ Bu nedenle, etkili soruşturma aynı zamanda etkili bir idari yargı yolunun işletilmesi için de zorunlu gözükmektedir.

Bununla birlikte, asker intiharlarının olduğu vakalar, şüpheli ölümlerden farklı olarak her zaman ceza soruşturmasını gerekli kılmayabilir. Bir başka deyişle, devletin sorumluluğu olsa bile bu sorumluluğun kalkması için mutlaka askeri yetkililerin ceza hukuku kapsamında cezalandırılması gerekemeyebilir. Özellikle bireylerin cezai sorumluluğunu gerektirecek bir

40 Ataman, para. 68-69. Aynı nedenle Sözleşmenin 13. maddesi de ihlal edilmiştir. Bkz. para. 73 vd.

41 Aktepe ve Kahrıman, para. 71.

42 Ömer Aydın, para. 62.

43 Salgın, para. 61; Ömer Aydın, para. 39.

44 Yüreklı/Türkiye, para. 57.

durum olmamasına rağmen sistemin yanlış işlemlerinden kaynaklı ihlaller idari yargı yoluyla çözülebilir. AYİM önünde devletin sorumluluğunu tespiti yönelik süreç bu açıdan özellikle önemlidir. AİHM, bu sürecin yetersizliğini her zaman ayrıntılı bir şekilde incelememekle birlikte⁴⁵ devletin sorumluluğuna ilişkin saptadığı eksiklikleri saptamayan bir yargı sürecinin giderim için de yeterli olmadığını genel saptaması yapılabilir.⁴⁶

III. Bakanlar Komitesi Önündeki Süreç

A. 2007 Kararı

Bakanlar Komitesi, CM/ResDH(2007)99 sayılı kararıyla, Abdurrahman Kılınc grubu davaların kapatılmasına karar vermiştir. Bu kararda, Hükümetin başvurucuya kararda öngörülen tazminatı ödediğinin görülmesinin yanında, genel önlem olarak sunduğu mevzuat değişiklikleri de Komite tarafından yeterli bulunmuştur. Hükümet raporu şu gelişmeleri not etmektedir:

1. Askerliğe elverişlilik koşullarına ilişkin düzenleyici çerçeve:
  - a. Sağlık Yeteneği Yönetmeliği'nde 2004 yılında, psikolojik sorunları bulunanların askerlikten muafiyet koşullarına ilişkin hükümlerde değişiklik yapıldı.⁴⁷
  - b. Savunma Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı arasında, psikolojik sorunların askerlik öncesinde tespitine ilişkin, biri 1999 ve diğeri 2005 yılında olmak üzere 2 protokol imzalandı. Bu bağlamda Sağlık Bakanlığı, 17 yaşından büyük ve psikolojik tedavi geçmişi olan erkekleri askerlik şubelerine bildirme yükümlülüğü altındadır. Bakanlık, herhangi bir veriyi açıklamadan önce ilgililerin rızasını almakla yükümlü tutulmuştur.
  - c. 2000'den bu yana uyuşturucu ya da alkol bağımlılığı veya zihinsel bozukluk yaşayan asker adaylarının tıbbi raporları askere alım sürecinde dikkate alınmaktadır.
  - d. 2003'ten bu yana asker adaylarının askerlik öncesi herhangi bir sağlık problemi (psikolojik problemler de dahil) yaşayıp yaşamadıklarına dair bir soru formu/anketi doldurmaları istenmektedir.
  - e. Özellikle doktor sayısının artması ve tıbbi muayene periodlarının uzatılmasıyla birlikte askerlere artık daha iyi sağlık hizmeti sunulmaktadır.
2. Askerlik sırasındaki koşulların gözetimi ve askerliğe elverişli kabul edilenlerdeki herhangi bir olağandışı durumdan sorumlu olanların görevleri:
  - a. 1999'dan bu yana, psikolojik problemler yaşadığı tespit edilen askerler özel eğitim birliklerine transfer edilmekte ve sağlık durumları askeri hastanelerde takip edilmektedir.

45 Örneğin bkz. Servet Gündüz kararı.

46 Bkz. örneğin Dülek, para. 53.

47 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/12/20041223.htm>

- b. 1997’de garnizon ve kışlalarda Psikolojik Destek Servisleri kurulmuştur. 2001’den bu yana ise bu merkezler, kalıcı psikolojik problemlerden şikayetçi olan kişilere sağlık hizmeti sunmaktadır. 2003’te bu servislerin çalışma metotları ve aktiviteleri ile ilgili rehber ilkeler yayınlanmıştır. Buna ek olarak, askerlerin bu servislerdeki asistanlara/yardımcılara ulaşmaları için ücretsiz bir telefon hattı faaliyete geçirilmiştir.
- c. Kıtalarda kurulan rehber ve danışmanlık sistemi sayesinde askerler kişisel problemleri ve ihtiyaçları için destek almaktadırlar. Bu uygulama, problemleri kriz durumlarına dönüşmeden önce çözmeyi amaçlamaktadır.
- d. 2003’ten bu yana psikolojik sorun ve hastalık şikayeti olan personel ve askerler için eğitim programları başlatılmıştır.
- e. 2002’de askerler ve aileleri arasındaki posta ve telefon yoluyla iletişimi kolaylaştırmak üzere kara kuvvetleri dahilinde Aile İletişim Merkezi kurulmuştur.
- f. Personel ve askerler arasında farkındalığı artırmak için şu broşür ve kitapçıklar hazırlanmıştır: “Personel Yönlendirme Kılavuzu”, “Güvenlik ve Kaza Önleme” ve “Hukuki Yardım”.
- g. Türk Silahlı Kuvvetleri düzenli olarak, psikolojik sorunlardan yakınan askerler için izlenecek prosedüre ilişkin “emirler” yayınlamaktadır. 19 Ocak 2005’te yayınlanan bir emre göre psikolojik sorunları tıbbi raporlar ortaya konan askerlere silah verilmeyecek ve bu askerler idari veya benzer pozisyonlara atanacaktır.
- h. Son olarak, bir intihar hadisesinde, yetkililer hemen-acilen olayla ilgili koşulları aktaran bir “vaka değerlendirme raporu” hazırlamak yükümlülüğü altındadır. Bununla birlikte, sorumlu olanlara karşı adli ve idari soruşturmalar yürütölmektedir.

B. 2007 Kararı Sonrası

Ancak yukarıda özetlendiği gibi Bakanlar Komitesi’nin 2007 kararından sonra da AİHM, benzer vakalarda karar vermeye devam etmiş, Hükümetin 2007 kararına dayanak olarak sunduğu önlemlerin ya yetersiz olduğu ya da pratikte işlemediği ortaya çıkmıştır.

Servet Gündüz kararının izlenmesi kapsamında Hükümet, Bakanlar Komitesi’ne yeni bir Eylem Planı sunmuştur.⁴⁸ Bu planda, Milli Savunma Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında güncellenen 2005 Protokolü’nün ve Silahlı Kuvvetler’de yeni oluşturulan bazı denetim mekanizmalarının vurgulandığı görölmektedir. Buna göre “Rehberlik ve Danışmanlık Merkezleri”, “Psikolojik Risk Faktörü Araştırması”, “Aile İletişim Merkezleri” ve “Kısa Bulgu Envanteri” gibi uygulamaların geliştirildiği bildirilmiştir.

---

48 Bakanlar Komitesi’nin Hükümetler tarafından sunulan raporlar listesinde bu Plan’a ulaşılamamıştır. Plan’da yapıldığı ifade edilen gelişmeler Komite’nin kısa izleme notunda mevcuttur. [Tıklayınız](#)

Nihayet, Bakanlar Kurulu'nun 2014/5984 sayılı kararıyla "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı" 1 Mart 2014 gün ve 28928 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Kararda, askerde intihar olaylarının engellenmesi ve etkili bir şekilde soruşturulması için sürekli ve orta vadede gerçekleştirilecek ve farklı kurumların sorumlu kılındığı bir dizi önlem sıralanmıştır.⁴⁹

IV. Karar Sonrası Ulusal Düzeyde Alınan Genel Önlemler

A. Zorunlu Asker İntiharları/Şüpheli Ölümleri ile İlgili İstatistikler

Türkiye'de zorunlu askerlik sırasında gerçekleşen şüpheli ölüm, intihar, kaza, şehit sayılarını Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı veya TSK düzenli olmayan ve keyfi sayılabilecek bir sıklıkta; kendilerine ait web siteleri üzerinden yayınlanan bilgi notları, Meclis'te Milli Savunma Bakanı'na yöneltilen soru önergelerine verilen yanıtlar gibi yollar ile açıklamaktadır.⁵⁰ Bu açıklamalar dönemsel kamuoyu baskısıyla gerçekleşmekle birlikte, çoğunlukla intiharın yeni bir olgu olmadığı, tüm dünyada rastlanan bir sorun olduğu, sivilde de aynı yaş aralığındaki kişilerde intiharın yoğun olarak görüldüğü, bununla birlikte TSK içerisinde intihar sayısının yine de azalan bir grafik izlediği yönündeki ortak bakış açısını yansıtmaktadır.⁵¹ Bu açıklamalarda yer alan sayılara ne şekilde ulaşıldığı, bir diğer deyişle verilerin ne şekilde sınıflandırılıp kaydedildiği, ne sıklıkta güncellendiği ve örneğin intiharın-şüpheli ölümlerin nedenleri, araçları vb. üzerine bir analiz içerip içermediği hususunda ise kamuya ayrıntılı bilgi verilmemektedir.

Genelkurmay Başkanlığı'nın bilgi notları belirli süre ile web sitesinde yayımlanıp sonrasında kaldırıldıkları için, bu tarih itibarıyla yayımlanmış eski bilgi notlarına ulaşmak mümkün değildir. Ancak bu açıklamalara referans veren geçmiş tarihli gazete ve internet haberleri ile birlikte sayılardan haberdar olunabilmektedir. Rapor içerisinde de resmi sayıların aktarımında, soru önergeleri dışında basın-medya malzemelerine başvurmak zorunda kalınmıştır.

1. Resmi Sayılar

Genelkurmay Başkanlığı'nın 7 Aralık 2012 tarihinde yaptığı bilgilendirmede;⁵² "2002 yılında intihar vakası yüz binde 32 iken, 2011 yılında yüz binde 15'e düşürüldüğü, bir başka deyişle son on yılda intiharların yarı yarıya azaldığı"; "intihar sayılarının 2010 yılında **85**, 2011'de **70**, 2012'de **75** olduğu, toplam sayının bu 3 yıl için 230 olduğu, aynı sürede toplam şehit sayısının ise 323 olduğu"⁵³ açıklanmıştır.

49 Eylem Planının ilgili bölümü ekte sunulmuştur. Planın tamamı için bkz. <http://aihmez.org.tr/?q=node/42&vaka=266>

50 Genelkurmay intiharlar için ne düşünüyor: Can, Eyüp, "Genelkurmay intiharlar için ne düşünüyor?", Radikal, 06.11.2013, <http://aihmez.org.tr/?q=node/42&vaka=267>

51 TSK: İntihar olayları yarı yarıya azaldı, 7 Aralık 2012, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/22099747.asp> (Erişim Tarihi: 01/04/2015)

52 Bkz. 51 nolu dipnot

53 Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz'a MHP Milletvekili Özcan Yeniçeri tarafından yöneltilen 2002-

2012 yılında Meclis İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nda,⁵⁴ Komisyon Başkanı Ayhan Sefer Üstün, son 2,5 yılda **175** er ve erbaşın, son 10 yılda ise **934**⁵⁵ erbaş ve erin intihar ettiğini, bununla birlikte şehit sayısının 2,5 yılda 233, son 10 yılda 818 olduğunu açıklamıştır.

Yine Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz'ın Aralık 2013'te yaptığı açıklamada;⁵⁶ yıllar itibariyle intiharların azaldığı; intihar eden er ve erbaş sayısının 2000 yılında **149**, 2001 yılında **127**, 2010 yılında **80** iken; 2013 yılında (açıklama tarihinde) **59** intiharın gerçekleştiği bilgisi verilmiştir. İntihar olaylarının sadece Türk Silahlı Kuvvetleri'nde değil toplumun genelinde, toplumun bir yansıması olarak da Türk Silahlı Kuvvetleri'nde yaşandığı belirtilmiştir. Bu açıklamaların hiçbirinde, sayıların azalması veya artmasında hangi faktörlerin rol oynayabileceği tartışılmamıştır. Bu husus, son 30 yılını inişli çıkışlı bir şekilde silahlı çatışmada geçiren bir ordu için özellikle dikkat çekicidir. Salt ölen kişilerin istatistiğinin tutulması ancak bu ölümlerin ortaya çıkmasına neden olan verilerin incelenmemiş olması önemli bir eksikliklerdir.

2. Soru Önergeleri

1- BDP Van Milletvekili Özdal Üçer'in yazılı soru önergesi⁵⁷ üzerine Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz'ın 30 Nisan 2012'de verdiği yanıtta⁵⁸ 1992 ile 2002 yılları arasında **2.211** askerin intihar ettiği belirtilmiştir.

2- CHP İstanbul Milletvekili Mahmut Tanal'ın yazılı soru önergesine⁵⁹ Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz'ın 22 Kasım 2013'te verdiği yanıtta; 2002 yılında **157**, 2003'te **95**, 2004'te **87**, 2005'te **99**, 2006'da **85**, 2007'de **88**, 2008'de **83**, 2009'da **75**, 2010'da **80**, 2011'de **65** ve 2012'de **69**, 01 Ocak- Ekim 2013 tarihleri arasında **52** olmak üzere toplam **1.035** askerin intihar ettiği belirtilmiştir.

Yine bu veriler açısından da 2002'de çok yüksek olan bir sayının 2003-2010 arasında hangi nedenle yakın bir aralıkta seyrettiği anlaşılamamaktadır.

2013 yılları arası intihar sayılarına ilişkin soruya gelen yanıtta, bu yıllara ilişkin rakamlar; 2010'da 80, 2011'de 65 ve 2012'de 69 asker ile toplam 214'tür.

24. Yasama Dönemi, 3. yasama yılı, 7/17378 Esas numaralı, 31/01/2013 tarihli soru önergesi <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-17378s.pdf>

54 24. Yasama Dönemi, 3. Yasama yılı, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu <http://aihmis.org.tr/?q=node/42&vaka=268>

55 Bu sayı her dört günde bir, bir askerin intihar ettiğini göstermektedir.

56 İşte 2013 yılında TSK'da yaşanan intihar bilançosu, Zaman, 17/12/2013 <http://aihmis.org.tr/?q=node/42&vaka=269> (Erişim Tarihi: 01/04/2015)

57 24. Dönem, 2. Yasama yılı, 7/5555 Esas numaralı, 20/03/2012 tarihli soru önergesi; <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-5555s.pdf>

58 <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-5555sgc.pdf>

59 24. Dönem, 4. Yasama yılı, 7/31331 Esas numaralı, 06/09/2013 tarihli soru önergesi; <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-31331s.pdf>

3. Sivil Toplum Örgütleri Verilerine Göre Asker Ölümleri/İntiharları

a. Asker Hakları İnisiyatifi

Zorunlu askerlik sırasında maruz kalınan hak ihlalleri üzerine çalışan Asker Hakları İnisiyatifi⁶⁰ medya takibi ve kendilerine iletilen şikayetler üzerinden elde ettiği verileri birleştirerek, yıllık raporlar vasıtasıyla kamu ile paylaşan bir platformdur. Yine platforma ait web sitesi üzerinden, günlük medya takibi ile oluşturulan genel tabloya⁶¹ da ulaşılabilmektedir.⁶²

Bu tabloya göre yıl bazında intihar sayıları: 2012 yılında **50** kişi (MSB açıklamasına göre **69**), 2013 yılında **40** kişi (MSB açıklamasına göre sadece ilk 9 ayda **52**), 2014 yılında **43**, 2015'in ilk 3 ayında **7**'dir. MSB açıklaması ile Asker Hakları İnisiyatifi verileri arasındaki fark çok sayıda vakanın haber konusu bile olmadığını göstermektedir.

Asker Hakları İnisiyatifi'nin Mayıs 2012-Nisan 2013 tarihleri arasındaki başvurulara ilişkin raporlarına göre; belirtilen bir senelik dönemde, **32**'si intihar ve şüpheli ölüm olmak üzere toplam 36 ölümlle sonuçlanan vakaya ilişkin şikayet ulaşılmıştır.⁶³ İntihar-şüpheli ölüm şikayeti dışında sınıflandırılan ve ölümlle sonuçlanan diğer 4 şikayetin 3'ü eğitim zayıfatı, biri ise dayak sonucu ölüm ihbarına ilişkindir. Bununla birlikte aynı dönem içerisinde Asker Hakları İnisiyatifi'ne gelen toplam 653 şikayetin 54'ünde başvuru intihar etmeyi düşündüklerini ifade etmiştir. Bu husus, şikayeti hangi konuda olursa olsun, başvuruda bulunan her 12 kişiden birinin intihara eğilimli olduğu anlamına gelmektedir.

Asker Hakları İnisiyatifi aynı raporda, intiharlar ile ilgili genel resmi söylem olan ve yukarıda resmi sayılara ait kısımda da aktarılan *"asker intiharlarının sivilde yaşanan intiharların sayıları ve sebepleri ile paralellik gösterdiği"* ve *"son 10 yılda alınan tedbirler sayesinde intiharların yarı yarıya azaldığı"* argümanları hakkında da önemli tespitler ve itirazlara yer vermiştir.

"Son on yılda alınan tedbirler sayesinde asker intiharları sayısı yarı yarıya azalmıştır" argümanına karşılık olarak raporda; 2002 yılında yüzbinde 32 olan intihar oranının 2011 yılında yüzbinde 15'e düştüğüne dair yapılan hesaplamaların sadece 2002 ve 2012 yıllarının karşılaştırılmasına dayandığı, 10 yıllık döneme yıl bazında bakıldığında azalmanın bu şekilde olmadığı belirtilmiştir. Bunun nedeninin 2002 yılındaki 157 intiharın, 10 yıllık ve 22 yıllık ortalama intihar sayılarının çok üstündeki istisnai bir rakam olduğu tespit edilmiştir. 2002'den

60 www.askerhaklari.com

61 <http://www.askerhaklari.com/zorunluaskerintiharları>

62 Asker Hakları İnisiyatifi bugüne dek iki adet yıllık rapor yayınlamıştır. İlk raporda Nisan 2011-Nisan 2012 tarihleri arasındaki başvuruların bir kısmı ile şikayetlerin yoğunlaştığı konular ve bunların oranı yayınlanmıştır. İnisiyatifi'nin Mayıs 2012-Nisan 2013 dönemini ve bu dönemde alınan başvuruları yayınladığı ikinci raporda ise çok daha kapsamlı ve detaylı verilere ulaşmak mümkündür.

63 *Şikayetlerin 24'ü aileler tarafından bizzat yapılmıştır ve 36 şikayetten 6'sında şikayetçiler intiharı kötü muamele ve tedbirsizliğe bağlamaktadır. Asker Hakları 2014 tarihli Rapor s. 31*

sonraki yıllarda sayının 80 ile 90 arasında değiştiği, son senelerde ise bu aralığın 70-80 arasında gerilediği⁶⁴ aktarılmıştır.⁶⁵

“Asker intiharları sivilde yaşanan intiharların sayıları ve sebepleri ile paralellik göstermektedir” şeklindeki Milli Savunma Bakanlığı ve TSK yaklaşımına ilişkin olarak ise Asker Hakları İnisyatifi’nin 2012 yılında Genelkurmay Başkanlığı ve TÜİK tarafından açıklanan resmi verilere dayanarak yaptığı çalışmaya göre, zorunlu askerlik yapanların kaba intihar hızı, 20-24 yaş arası erkeklerin sivildeki kaba intihar hızından 2.5 kat fazla olarak tespit edilmiştir. Öte yandan yine Genelkurmay Başkanlığı’nın ve onu referans alarak MSB’nin iddia ettiği gibi 20-24 yaş arası erkeklerin intihar oranı en yüksek değil, en düşük yaş grupları arasında seyrettiği aktarılmıştır. Rapordaki bu analizle birlikte rakamların, açıklamaların aksine sivil ve askerde yaşanan intihar sayılarının birbirine paralel olmadığı, askerde çok daha fazla oranda intihar yaşandığını ortaya koyduğu sonucuna varılmıştır.

b. İnsan Hakları Derneği (İHD)

İHD’nin 2013 yılı Türkiye İnsan Hakları İhlalleri raporunda,⁶⁶ zorunlu askerlik sırasında **66 şüpheli ölüm-intihar** vakasının yaşandığını kaydetmiştir. Bu vakaların 6’sı teşebbüs aşamasında kalıp *ölümle* sonuçlanmamıştır. Yine 3 vakanın kayıtlara “*şakalaşma*”, “*kaza*” olarak geçtiği belirtilmiştir.

2014 yılı raporunda⁶⁷ ise İHD, 4 kaza iddiası, 1 çalışma koşullarına dayanamama, 39’u çeşitli iddialarla toplam **44** kişinin zorunlu askerlik sırasında şüpheli şekilde hayatını kaybettiğini kaydetmiştir. Sivil toplum örgütlerinin yalnızca medyadan derleyerek ulaşabildiği bu sayılar karşısında, soru önergelerine verilen yanıtlar ile sayıların her sene için 60-80 arası bir grafikte seyrettiği, bu grafiğin ise son 10 yıl içerisinde esaslı bir değişiklik göstermediği anlaşılmaktadır.

Asker ölümlerine ilişkin olarak bu kadar ciddi bir sorun bulunmasına rağmen ne kamu makamlarının, ne akademinin ne de konuyla ilgili STK’ların faktörler hakkında ayrıntılı bir çalışma yapmadığı görülmektedir. Sadece yıllara bağlı artış ve azalmayı gösteren basit istatistik bilgilerin askerde intihar ve şüpheli ölümlerin önlenmesi için gerekli önlemlerin alındığını kanıtlamaya yeterli olmadığı açıktır. Halbuki askerde intihar ve şüpheli ölüm istatistiklerini etkileyecek bir çok etken bulunabilir. Mevzuat değişikliği, askerlik süresi, çatışma olup olmadığı, ülkedeki genel sağlık sistemi gibi. Bunların hangisinin, ne şekilde ölüm sayıları üzerinde rol oynadığını araştırma ve kamuoyuna açıklama yükümlülüğü Devletin üzerindedir. Ancak böyle bir araştırmanın yapıldığına dair hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

64 24. Dönem, 4. yasama yılı, 7/31331 Esas numaralı, 06/09/2013 tarihli soru önergesi, <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-31331c.pdf>

65 Asker Hakları 2014 tarihli raporu s. 32 vd.

66 İHD 2013 Türkiye İnsan Hakları Raporu s. 44 vd.; http://www.ihd.org.tr/images/2014/hd_hlal%20raporu_.pdf

67 İHD 2014 Türkiye İnsan Hakları Raporu, <http://www.insanhaklariderneği.org/wp-content/uploads/2015/03/son-hd-2014-raporu.pdf>

B. Mevzuat ve Uygulamanın Değerlendirmesi

1. Esasa Dair- Pozitif Yükümlülükler

AİHM, Devlet'in intihar-şüpheli ölüm vakalarında, esasa dair pozitif yükümlülüğünü; yakın ve gerçek tehlikenin bilinmesi, biliniyorsa kendisinden makul olarak beklenen tüm önlemi alması olarak özetlemiştir.

Gerek askere alımdaki ruh sağlığına ve elverişliliğe yönelik muayenelerdeki usul ve elverişliliğe ilişkin verilecek karar için, gerek belirli bir hastalığı bulunmasına rağmen elverişli kabul edilen veya askerlik sırasında ortaya çıkan bir hastalığa sahip kişiler bakımından alınacak önlem, tedavi ve kararlar için başvurulacak, izlenecek bir yasal düzenlemenin gerekliliğine şüphe yoktur. Ancak bu hususları düzenleyen bir yasal çerçevenin olması tek başına, AİHM içtihadı ile tespit edilen ve sistematik olduğu söylenebilecek ihlaller açısından tatmin edici bir sonuç sunmamaktadır. Mahkeme'nin birçok kararında vurgulandığı üzere, askere alımda psikişik elverişliliğin tespiti ile askerlik sürecinde kişilerin ruh sağlığının izlenmesinde mevcut yasal düzenleme (özellikle TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliği) eksik ve uygulamada etkisiz kalmıştır.

Bu nedenle ilgili mevzuatın AİHM içtihadıyla ortaya konmuş ihlallerin giderilmesi bakımından birtakım değişikliklere konu olması beklenmektedir.

2007 tarihli ve CM/ResDH(2007)99 sayılı Bakanlar Komitesi kararında, askerliğe elverişlilik koşullarına ilişkin düzenleyici çerçeve, askerlik sırasındaki koşulların gözetimi ve askerliğe elverişli kabul edilenlerdeki olağandışı bir durumdan sorumlu olanların görevleri ile ilgili 1995 yılından bu yana bazı önlemler alındığı belirtilmiştir. Ancak bu önlemlerin kısla içerisinde gerçekleşen intihar-şüpheli ölümler ve yaşam hakkının korunması bakımından kalıcı çözümler sunduğu yönünde olumlu bir görüş belirtmek güçtür. Oysa yasal ve idari düzenlemelerde beklenen ölçüt; bu düzenlemelerin, genel ilkeler kısmında da belirtildiği gibi askerlik görevleri ve faaliyetlerinin niteliği göz önüne alınarak oluşabilecek hayati risk seviyesine uygun, zorunlu askerlik yapanların karşılaşılabilecekleri askeri riskler ve askeri yetkililerin çeşitli aşamalarda gerçekleşebilecek hata ve kusurlarına karşı etkili olmasını sağlayacak nitelikte olmalarıdır.

2. Askere Alım/Askerliğe Elverişlilik Koşullarına İlişkin Düzenleyici Çerçeve

Sağlık sorunu, eğer askerlik öncesi yaşantıda mevcutsa bu konuda Devlet'in sorumluluğu iki kademelidir. Birincisi, kişinin askerlik öncesi yaşadığı sağlık sorununun askerliğe elverişlilik yönünden tespitinin titizlikle yapılması gereğidir. İkincisi ise eğer kişi, hastalığına rağmen askere elverişli kabul edilmiş ise gerek duyduğu tedavi, bakım ve gözetimi gerçekleştirmek yükümlülüğünün tamamıyla Devlete ait olduğudur.

Türkiye'de askere alım sürecinde hangi türden rahatsızlıkların, hastalıkların, askerlik hizmetinin yapılmasına engel olacağı ve bunun nasıl saptanacağı bir yasayla değil, Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile yayımlanan bir yönetmeliğe dayanmaktadır. Konunun ayrıntıları nedeniyle yasa yerine düzenleyici bir işleme başvurulduğu düşünülebilir. Bununla birlikte, ilgili kuralların

başta yaşam hakkı olmak üzere temel hak ve özgürlükleri etkilediği düşünülürken, AİHM içtihadında belirtildiği anlamda bir yasa “kalitesini” taşıması gerektiğine şüphe yoktur. Bu da ilgili kuralın ulaşılabilir, açık ve öngörülebilir olmasını gerektirir.⁶⁸ Her ne kadar bir yasanın mutlak bir açıklıkla herşeyi düzenlemesi imkansızsa da,⁶⁹ özellikle yaşam hakkının söz konusu olduğu ve sıkça ihlal pratiklerinin tecrübe edildiği alanlarda keyfi düzenlemelere müsaade edilmesi mümkün değildir.

Gerçekten de Anayasa Mahkemesi, yasal düzenleme olmayan alanların düzenleyici işlemlerle sınırlama yoluna gidilemeyeceğini açıkça belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi’ne göre, Anayasa’da tanımlanan temel bir hakkın sınırlandırılabilmesi için öncelikle TBMM’den çıkmış bir şekli yasaya ihtiyaç vardır:

“Anayasa’ya göre mutlaka kanunla düzenlenmesi gerekmeyen bir konu kanuni dayanağı olmak kaydıyla idarenin düzenleyici işlemlerine bırakılabilir. Buna karşın temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının ancak kanunla yapılacağına ilişkin Anayasa’nın 13. maddesi, yürütme ve idarenin bir hak ve hürriyeti ilk elden düzenleyici işlemle sınırlamasına izin vermez.”⁷⁰

Konuyu düzenleyen şekli bir yasa olmadığı gibi aşağıda açıklanacağı gibi mevcut haliyle mevzuat, keyfiliğe çok açık olduğu için bu anlamda Sözleşme ölçütlerini karşılamaktan uzaktır.

Askere alım sürecindeki fiziksel ve psikolojik-psişik elverişliliğe dair incelemenin usulü ve hangi rahatsızlıklara sahip kişilerin askerliğe elverişli kabul edilip hangilerinin edilmeyeceği TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliği’nde belirtilmiştir. Yönetmeliğin amacı, giriş maddesinde *“Türk Silahlı Kuvvetlerinde görevli askeri ve sivil personel ile askerlik görevi ile yükümlü vatandaşların Silahlı Kuvvetlerdeki görevlere uyarlık bakımından sağlık yeteneklerini tespit etmek ve barışta ve savaşta yapılacak sağlık işlemlerini düzenlemek”* olarak ifade edilmiştir.

Sağlık Yeteneği Yönetmeliği’ndeki hükümleri esas ve usule ilişkin olmak üzere iki grupta sınıflandırmak mümkündür. Birinci kategorideki kurallar, hangi rahatsızlıkların muafiyete veya gözetime neden olacağını düzenlemektedir. İkinci tür kurallar ise bu rahatsızlıkların hangi yöntemlerle tespit edileceğine ilişkindir.

a. Hastalıkların Sınıflandırılması

Esasa ilişkin genel hüküm niteliğindeki TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliği’nin 6. maddesi askerliğe elverişliliğe dair ayrımı şu şekilde yapmaktadır:

“1) Askerliğe elverişli olanlar: Sağlık yetenekleri bakımından hiçbir hastalık ve arızası bulunmayanlar ile hastalık ve arızaları, Hastalık ve Arızalar Listesinin A dilimlerine girenlerdir.

⁶⁸ Bkz çok sayıda karar arasında *Sunday Times/Birleşik Krallık (no. 1)*, 26.4.1979, para. 49, Series A no. 30 *M/Almanya*, no. 19359/04, para. 90, ECHR 2009)

⁶⁹ *Ezelin/Fransa*, 26. 4.1991, para. 45, Series A no. 202

⁷⁰ AYM, Genel Kurul Kararı, no. 2014/256, 25/6/2014, para. 87.

2) *Askerliğe elverişli olmayanlar: Hastalık ve arızaları, Hastalık ve Arızalar Listesinin B ve D dilimlerine girenlerdir.”*

Yönetmelik EK-78’de hastalık ve arızalar listesi sınıflandırılmış; ruh sağlığı ve hastalıkları, aynı başlıkla 15. ve 18. maddeler arasında yer almıştır. Yine bu listedeki her bir hastalık grubu, kendi içerisindeki görünümünde A, B, C ve D gruplarına ayrılmıştır. Bir kişinin askerliğe elverişli olduğu kabul edilerek askere alımı, TSK Sağlık Yönetmeliği’nin 6(b) maddesinin göndermesiyle ancak kişinin hastalığının, listede yer alan hastalıkların (A) diliminde yer almasıyla mümkündür. Dolayısıyla hastalıkların (B) ve (D) dilimindeki görünümünde kişinin askerliğe elverişli olmadığı kabul edilmektedir.

Ruh Sağlığı ve Hastalıkları başlığı altındaki bu hastalık ve arızalar listesi 6.12.2004 gün ve 2004/8202 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla yenilenmiştir. Ayrıca kapsamda 16.6.2008 gün ve 2008/13831 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla da çeşitli değişikliklere gidilmiştir. 2008 yılında askerlik hizmetine ruhsal elverişlilik ile ilgili olarak Hastalık ve Arızalar listesinin “ruh sağlığı ve hastalıklar başlıklı” 15, 16, 17 ve 18. maddelerinde kısmi değişiklikler yapılmıştır. Alkol ve madde bağımlılığı 2008’den itibaren (D) dilimine de alınmıştır. 13.1.2013 tarihinde yapılan değişiklikle⁷¹ cinsel kimlik ve davranış bozuklukları da (D) dilimine alınmıştır. Bu değişikliklerin uygulamadaki sonuçlarını takip etmek ise mümkün değildir. Bir başka deyişle, mevzuattaki değişiklikler sonrasında kaç kişinin yeni kapsam dahilinde askerliğe elverişli olmadığına karar verildiği belirsizdir.

Askerliğe elverişli kabul edilmeyen B ve D dilimi hastalıkların her biri için madde içerisinde “AÇIKLAMA” başlığıyla bu hastalıkların hangi görünümünün askerliğe elverişli kabul edilmeyeceğine dair ayrıntı bulunmaktadır. Bir örnek üzerinden açıklamak gerekirse; madde bağımlılığı Sağlık Yeteneği Yönetmeliği’nde hem A hem de D dilimine giren bir ruh sağlığı sorunu olarak yer almaktadır. Ancak madde bağımlılığının D diliminde bir askerliğe elverişsizlik nedeni olarak kabul edilebilmesi için, “*Bu fıkraya gireceklerin; madde bağımlılığının süreklilik kazandığının gözlem, kimyasal analizler ve adli belgelerle ortaya konulması, askerî hastanede müşahade sonucu yoksunluk bulgularının saptanması gereklidir*” açıklaması mevcuttur. Aynı maddenin A diliminde ise “Madde kötüye kullanımı ya da geçirilmiş madde bağımlılığı” bir elverişsizlik nedeni olarak kabul edilmeyecek ölçüde bir rahatsızlık olarak sınıflandırılmıştır.

Madde bağımlılığı, Yönetmeliğin hastalıkların sınıflandırılmasına dair düzenlemesi ve uygulanmasındaki sorunların açık bir örneğidir. Aşağıda aktarılan T.A.’nın ölümüyle sonuçlanan vakada bu sorunlar tüm aşamalarda gerçekleşmiş görünmektedir. Yine olayın madde bağımlılığının 2008’de D dilimine alınmasından, bir diğer deyişle askerliğe elverişsizlik nedeni olarak sınıflandırılmasından sonra 2010 yılında gerçekleşmiş olması, Yönetmelik’te yapılan değişikliklerin etkisini ölçebilmek açısından olaydaki tüm verileri dikkate değer kılmaktadır.

T.A. Vakası:

T.A. madde bağımlılığı ve jilet ile kendine zarar verme geçmişi olan bir kişiyken, son yoklama için çağrılmış ve babası ile gittiği askerlik şubesinde, uyuşturucu kullandığı bizzat babası tarafından açıkça beyan edilmiştir. Bunun üzerine aynı gün Gümüşpala Sağlık Ocağı'nda muayeneye gönderilmiş, buradan da madde bağımlısı olduğu teşhisi ile Kasımpaşa Askeri Hastanesi'ne sevk edilmiştir. Hastanede kendisiyle yapılan görüşme tutanağında şu notlar yer almaktadır;

“Madde bağımlılığı, eroin aldığı, kendine zarar verme, vücuduna jilet attığı... Agresif, saldırgan. Tedavi olmadığını, sivilde uzun zamandan beri madde aldığını, bir iş yapmadığını, olmayan şeyler gördüğünü, her şeyi kafasına taktığını, bütün eşyalarını esrar almak için sattığını söylüyor. Ufaklığında trafik kazası geçirmiş, beyninden hasar aldığını söylüyor.”⁷²

Aynı gün Ruh Sağlığı ve Hastalıkları servisinde çok yönlü kişilik testi olan MMPI (*Minnesota Multiphasic Personality Inventory*) yapılmak istenmiştir. Dr. Tuncay Çalikoğlu'nun “hasta MMPI testini doldurmadığını belirttiğinden sonuç alınamamıştır” notuyla birlikte testin yapılmadığı anlaşılmaktadır.⁷³ Bu nedenle esasen hastaneye tekrar gelmesi gerekirken, saldırgan davranışları nedeniyle babası T.A.'yı yeniden kontrol için hastaneye götürmemiş, bu konuda kendilerine yardım edilmesini talep eden bir dilekçeyi⁷⁴ Avcılar Kaymakamlığı'na vermiştir.

Bunun üzerine Kanarya Polis Merkezi'nde görevli polisler T.A.'yı 2 Haziran 2010'da GATA'ya götürmüşlerdir. Muayenenin sonunda ise bu tabloya rağmen T.A.'ya ‘askerliğe elverişlidir’ raporu verilmiştir. Raporda; T.A.'nın “kısmen hastalığının olduğu” fakat TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliği'ne göre hastalığı **A dilimine girdiği için** sadece komando olamayacağı belirtilerek askerliğe elverişli kabul edilmiştir. Dört gün sonra, 7 Haziran 2010'da ise T.A., Manisa Kırkağaç'taki 6. Jandarma Komando Eğitim Komutanlığı'na doğru yola çıkmıştır.

T.A., birliğe teslim olur olmaz **Rehberlik ve Danışma Merkezi'ne** gönderilmiş ve psikolojik danışman olarak görevli Asteğmen E.E. ile görüşmüştür. Asteğmen E.E., madde bağımlısı olduğunu söyleyen “*kelimeler ağzından çıkarken zorluk yaşayan*” T.A. ile sadece 15 dakika⁷⁵ görüşmüştür. T.A. bu görüşmede açıkça, “*Uyuşturucu bağımlısı olduğum için sıkıntılar yaşıyorum. Günlük yaşam aktivitelerimi bile yapmakta zorlanıyorum*” demiştir.

72 20 Mayıs 2010 tarihli Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Psikiyatri Kliniği Psikiyatrik Sosyal Hizmetler Bölümü aile görüşmesi tutanağı.

73 GATA Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Servisi 20/05/2010 tarihli tutanak

74 Mehmet Aydoğan Küçükçekmece Kaymakamlık makamına hitaben yazılmış 31 Mayıs 2010 tarihli dilekçe:

“Oğlum saldırgan davranışlar sergilediğinden hastaneye götürmekte zorluklar yaşıyorum. Oğlumun daha fazla çevreye ve bize zarar vermemesi için polis refakatinde Haydarpaşa Gata Eğitim Hastanesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları servisine götürmek istiyorum” demiştir.

75 E.E.'nin Tabur Komutanı Binbaşı A.S. tarafından alınan 17 Temmuz 2010 tarihli ifadesi.

Asteğmen E.'nin düzenlediği "Uzman Erbaş, Erbaş ve Er Kıt'a Anket Formu"nda ise⁷⁶

"Er A.'nın 3-4 yıl esrar kullandığını beyan ettiği, sosyo-ekonomik durumunun kötü olduğu, geçmişte uyuşturucu yakalattığı, bir yılı aşkın süre önce kendisini jiletle öldürmeye kalkıştığı, kol ve göğüs bölgesinde jilet izi bulunduğu ve madde bağımlılığı tıbbi görüşüyle hastaneye sevkinin gerektiği, askerliğe elverişli olduğu"

yazılıdır.

T.A. bu son görüşmeden itibaren sabırlı olması tavsiyesiyle hastaneye sevk edileceği zamana kadar kışlada serbest bırakılmıştır.

T.A.'nın yaşadıkları, Yönetmeliğin hastalıkların sınıflandırılması bölümündeki ruh sağlığına ilişkin sorunları sayma yöntemiyle ve dilimlere ayırarak askerliğe elverişlilik değerlendirmesine esas almadaki yetersizliğin, madde bağımlılığı bakımından ağır sonuçlarını net bir biçimde ortaya koymaktadır. T.A. gibi intihar ve kendine zarar verme eğilimi yüksek olan kişiler için dahi elverişsizlik kararının verilmiyor olması, düzenlemenin yetersizliği yanında işlevsiz de olduğunu göstermektedir.⁷⁷ Yoklama ve muayene için bile hastaneye gidemeyecek durumda bulunan bir kişinin askerliğe elverişli olarak kabulü Yönetmelik sistemi ve uygulamasında hiçbir iyileşmenin bulunmadığını da yansıtmaktadır.

Bununla birlikte madde bağımlılığı konusu, Genelkurmay Başkanlığı tarafından yapılan açıklamalarda zorunlu asker intiharlarında en önde gelen sebeplerden biri olarak gösterilmiştir.⁷⁸ Bu verinin ne tür bir istatistiki çalışma ile elde edildiği konusunda bilgiye veya intihar nedenlerine ilişkin resmi ve kamuya açık bir veriye ulaşılamamaktadır. Ancak her durumda, bu tespite karşın madde bağımlıların ısrarla askere elverişli kabul edilmelerinin kendisi başlı başına bir düzenleme ve uygulama sorunudur. Yönetmelik uygulamasında; ruhsal hastalıkların ve rahatsızlıkların B ve D dilimlerinde yalnızca kronik/ağır hallerin askerliğe elverişsizlik nedeni olarak kabul edildiği (ki bu hallerde dahi elverişsizlik nedeni olarak kabul edilmediği durumlara rastlanmaktadır), bunun için çok aşamalı testlerin, tahlillerin istendiği, tetkiklerin de askeri hastanelerde gerçekleştirildiği bilinmektedir.

Tüm bu tablodan, kişiyi ruh sağlığı bozuk olsa dahi askere almak yönünde kuvvetli bir eğilimin bulunduğu sonucu çıkmaktadır. Yönetmeliğin hastalıkların sınıflandırılmasına dair

76 Birlik Komutanı M.M., Kıt'a Tabibi S.A., Psikolojik Danışman E.E. imzalı form

77 Madde bağımlılarının askere alınmaları yönündeki ağırlıklı uygulamanın temelinde şüphesiz, Silahlı Kuvvetler'in orduyu bir rehabilitasyon yeri olarak görme yönündeki eğilimi bulunmaktadır. Askerlik ile "makbul vatandaş" olması beklenen birey, bu uğurda ruh sağlığına uygun olmayan bir yaşantıya dahil edilmektedir.

78 "Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki intihar oranının Türkiye genelindeki intihar oranıyla paralel olduğunu vurgulayan Genelkurmay Başkanlığı'nın verdiği bilgiye göre, askerler, "kötü muamele" gerekçesiyle birlikte, "uyuşturucu kullanımı", "ailevi sorunlar", "aşırı borçlanma", "yüz kızartıcı olaylar" ve "uyumsuzluk" gibi gerekçelerle intihar ediyor.

"Borç, Şiddet, Uyuşturucu", Yurdagül Şimşek, 06/12/2012, Radikal
http://www.radikal.com.tr/turkiye/borc_siddet_uyusturucu-1110784

uygulamasının D lek kararında belirtildiği üzere, distimi gibi bir hastalığı askerliğe elverişli kabul edebildiği göz önüne alındığında, teşhise dair düzenlemelerin yoğunlaştırılması, en yüksek seviyede açık ve belirli hale getirilmesi yerine, hastalıkları tek tek saymanın çok faydalı bir yöntem olmadığı açıktır. Bununla birlikte hastalıkları dilimlere ayıran Yönetmelik bakış açısının bir hastalığın hangi durumda A hangi durumda B veya D dilimlerine dahil olduğu yönünde de eksik ve yetersiz olduğu belirtilmelidir.

b. Hastalıkların Saptanmasına İlişkin Yöntem

Hangi hastalıkların askerlikten muafiyeti sağlayacağının tespiti kadar bu tespitnin nasıl yapılacağının da önem arz ettiği açıktır.

Sağlık Yeteneği Yönetmeliği'nin "Yükümlülerin Sağlık Muayeneleri" başlıklı 2. kısmının "sağlık muayenesi" başlıklı 5. maddesi sağlık muayenesinde izlenecek usul ve yöntemle ilgili hususları düzenlemektedir. Maddede Askerlik Kanunu'na atfla⁷⁹ yoklamada sağlık muayenesinin kimin tarafından gerçekleştirileceği, muayenenin temel aşamaları, ileri tetkik yapılıp yapılmayacağı ve izlenecek silsile ile ertesi yıla bırakma, sevk geciktirme ve elverişlilik kararını tanzim etmeye yetkili makam gibi hususlar düzenlenmiştir.

Yönetmeliğin 5. maddesi, 2007 tarihli Komite kararından bu yana, 2008 ve 2013 yıllarında iki kez değişikliğe uğramış ve son halini almıştır.⁸⁰ Maddede 2008 yılında (1). ve (2). bendler değiştirilmiş ve maddeye iki bend daha eklenmiştir (3. ve 4. bendler). Maddenin değişen birinci bendinde, yükümlünün ruh ve beden durumu ile i  organlarının dikkatle gözden geçirileceği, nabızın sayılacağı, kan basıncının  l leceği ve çıplak olarak boy ve kilonun tespit edileceği yer almaktadır. Yine muayenenin, soluk alma/vermedeki göğüs genişliği ve muayene sonunda bulunan hastalık ve arızaların kaydedilmesi ile son bulacağı belirtilmiştir. Son olarak yükümlünün bildiği bir hastalık veya arızasının olup olmadığı ve muayene sırasında herhangi bir sağlık yakınması bulunup bulunmadığına ilişkin beyanının alındığı anlaşılmaktadır. Maddenin bu bendi tüm yükümlülere uygulanan temel fizik muayeneyi ve ruh sağlığına ilişkin olarak sadece "ruh durumlarının dikkatle gözden geçirileceği" ve "beyanın alınacağı" bir s reici aktarmaktadır. Bu düzenleme içinde, ruh durumuna ilişkin olarak hangi testlere ve ne tür görüşmelere başvurulduğu, bu görüşmelere kimlerin dahil olduğu, uzman bir hekimin bulunup bulunmayacağı gibi hususlarda ise hiçbir açıklık bulunmamaktadır. 2008 yılında maddede yapılan diğer değişiklik olan 2. bendde ise askerlik şubesinden askeri hastaneye sevk hali düzenlenmiştir. Buna göre beyan edilen hastalık veya arızası bulunanlar ile bir önceki bendde aktarılan fizik muayene sonucunda karar verilemeyenler ileri tetkik veya uzman görüşü için askeri hastaneye sevk edileceklerdir.

Her iki bend açısından da fizik muayenenin ön planda olduğu, ileri tetkik veya uzmanla görüşmenin bir istisna hali olduğu anlaşılmaktadır.

79 1111 Sayılı Askerlik Kanunu Madde 14, askere alım sırasında yapılacak yoklama, ilk sağlık muayenesini düzenlemektedir.

80 16.6.2008 gün ve 2008/13831 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ve 13.1.2013 gün ve 2013/4240 sayılı Bakanlar Kurulu kararı

Maddenin 2. bendinde 2013 yılında yeniden bir değişiklik yapılmış,⁸¹ ilk muayenenin (fizik muayene) aile hekimi ya da resmi sivil sağlık kuruluşunda görevli tek tabip tarafından yapılması halinde, ileri tetkik veya uzman tabip tarafından değerlendirme için en yakın asker hastanesine gönderileceği, yükümlü asker hastanesinde tek tabip tarafından muayene edilmiş ise ilgili uzmana yönlendirileceği hükmü getirilmiştir. Buradaki değişiklik kaynağını, Askerlik Kanunu'nda 2012 yılında yapılan değişiklikte ve Sağlık Bakanlığı ile Savunma Bakanlığı arasında yapılan 2005 tarihli protokolde bulmaktadır.⁸² Askerlik Kanunu'ndaki değişiklik doğrultusunda ve Protokol çerçevesinde, askere alımda yoklama muayenesi için aile hekimleri görevlendirilmiştir. Askeri hastaneye/uzmana sevk kararını verirken takip edilmesi gereken herhangi bir yönerge, talimat bulunup bulunmadığı konusunda ise madde bir açıklık içermemektedir.

Bu hususta Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde Sağlık Bakanlığı'na 16 Ocak 2015 tarihinde aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

- “1) Türk Silahlı Kuvvetleri ile Bakanlığınız arasında 2005 yılında yapılmış olan Sağlık Hizmetlerine İlişkin Protokol’ün gereği olarak; askere alımda psikolojik psikik yeterliliğe ilişkin, Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Yeteneği Yönetmeliği uyarınca yapılan test ve muayeneler nelerdir/hangileridir? Yapılacak test ve muayeneler önceden belirlenmiş midir, asker adayı kişiye göre mi belirlenmektedir?”*
- 2) Aile hekimlerine askerlik yapma koşullarına ilişkin ek bir eğitim verilmiş midir?*
- 3) Askere alımda kişinin askerliğe elverişliliği değerlendirmesi bakımından, şüpheli durumlarda izlenecek yöntemle ilişkin bir genelge var mıdır?*
- 4) Bakanlıklar arasındaki protokol gereği, aile hekimleri tarafından bildirilen vaka sayısı bu tarih itibarıyla kaçtır? Bu vakaların kaçında ek konsültasyon istenmiştir?”*

Bu sorulara gelen 24 Şubat 2015 tarihli cevap aşağıdaki şekilde olmuştur;

“Aile hekimlerinin eğitimlerinde her çeşit sağlık raporu için eğitimler yer almaktadır. Gerekli muayenelere ilişkin bilgiler ilgili yönetmeliklerde detaylı tanımlanmıştır. Başvurunuzun bunun dışında yer alan kısmı; 4982 Sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik’in 12. maddesinde “Kurum ve kuruluşlar; ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurular ile tekemmül etmemiş bir işleme ilişkin bilgi veya belge için yapılacak başvurulara olumsuz cevap verebilirler” hükmü gereği başvurunuz üzerinde özel çalışma, inceleme ve değerlendirme gerektiren bir bilgi edinme talebi olduğundan 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu kapsamında cevaplanamamaktadır.”

81 14/1/2013 tarihli ve 2013/4240 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, R.G., 5 Şubat 2013, Sayı 28550.

82 Sağlık Bakanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Arasında Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Hizmeti Sunucularınca Verilecek Yetkilendirilmiş Aile Hekimliği Hizmetlerinin Düzenlenmesi ve Yetkilendirilmesine İlişkin Protokol, 12 Ekim 2005

Türkiye’de idarelerin kritik konuları cevaplamaktan kaçındıkları bilinmektedir. Ancak, bizzat bu cevap aslında konunun ciddi bir şekilde takip edilmediğinin açık göstergesidir. Aile hekimleri tarafından bildirilen vaka sayısı zaten Bakanlığın olağan tuttuğu bir istatistik olmalıdır ki alınacak önlemler planlanabilsin. Bunun ek bir yük olarak görülmesi, Bakanlığın görevini gereği gibi yerine getirmediğini göstermektedir.

Her ne kadar bilgi edinme başvurusuna gelen yanıtta aile hekimlerinin her çeşit sağlık raporu için eğitilmiş oldukları belirtilmiş olsa da, Aile Hekimliği Kanunu madde 1’e göre,

“Bu Kanunun amacı; Sağlık Bakanlığının (...) belirleyeceği illerde, birinci basamak sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, birey ihtiyaçları doğrultusunda koruyucu sağlık hizmetlerine ağırlık verilmesi, kişisel sağlık kayıtlarının tutulması ve bu hizmetlere eşit erişimin sağlanması amacıyla aile hekimliği hizmetlerinin yürütülebilmesini teminen görevlendirilecek veya çalıştırılacak sağlık personelinin statüsü ve malî hakları ile hizmetin esaslarını düzenlemektir.”

Maddede geçen “birinci basamak sağlık hizmetleri”, koruyucu sağlık hizmetlerini ifade etmektedir. Dolayısıyla 81 ilde aile hekimliği sisteminin tamamlandığı 13 Aralık 2010 tarihinde henüz aile hekimlerinin askerlik muayenelerine ilişkin herhangi bir yetki veya görev ile donatılmamış oldukları, bu konuda temelden gelen bir eğitim almadıkları açıktır. Sağlık Bakanlığı ve Türkiye Halk Sağlığı Kurumu resmi web sitelerinde de adı geçen protokol dışında konu ile ilgili herhangi bir talimat, yönerge veya eğitim bilgisine rastlanamamıştır.

TSK tarafından “Askerlik Çağına Giren Yükümlülerin Sağlık Muayenesi Yapmakla Görevli Aile Hekimleri İle Sivil Tabipler İçin Hazırlanan Bilgi Broşürü”⁸³ dışında bu muayenenin nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Bu broşürde ise; “Tanımlar” başlıklı 2. maddede “askerliğe elverişlidir”, “askerliğe elverişli değildir”, “geçici sağlık kurulu”, “ertesi yıla bırakma”, “sevk tehiri”, “yoklama”, “yükümlü” tanımları sıralanmış; broşürün esas kısmını teşkil eden 3. maddede ise “yoklamanın icrası” aktarılmıştır. Broşürde öngörülen yoklamanın icrası süreci ile Sağlık Yeteneği Yönetmeliği’nin 5. maddesinde aktarılan muayene aşamaları arasında esasen bir fark bulunmamaktadır.

İstanbul Tabip Odası Hukuk Bürosu tarafından hazırlanan bilgi notunda⁸⁴ bu sistem, “askerliğe elverişli raporu” hazırlamanın birinci basamak bir sağlık hizmeti olmaması, Aile Sağlığı Merkezi şartlarında, Sağlık Yeteneği Yönetmeliği’nde yer alan koşulları karşılamanın ve kesin sonuca varmanın çok güç olması, aile hekimlerinin askerliğe elverişli raporu verebilmekteyken Askerlik Kanunu madde 11 ve Sağlık Yeteneği Yönetmeliği madde 5(3)’e göre askerliğe elverişli değildir

83 Bu bilgi notunun varlığına ilişkin erişilebilen resmi kaynak Milli Savunma Bakanlığı Askerlik Şubesi Başkanlığı Manisa tarafından Manisa Valiliği’ne gönderilen 25 Haziran 2012 tarihli yazı olmuştur http://www.msm.gov.tr/dokumanlar/13_07_2012.pdf ya da <http://aihmiz.org.tr/aktarimlar/dosyalar/1432820889.pdf>

84 <http://www.istabip.org.tr/dosyalar/hukuk/askerlikmuayenesi.pdf> ya da <http://aihmiz.org.tr/aktarimlar/dosyalar/1433937090.pdf>

raporu verememesinin çelişkili olması ve karar verememe halinde asker hastanelerine sevk düzenlemesine rağmen asker hastanelerinin sayısının az olması nedeniyle eleştirilmiştir.

Sağlık Yeteneği Yönetmeliği'nin sağlık muayenesini düzenleyen 5. maddesine 2008 yılında eklenen 3. bend ise aşağıdaki gibidir⁸⁵:

“Yükümlü tarafından beyan edilmeyen ya da fizik muayene sırasında belirti ve bulgusuna rastlanamayan çeşitli hastalık ve arızaların ortaya konması veya taranması için laboratuvar veya görüntüleme tetkiki gibi ileri tetkikler yapılması gerekmez. Yükümlülerin bu şekilde gerçekleştirilen sağlık muayenelerinde askerliğe elverişli bulunmaları, kendilerinin muayene tarihinde tam sağlıklı olduklarını göstermez ve silâh altına alındıktan sonra saptanan hastalık ve arızalarının askerlik sırasında ortaya çıktığının kanıtı veya karinesini tek başına oluşturmaz.”

Bu değişiklik ile bir bakıma 2. bendeki, ileri tetkik veya uzmanla görüşme için askeri hastaneye sevk gerektirecek hastalıkların da çerçevesi belirlenmiş olmaktadır. Böylece bir kişinin hastalığının boyutlarının tespiti ve askerliğe elverişliliğe etkisi bakımından, ileri tetkiklerin yapılması aile hekimi tarafından yapılan ilk muayenede bulguya rastlanmaması veya kişinin beyan etmemesi halinde, esasen beklenemeyecektir. Bu nedenle ihmal, özensizlik, yukarıda aktarılan aile hekimliği sisteminin kendi yetersizliği nedeniyle hastalığın ortaya çıkarılmamasıyla birlikte askerliğe elverişli bulunma halinde, sonradan herhangi bir hastalığın, arızanın saptanması halinin muayene sırasında sağlıklı olduğunu göstermeyeceği hükmü, hasta bir kişiyi bilerek askere alma nedeniyle ortaya çıkacak sonuçlar bakımından sorumluluğu ortadan kaldırma riski taşımaktadır.

Maddenin devamı olan *“silâh altına alındıktan sonra saptanan hastalık ve arızalarının askerlik sırasında ortaya çıktığının kanıtı veya karinesini tek başına oluşturmaz”* hükmü de sağlıklı bir kişinin askerlik koşulları veya askerlik sırasında başka herhangi bir nedenle hastalanması halinde oluşacak sorumlulukta Devlet'in payını azaltmaya yönelik olarak anlaşılabilir. Bununla birlikte, genel hükümler karşısında bu hükmün ne asker alım sürecinde ne de askerlik döneminde devletin sorumluluğunu ortadan kaldırmaması ve azaltmaması gerektiği açıktır.

Bu düzenlemelerde, kişinin ruh ve fiziksel bütünlüğünün, dolayısıyla yaşam hakkının korunmasından çok, idari bir yapının kendisine yöneltilebilecek sorumluluğu azaltma gayretinin ön planda olduğu anlaşılmaktadır.

Maddede 2013 yılında yapılan bir diğer değişiklik, mevcut 3. bendin eklenmesi olmuştur. Bu bend, yükümlüler hakkında “ertesi yıla bırakma”, “sevk geciktirmesi” veya “askerliğe elverişli değildir” kararlı sağlık raporlarını tanzim etmeye yetkili makamı⁸⁶ düzenlemektedir. Buna göre,

85 Bu bend yönetmeliğin güncel halinde 4. bend olarak yer almaktadır. Bunun nedeni 14/1/2013 tarihli ve 2013/4240 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile maddeye eklenen yeni 3. bend ve mevcut bentlerin buna göre teselsül ettirilmiş olmasıdır.

86 Ancak, yatalaklar ile gözle görülür rahatsızlığı bulunanlar hakkında “ertesi yıla bırakma”, “sevk geciktirmesi” veya “askerliğe elverişli değildir” kararlı sağlık raporları, askerlik şubesi başkanı veya

“yükümlüler hakkında ertesi yıla bırakma, sevk geciktirmesi veya askerliğe elverişli değildir kararlı sağlık raporlarını tanzim etmeye yetkili makam, asker hastanesi sağlık kuruludur.” Bu düzenleme aynı madde içerisinde aile hekimlerine yoklama muayenesi yapma yükümlülüğü getirirken, kişi hakkında esaslı kararları verecek olan merciyi yine askeri makam olarak belirlemektedir.

Sonuç olarak AİHM önünde tespit edilen ihlaller bakımından Sağlık Yönetmeliği’nde Bakanlar Komitesi kararından sonra, askere alımda hastalıkların tespiti, sınıflandırılması ve elverişlilik kararının verilmesi bakımından herhangi bir iyileştirici değişikliğin olmadığı belirtilmelidir.

Yasal düzenlemede bu zafiyet ve eksikler mevcut ve güncel iken acemi birliği sürecinde psişik yeterliliğin saptanması konusunda Genelkurmay Başkanlığı’nın açıklamalarında ve AİHM önündeki davalarda Hükümet’in savunmalarında idari uygulama olarak; Askerlik Şubesi’nden eğitim merkezlerine sevk edilenlere eğitim birliklerine katılışlarında “Psikolojik Risk Faktörü Tarama Anketi” uygulandığı ve uzman personel tarafından her yükümlü ile tek tek görüşüldüğü⁸⁷ belirtilmektedir.”

Genelkurmay Başkanlığı’nın ve Bakanlığın şüpheli ölüm vakalarında sürekli vurguladıkları “psikososyal risk faktörü tarama anketi” sadece “evet”/“hayır” cevaplarının verildiği, basit sorulardır.⁸⁸ Bu anketin sonuçlarına göre acemi birliğine katılımla birlikte, askerin herhangi bir ruh sağlığı sorununun olup olmadığı yönünde tüm askerlik sürecine etki edecek bir sonuca varılmakta veya bu anketteki sorulara verilen yanıtlar kişiye gösterilecek bakım ve gözetimle belirleyici olmaktadır. Ancak yalnızca “evet” veya “hayır” olarak cevaplanması beklenen bu soruların, kişinin psikolojik öyküsü ve mevcut durumu hakkında ne ölçüde bilgi vereceği şüphelidir. Bununla birlikte bu anketin yeni bir uygulama olmadığı düşünüldüğünde, teşhis ve önlem gereklerini belirlemeye elverişli olmadığı, intiharların son 10 yıl içerisinde aynı sayı aralığında seyretmesinden anlaşılabilir.

3. Askerlik Süreci

Raporun önceki bölümlerinde AİHM kararlarının aktarımıyla açıklandığı gibi, Kılınc ve Gündüz grubu davaların ortak özelliklerinden biri, ruhsal rahatsızlığı bilinen kişilerin ısrarla askerliğe devam ettirilmesi olmuştur. Raporun “hastalıkların sınıflandırılması” bölümünde örnek verilen T.A. vakasında da aynı ısrarın mevcut olduğu, olayın seyrinden kolaylıkla tespit edilebilmektedir. Böyle bir kararın varlığı, tedavi, bakım, gözetim ve somut önlemlerin alınması yükümlülüklerini beraberinde getirmektedir.

---

vekili ile mülki amirliklerce görevlendirilen resmi iki sivil (varsa biri aile hekimi) tabipten teşkil edilecek geçici sağlık kurulunca verilebilir. Ayrıca ihtiyaç duyulması halinde bu kurul resmi iki sivil tabipçe de oluşturulabilir. Geçici sağlık kurulunca haklarında karar verilemeyen yükümlüler askerlik şubelerince en yakın asker hastanesine sevk edilir.

87 TSK’dan intihar açıklaması: 53 bin asker hastanelere sevk edildi.
<http://aihmez.org.tr/?q=node/42&vaka=270>

88 Psikososyal risk tarama faktörü anketi
<http://aihmez.org.tr/aktarimlar/dosyalar/1432821155.pdf>

Askerlik sırasındaki koşulların kişinin ruh sağlığı ile ilişkisi, bilhassa kişinin askere alım sürecinde tespit edilmiş bir hastalığı bulunması halinde önemlidir. Bununla birlikte askere alım sistemindeki yetersizlik nedeniyle tespit edilememiş veya askerlik sırasında ortaya çıkmış hastalıklar için de Devlet'in pozitif yükümlülüğü devam etmektedir.

a. Göreve İlişkin Sınıflandırma:

Kararların analizinde görüldüğü gibi ruh sağlığı sorunu olan askerlerin uygun görevlere verilmemesi, durumlarının takip edilmemesi, ihtiyaç duyulması halinde tıbbi yardım sunulmaması devletin pozitif ödevinin ihlaline yol açmaktadır.

Tıpkı fiziksel elverişlilikte olduğu gibi, askerlik sırasında kişiye psikolojik-psişik yeterliliğine uygun görev verilmesi, bilhassa tespit edilmiş veya beyan edilmiş hastalığına rağmen askere alınan kişiler açısından hayati bir önem taşımaktadır.

Kişi bir kez askerliğe elverişli olarak kabul edildikten sonra, görev bakımından hangi sınıflandırmaya dahil olacağı ise TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliği'nin "Askerliğe Elverişli Olanların Sınıflandırılmaları" başlıklı 13. maddesinde⁸⁹ düzenlenmiştir.

Bu maddeye göre yapılan sınıflandırma ile kişinin askerlik hizmetini örneğin ulaşımda mı yoksa bandoda yer alarak mı, jandarma, komando veya şoför olarak mı yapacağı belirlenmektedir. Bir önlem olarak kişiye uygun görev verilmemiş olması, psikolojik duruma rağmen ihmal ve özensizlik kaynaklı olabileceği gibi, Yönetmeliğin kendi yetersizliğinden de kaynaklanabilmektedir.

Yönetmeliğin bu konuyu düzenleyen 13. maddesi psikolojik bir hastalığı bulunmasına rağmen A dilimi içerisinde yer aldığı tespitiyle askerliğe elverişli kabul edilen bir kişinin; piyade, topçu, hava savunma, istihkam, muhabere, ulaştırma, sıhhiye, kimya, ordu donatım-ikmal ve bakım, jandarma, bazı istisnalar dışında şoför olabileceğini düzenlemektedir. Ancak madde, görevin ateşli silahlar ile yakın ilişki içinde olmayı gerektirip gerektirmediği veya örneğin madde bağımlısı bir kişinin görev nedeniyle ilaç-kimyasal gibi maddelere ulaşımının mümkün olup olmadığı konularında hiçbir ayrıntı içermemektedir. Bu nedenle son derece muğlak ve ilgili kişileri korumasız bırakan kuralın, yasa kalitesini taşımadığı belirtilmelidir.

Sınıflandırma ve göreve ilişkin bu düzenleme 2007 tarihi Bakanlar Komitesi kararı öncesi veya sonrasında, birkaç görevin eklenip çıkarılması gibi yüzeysel olanlar dışında herhangi esaslı bir değişikliğe uğramamıştır.

b. Silahlı Görevlendirme ve Öngörülebilirlik / Somut Önlemler:

AİHM psikolojik rahatsızlığı bulunan askerler için somut önlemlerin alınmadığını birden fazla kararında tespit etmiştir. Mahkeme, somut önlemleri her bir olayın kendi özgün koşullarına göre değerlendirmekle birlikte, silahsız göreve verilme veya silaha ulaşımın engellenmesi

89 Askerliğe Elverişli Olanların Sınıflandırılması... Madde 13 – (Değişik: 6/12/2004 – 2004/8202 K.)

önlemiyle ilgili yerleşik içtihat oluşmuştur. Bununla birlikte silahlı askerlik yapmanın da her durumda Devletin sorumluluğunu ortadan kaldırmadığını hatırlatmak gerekmektedir.

Gerçekten de silahlı nöbet veya silahlı göreve verilme konusu, Bakanlar Komitesi'nin 2007 tarihli kararında da Hükümet'in "1995'ten Bu Yana Alınan Önlemler/Askerlik Sırasındaki Koşulların Gözetimi ve Askerliğe Elverişli Kabul Edilenlerdeki Herhangi Bir Olağandışı Durumdan Sorumlu Olanların Görevleri" bölümünün g. bendinde; "Silahlı Kuvvetler'in düzenli olarak psikolojik sorunlardan muzdarip askerler için izlenecek prosedüre ilişkin "emirler"i yayınladığı, 19 Ocak 2005'te yayınlanan bir emre göre de psikolojik sorunları tıbbi raporlar ile ortaya konan askerlere silah verilmeyeceği ve bu askerlerin idari veya benzer pozisyonlara atanacağı" bilgisiyle yer almıştır.

Bilgi notu içindeki "emir" kavramı TSK İç Hizmet Kanunu'nun 8. maddesinde yer almaktadır. Maddeye göre emir; "hizmete ait bir talep veya yasağın sözle, yazı ile ve sair surette ifadesidir." Emirler kamuya açık değildir.

Söz konusu emirde aktarılan silahlı göreve verilmeme koşulu olan "psikolojik sorunları tıbbi raporlar ile ortaya konan askerler" ifadesi ise oldukça muğlaktır; hangi psikolojik sorunlar için, ne şekilde tanzim edilmiş tıbbi raporların gerektiği ve bunların hangi aşamada gerçekleştirileceği konularında açıklık bulunmamaktadır.

Buradaki esas sorun; Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ne askere alıma ilişkin yasal çerçeve düzenlemede ne de Sağlık Yeteneği Yönetmeliği gibi özel düzenlemelerde silahlı görev koşullarına ayrı yer vermemiş olmasıdır. Dolayısıyla silahlı göreve dair sistemin bu haliyle, tesadüfi, keyfi ve kişiye bağlı olarak işlediği söylenebilir. 2005 tarihli Bakanlar Komitesi kararından sonra da AİHM tarafından verilen kararlarda hala daha silahın intihar nedeni olarak yer alması, yine Mahkeme'ye getirilmemiş çok sayıdaki vakada da silahın şüpheli ölümden kullanılan araç olarak görülmesi bunun kanıtlamaktadır.

E.Ö. vakası⁹⁰

Nefret cinayeti şüphesiyle hayatını kaybeden (önce intihar, sonra erler arası şakalaşma olarak aktarılan) Ö.'yü, TCK'nın 85. maddesi uyarınca "bilinçli taksir suretiyle öldürmek" suçundan yargılanarak 5 yıl hapis cezası alan A.A.'nın, psikososyal risk faktörü tarama anketindeki "Şimdiye kadar kendinize zarar vermeye/öldürmeye yönelik bir teşebbüsünüz oldu mu?" sorusuna verdiği yanıtın "Evet" olmasına rağmen⁹¹ silah kullanımının ve silaha erişiminin engellenmemiş olması, düzenlemenin yokluğundan ve idari uygulamanın keyfiliklerinden kaynaklanmaktadır.

90 8 Eylül 2011'de Kahramanmaraş'ta zorunlu askerlik yaptığı sırada şüpheli şekilde ölen E.Ö. vakasına ilişkin tüm bilgi ve belge atıfları, ailenin avukatı Av. Fazıl Ahmet Taner'den alınan bilgi doğrultusunda İsmail Saymaz'ın "Esas Duruşta Cinayet" isimli kitabından doğrudan aktarılmıştır. İsmail Saymaz (2014), Esas Duruşta Cinayet, İletişim, İstanbul, s. 135- s. 152

91 15 Ocak 2011 tarihli psikososyal risk tarama faktörü anketi, s. 137,138

Raporlama sürecinde karşılaşılan birçok hususta olduğu gibi bu konuda da TSK tarafından verilerin nasıl tutulduğu, bu verilere göre ne tür önlemler alındığını gösterir herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bir başka deyişle, hastalığı tespit edilen kaç kişinin ateşli silahla intihar ettiği, bunların kaçında sorumlular hakkında işlem yapıldığına dair açık bir bilgi bulunmamaktadır. İHD'nin 2013 ve 2014 yılları Türkiye'de İnsan Hakları İhlalleri raporlarında zorunlu askerlik sırasında gerçekleşen şüpheli ölümlerin bir kısmında hangi araçların kullanıldığına ilişkin ayrıntılar yer almıştır.

İHD'nin 2013 tarihli raporuna göre, ölümlerle sonuçlanan 39 olayda silah kullanılmıştır. 2014 tarihli raporda ise bu sayı 29'dur. Her iki raporda da silahlı ölüm (kaza veya intihar neden olarak gösterilmektedir), şüpheli ölümlerin yarısından fazlasının nedenini oluşturmaktadır.

Milletvekili Mülkiye Birtane, Milli Savunma Bakanı'nın yanıtlaması talebiyle 30 Ocak 2013 tarihinde verdiği soru önergesinde⁹² bu konuda açık ve net sorular yöneltmiştir. Soru önergesinde, şüpheli ölümler nedeniyle TSK tarafından yapılan açıklamada "intihar eden askerlerin çoğunun psikolojik sorunlarının olduğu"nun dile getirildiği belirtilmiştir. Önergede, bakanlığın daha önceki bir soru önergesine verdiği cevapta "ateşli silahların intiharın en yaygın yöntemi olduğu düşünülerek potansiyel intihar riski olan askerlerin mermili nöbet yerlerinde görevlendirilmediği ve izinsiz nöbet değişikliği yapılmadığı" bilgisinin verildiği, aynı şekilde intihar etmekte kullanılabilecek silah, ilaç ve benzeri malzemelerin de kontrol altında tutulduğunun belirtildiği aktarılmıştır. Bu açıklamalardan psikolojik sorunları olan askerlere silah verilmediğinin anlaşıldığı, bu koşullar altında psikolojik sorunları olan askerlere silah verilmiyorsa, intihar eden askerlerin psikolojik sorunlarının olduğunun nasıl söylenebildiği, askerlerin psikolojik sorunlarının olduğu bilinmediği için kendilerine ateşli silahlar teslim ediliyorsa, intihar ettiği söylenen askerlerin psikolojik sorunlarının olduğunun askeri yetkililerce nasıl tespit edilebildiği soruları yöneltmiştir.

Soru önergesine gelen 22 Kasım 2013 tarihli cevapta, bu konularla ilgili olarak daha önceki tarihlerde yöneltilen üç⁹³ ayrı soru önergesinde cevapların sunulduğu belirtilmiştir.

Cevap içerisinde atıf yapılan bu 3 soru önergesi aşağıdaki gibidir:

7/16702 Esas numaralı, 17 Ocak 2013 tarihli BDP Kars Milletvekili Mülkiye Birtane'nin yönelttiği yazılı soru önergesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde zorunlu askerlik yaptığı sırada 4 Kasım 2012'de intihar şüphesiyle ölen E.D.'nin soruşturma dosyası ayrıntılarına ilişkindir.⁹⁴ 18

92 24. Dönem, 3. yasama yılı, 7/17377 Esas numaralı, 30/01/2013 tarihli yazılı soru önergesi için [tıklayınız...](#)

93 Yukarıda aktarılan soruların 7/3286 sayılı soru önergesine 21 Şubat 2012 tarihinde, 7/23196 sayılı soru önergesine 10 Temmuz 2013 tarihinde, 7/16702 sayılı soru önergesine 18 Nisan 2013 tarihinde verilen cevaplar ile yanıtlandığı bildirilmiştir.

94 24. Dönem, 3. Yasama yılı, 7/16702 Esas Numaralı, 17/01/2013 tarihli yazılı soru önergesi <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-16702s.pdf>

Nisan 2013 tarihli yanıtta; “ölüm olayı hakkında KKTC adli makamlarınca gerekli soruşturmanın yapıldığı” belirtilmiştir.⁹⁵

7/23196 Esas numaralı, 30 Nisan 2013 tarihli BDP Diyarbakır Milletvekili Altan Tan’ın yönelttiği yazılı soru önergesi, İzmir’de zorunlu askerlik yaptığı sırada 8 Kasım 2012’de intihar şüphesiyle ölen M.A.’nın olaydan önceki bir tarihte Savunma Bakanı İsmet Yılmaz’a gönderdiği şikâyet dilekçesi ile ilgili yapılan işlemler ve ölümün gerçekleştiği Orduevindeki baskı ile ilgili soruşturmanın güncel durumu ve akıbetine ilişkindir.⁹⁶ 10 Temmuz 2013 tarihli cevapta, iddialarla ilgili somut bir delile ulaşılamadığı ve soruşturmanın KYOK ile sonuçlandığı bilgisi yer almaktadır.⁹⁷ 7/3286 Esas numaralı, 18 Ocak 2012 tarihli CHP Tunceli Milletvekili Hüseyin Aygün’ün Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz’a yönelttiği 3. soru önergesi ise 2012 Ocak ayında intihar ettiği iddia edilen 6 askerin ölümü ile ilgili soruşturmalar ve ölüm olaylarının ayrıntısına ilişkindir. 21 Şubat 2012 tarihli yanıtta⁹⁸ ilgili soruşturmaların yürütüldüğü bilgisi ile birlikte soruşturma süreçlerinin ne şekilde yürütüldüğüne ilişkin kısa genel bilgi verilmiştir.

Görüldüğü üzere Mülkiye Birtane’nin 7/17377 Esas numaralı soru önergesiyle Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz’a yönelttiği psikolojik sorunlar ve silahla intihar etme arasındaki ilişkiyi sorguladığı sorulara verilen herhangi bir yanıt olmamıştır. Yanıtlar farklı soruşturmaların devam ettiğine ve gelinen aşamalara ilişkindir. Hiç şüphesiz mahkemeler ve savcılıklardan edinilebilecek bu bilgilerin önergenin soru olarak sunulmasındaki amacı karşılamadığı açıktır.

Sonuç olarak silah taşıma, silahlı göreve veya nöbete verilme hususlarında kişinin ruhsal durumuna ilişkin bu tarih itibarıyla açık yasal düzenlemelerin bulunmadığı, idari yapıda da bu konudaki işleyişin zafiyet gösterdiği, ne Milli Savunma Bakanlığı’nın ne de Genelkurmay Başkanlığı ve TSK’nın bu konuda esaslı bir program ve uygulamasının olmadığıdır.

c. Tedavi- Bakım – Gözetim:

Devletin yaşam hakkının korunmasında silahlı halden çıkan kişiler bakımından bir diğer sorumluluğu, psikolojik rahatsızlığı olduğu bilindiği halde askere alınan kişinin uygun tedavi ve bakım içerisinde askerliği tamamlamasıdır.

Askerlik sürecinde uygulanması beklenen tedavi, bakım ve gözetim konusunda ise yine ayrı bir düzenleme bulunmamaktadır.

İdari uygulamada ise 2007 tarihli Bakanlar Komitesi kararında, Servet Gündüz kararının izlenmesi kapsamında Hükümet’in sunduğu eylem planında ve AİHS İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı’nda, garnizon ve kışla içerisinde Rehberlik ve Danışma Merkezleri (RDM’ler),

95 <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-16702sgc.pdf>

96 24. Dönem, 3. Yasama yılı, 7/23196 Esas numaralı, 30/04/2013 tarihli yazılı soru önergesi; <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-23196s.pdf>

97 <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-23196sgc.pdf>

98 <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-3286c.pdf>

Aile İletişim Merkezleri, Psikolojik Risk Faktörü Araştırması, Kısa Bulgu Envanteri gibi denetim mekanizmalarının varlığının faaliyete geçirildiği belirtilmektedir.

Rehberlik ve Danışma Merkezleri ile ilgili ulaşılabilir bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. TSK'nın internet sitesinde⁹⁹ yer alan 5 Kasım 2014 tarihli bilgi notuna göre *“Türk Silahlı Kuvvetlerinde (TSK) koruyucu ruh sağlığı hizmetleri, Rehberlik ve Danışma Merkezleri (RDM) vasıtasıyla yürütülmektedir. TSK bünyesinde 392 adet Rehberlik ve Danışma Merkezi bulunmakta, bu merkezlerde; 30'u subay, 431'i yedek subay ve 106'sı sivil memur olmak üzere 567 psikolog/psikolojik danışman; 140'ı RDM astsubayı olmak üzere toplam 707 personel görev yapmaktadır.”*

Genelkurmay Başkanlığı'nın yaptığı bir açıklamaya göre ise TSK bünyesinde 403.053 er/erbaş görev yapmaktadır. 567 psikolog/psikolojik danışman sayısı ile bu rakam karşılaştırıldığında, yaklaşık olarak 710 kişiye bir psikolog/psikolojik danışman düştüğü anlaşılmaktadır.

Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde 16 Ocak 2015 tarihinde Milli Savunma Bakanlığı'na aşağıdaki sorular yöneltilmiştir:

- “1) TSK içinde görevli tabipler arasında kaç hekim psikiyatri uzmanıdır ve kaç tanesi psikoloji–rehberlik eğitimi almıştır?
- 2) .....
- 3) Aile hekimleri tarafından gerçekleştirilen askere alım incelemesi sırasında TSK tarafından belirlenen uygulanması zorunlu testler-tetkikler mevcut mudur? Mevcut ise bunlar nelerdir?
- 4) Kışlalardaki RDM'lerde psikoloji-psikiyatri-rehberlik/danışmanlık alanında uzman ve/veya eğitilmiş kaç hekim görev yapmaktadır?
- 5) TSK kışla içerisinde gerçekleşen şüpheli ölüm olaylarına ilişkin bir veri tutulmakta mıdır? Bu verilerde intihar nedeni ile ilgili olarak herhangi bir araştırma-analiz ve buna bağlı sınıflandırma yapılmış mıdır?
- 6) Protokol sonucunda Sağlık Bakanlığından Savunma Bakanlığına bildirilen kaç kişi var ve bildirimler ile ilgili hangi işlemler yürütülmüştür?
- 7) Aile hekimliğinin ilk sırada yer aldığı muayene sistemine geçişten sonra önceki yöntemlere göre sağlık nedeniyle muafiyet, erteleme, ertesi yıla bırakma bildirim gibi konularda değişim var mı? Varsa veriler nasıl toplanmaktadır?”

Bilgi edinme başvurusuna Genelkurmay Başkanlığı tarafından 3 Şubat 2015 tarihinde; *“Başvurunuzda talep ettiğiniz hususlar, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 25'inci ve Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik'in*

99 TSK Rehberlik ve Danışmanlık Hizmetleri
<http://aihmis.org.tr/?q=node/42&vaka=271>

36'ncı maddeleri gereği bilgi edinme hakkının kapsamı dışında değerlendirilmiştir” yanıtı verilmiştir.

Bu yanıtta, TSK'nin askerlerin psikolojik durumlarına ilişkin kurduğunu iddia ettiği ve intiharları da önlediği ileri sürülen sistemin ayrıntılarını kamuoyunu ilgilendirmeyen bir husus olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Bu haliyle TSK'nin, kurum içerisinde kapalı ve denetlenemeyen bir işleyişi tercih ettiği ve bunu bir politika haline getirdiği söylenebilir.

Koruyucu Ruh Sağlığı Hizmetleri sistemi içerisinde en sorunlu birimin ise en çok sorumluluk yüklenmesine rağmen, işlevi konusunda her daim soru işaretleri ve olumsuz bildirimler bulunan Rehberlik ve Danışma Merkezleri (RDM) olduğu belirtilmelidir.

RDM'lerin sayıca yeterli olduğu düşünülse dahi, sorun aynı zamanda ve her şeyden önce bir nitelik sorunudur. Dolayısıyla, RDM'lerde çok sayıda görevlinin hazır bulunması, kişilerin ruh sağlıklarının sürekli, düzenli ve gerektiği gibi uygun şekilde gözetim altında tutulduğu anlamına gelmeyecektir. Askerlik öncesi yaşantıdan gelen, tespit edilmiş (Sağlık Yeteneği Yönetmeliği 15-18. maddeler arasında A dilimine giren) hastalığı olan kişilerin sağlık durumu, eğer varsa sivil yaşantıdakiyle uyumlu bir tedaviye devam edilmesi ve örneğin kişinin sivil yaşantıdaki psikiyatristi-psikologuyla görüşülmesini gerekli kılabilir. Bununla birlikte RDM'lerde resmi rakamlara göre 431 gibi bir sayısal çoğunlukla yedek subay olarak görev yapan psikolog ve danışmanların, salt ilgili bölümlerden mezun olmaları değil, riskli gruplarla çalışmış olmaları da beklenmelidir. Devamla, kendileri de 6 ay-12 ay gibi kısa sürelerle askerlik yapan bu kişilerin doğrudan sorunlara adapte olarak kalıcı çözümler sunabilmesi, hastaları uygun sürelerle takip edebilmeleri mümkün değildir.

Asker Hakları İnisyatifi de 2014 tarihli raporunda, kendilerine ulaşan şikâyetlerde RDM'lerin itibarlı bir kurum olarak görülmediğini belirtmiştir. Şikâyetlerde, bu birimde çalışan personelin mesleki nitelikleri ve yeterliliklerinin sorgulandığı, birimin işlevsel olmadığı ifade edilmiştir. Yine aynı rapordaki anlatılarda, iyi işleyen bir psikolojik takip sistemi olmadığı tespiti yer almaktadır. Askerliği sırasında psikolojik sorun yaşadığı şikâyetiyle sevk alan bir çok gencin ise revir, RDM veya askeri hastanede yeterli titizlikte bir muayene alamamaktan şikâyetçi olduğu en sık rastlanan başvurular arasında kaydedilmiştir.¹⁰⁰

Raporun “Hastalıkların Sınıflandırılması” bölümünde aktarılan T.A. vakasının gelişimi de tedavi, bakım ve gözetimdeki yetersizliği ve ihmali ortaya koymaktadır.

T.A. vakasında ölüme götüren süreç:

T.A. acemi birliğinde yapılan danışman görüşmelerinden hemen sonra uyuşturucuya erişemeyince 19 Haziran 2010 tarihinde boynunun sağ tarafını jiletle keserek intihara teşebbüs etmiştir.¹⁰¹ Bunun üzerine revire kaldırılmış ve 22 Haziran 2010 tarihinde “madde kullanımı

¹⁰⁰ ibid. s 39

¹⁰¹ AYİM'e gönderilen 15 Eylül 2011 tarihli dilekçe

ve antisosyal kişilik bozukluğu” teşhisiyle Manisa Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi’ne sevk edilmiştir. Muayene sonunda bir reçete verilmiş (Citolex ve Rixper isimli ilaçlar) ve “haftalık RDM görüşmesi ile aylık RDM kontrolü uygundur” denilerek kışlaya geri gönderilmiştir.

28 Haziran 2010 tarihinde gerçekleştirilen ikinci görüşmede T.A., Asteğmen E.’ye intihara kalkıştığı için pişman olduğunu söylemiştir. T.A. ile üçüncü ve son görüşme ise 1 Temmuz 2010 tarihinde gerçekleşmiş ve E.’nin kendi ifadesine göre 10 dakika sürmüştür.

1 Temmuz 2010 tarihli bu son görüşmeye ait personel sevk formuna göre T.A.;

“En son 3 ay önce eroin, esrar ve hap kullandığını, bunları 3 yıl kullandığını, işsizlikten ve boşluğa düşmekten dolayı kendisine jilet attığını, askerlik esnasında sivil sorunlarını hatırladığından dolayı yaptığını” söylemiştir.

Bu 10 dakikalık görüşme süresinde Er T.A., E.’ye ilaçlar nedeniyle kendisini daha iyi hissettiğini anlatmıştır. Oysa can dostu olarak görevlendirilen Er A.B. ifadesinde¹⁰², T.A. hakkında, *“karşısında sinirli ve hiç konuşmayan bir genç olduğunu, kendisine dokunulmasından nefret ettiğini, muhabbet etmek için elini omzuna koyduğunda kendisine bile sinirlendiğini, durup dururken yere ya da atletini çekerek vücudunun içine tükürdüğünü, neşeli anlarda şarkı söylediğini, sonra birdenbire keserek kızmaya başladığını, bu şekilde dengesiz hareketlerinin çok fazla olduğunu”* aktarmıştır. Yine aynı ifade ile hiç parasının olmadığı, arkadaşlarından sigara aldığı T.A. hakkında bilinen bir diğer ayrıntıdır.

Bir başka devre arkadaşı E.C. ise T.A.’nın intihar etmeyi düşündüğünü duyduğunu dile getirmiştir.¹⁰³ Nihayetinde T.A. kendisini ağaca asarak intihar etmiştir.

T.A., madde bağımlılığına rağmen askerliğe elverişli kabul edilmiş ancak gerekli bakım ve tedavi sunulmamıştır. RDM görüşmelerinin niteliği, görüşmelerin neticesinde sunulan kişiye özel tedavi ile kişinin ruh sağlığının ne şekilde takip edildiği hakkında, dosyada ilaç kullanımı dışında herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Üstelik askerlik öncesi kendisine zarar verme öyküsü olan, askerlik sırasında da kendisini öldürmeye teşebbüs eden bir kişinin tüm bu koşullarda askerliğe elverişli kabul edilmesi yaşam hakkına yönelik açık bir tehdittir.

Yine revir koşullarına ilişkin olarak T.A. vakasında; revir tabibinin¹⁰⁴ 7 Haziran 2010 tarihinde bir grup yeni katılmış askere fiziksel muayene için iç çamaşırları kalacak şekilde soyunmalarını söylediği, aşıllardan sonra gözle kontrolde T.A.’nın özellikle her iki kolunda hızlı şekilde yapılmış çok miktarda kesi izleri tespit ettiği bilgisi dosyada yer almaktadır. Bunun üzerine RDM tarafından takip edilmesi kararıyla kayıt kabul işlemlerinin devamı için bölüğüne gönderilen

102 16 Temmuz 2010 tarihli ifade tutanağı.

<http://aihmez.org.tr/aktarimlar/dosyalar/1432821549.pdf>

103 16 Temmuz 2010 tarihli ifade tutanağı.

<http://aihmez.org.tr/aktarimlar/dosyalar/1432821775.pdf>

104 S.A.’ya ait 19 Temmuz 2010 tarihli ifade tutanağı.

<http://aihmez.org.tr/aktarimlar/dosyalar/1432821999.pdf>

T.A.'nın intihar teşebbüsü sürecine ilişkin ise dosyada “... ilk gün kendisiyle görüşmediğini, refakatçi erlerden durumu öğrendiğini, ikinci gün ise yanına giderek ‘neden yaptın bir daha tekrar edecek misin’ diye sorduğunu, kendisi de ‘pişman olduğunu’ söyledikten sonra yanından ayrıldığı, son görüşmenin bu olduğu” yazılıdır.

Koruyucu ruh sağlığı hizmeti uygulamalarında, psikolojik, psikiyatrik sorunların ayda bir yapılan 15'er dakikalık danışman görüşmeleri veya sadece ilaçla çözülemeyeceği, kimi zaman senelerce gözetim/bakım isteyen, bu süreçteki aksamalarda ileri ve geri dönüşsüz boyutlara taşınabileceği hususunun dikkate alınmadığı görülmektedir. Uygulamalardan idarenin, ruh sağlığı sorununa intihar gibi bir kriz anı gerçekleşmedikçe kışla reviri, RDM, askeri hastane üçgeninde çözüm bulmak için direndiği, ancak bu alanlardaki koşulları ve ayrıntıları bağımsız veya idari bir denetime açmadığı, şeffaf olmadığı, kamuyla bilgi paylaşmadığı açıktır. Kaldı ki kriz anlarında dahi bu sistemin çok iyi işlemediği, intihara kalkışan kişi hakkında askerliğe elverişsizlik veya erteleme kararları verilmeyerek kışla içerisinde tutulmaya devam edildiği, ağır ilaç kullanan kişilere silah verildiği vakalar ile karşılaşılmaya anlaşılmaktadır.

E.T. Vakası: ¹⁰⁵

26 Kasım 2012'de intihar eden E.T., Kanada'da yaşarken askerlik yapmak üzere Türkiye'ye gelmiştir. Ruh sağlığına ilişkin öyküsünde, esrar kullanımı, jilet ile kendisine zarar verme, yüksek okulu terk, babadaki paranoid şizofreni ile tetiklenen birtakım psikolojik sorunlar olduğu askeri yetkililer tarafından bilinmektedir. Yine ABD ordusuna da başvurduğu fakat kendisinde “dikkat dağınıklığı” bulunduğu tespit edilmesiyle orduya kabul edilmediği bilgi dahilindedir.

Acemi birliğindeki ilk eğitimden sonra sevk edildiği İzmir Askeri Hastanesi'nde E.T.'ye antisosyal kişilik¹⁰⁶ tanısı konulmuştur. Buna rağmen askerliğe elverişli kabul edilmiş, ancak komando olmak istemesine rağmen kolundaki jilet izleri nedeniyle bu göreve verilmemiştir.

Hakkında düzenlenen personel sevk formunda, 2 Ekim 2012 tarihinde psikolojik danışmanla yaptığı görüşmede “vücudunda jilet izi olduğunu, dikkat bozukluğu ve içine kapanık olduğunu ve psikolojisinin bozuk olduğunu” beyan ettiği belirtilmektedir.

105 26 Kasım 2012'de zorunlu askerlik yaptığı sırada şüpheli şekilde ölen E.T. vakasına ilişkin tüm bilgi ve belge atıfları, İsmail Saymaz'ın “Esas Duruşta Cinayet” isimli kitabından doğrudan aktarılmıştır. *ibid.*, s. 191- 196

106 Sağlık Yeteneği Yönetmeliği EK-78 Madde 17/B ve D dilimlerine göre, kişide antisosyal kişilik bozukluğu bulunduğu “asker hastanelerinin sağlık kurullarından antisosyal kişilik bozukluğu tanısı alması, adli veya askeri mahkemeler tarafından verilmiş en az bir antisosyal eyleminden dolayı ceza alması, bu cezalarından en az birinin infaz edilmesine rağmen davranış bozukluğunun devam ettiğinin ve askerlik ile uyumunun bozulduğunun kıt'a anketi ve diğer resmi belgelerle tespiti” halinde veya “kişide ileri derecede antisosyal kişilik bozukluğu bulunduğu”, “antisosyal kişilik bozukluğu tanısı alması, öldürme, öldürmeye teşebbüs, gasp suçlarından en az bir hapis ya da diğer antisosyal eylemlerden dolayı disiplin mahkemesi dışında kalan mahkemelerce verilmiş en az üç hapis cezası alması ve bu cezaların kesinleştiğinin belgelerle tespit edilmesi” halinde askerliğe elverişsizlik nedeni olarak düzenlenmiştir.

Yine “Erbaş ve Er Kanaat Formu”nda psikolog, E.T. için “Amerika’da suç işlediğini, ceza aldığını söyledi. Kaygı sorunlarından bahsetti. Huzursuz olduğu gözlemlendi. Babasında paranoid şizofren rahatsızlığı olduğunu söyledi” şeklinde notlar almıştır.

E.T., 4 Ekim 2012 tarihinde Manisa Askeri Hastanesi Psikiyatri Servisi’ne gönderilmiş ve burada kendisine iki ağır ilaç yazılmıştır. İlki “Modiodal” isimli depresyon hastalarına önerilen ilaç, ikincisi ise “manik depresyon” teşhisi konulan hastalara verilen “Rispedal” isimli ilaçtır. Her iki ilaç da kırmızı reçeteye tabi, mutlaka kontrol altında alınması gereken ilaçlardır. Oysa bu ilaçlar E.T.’ye verilerek, dağıtım izninde eve gönderilmiştir. Bu husus, ilaca başlandığı sırada E.T.’nin kontrol ve gözetim dışında tutulduğu anlamına gelmektedir.

E.T., dağıtım izninin bittiği tarihte ruh sağlığındaki sorunlar nedeniyle yola çıkamamıştır. Bunun üzerine E.T.’nin annesi oğlunun ceza almaması için Manisa Asker Hastanesi’ne Tabip Albay rütbesindeki başhekimini ziyarete gitmiştir.

E.T.’nin annesi R.T., 4 Aralık 2012 tarihli ifadesinde bu görüşmeyi şu şekilde aktarmıştır:

“E.’nin yaşadığı durumu anlattım. Psikolojisinin bozuk, babasının paranoid şizofreni hastası olduğunu söyledim. Çocuğun bu şekilde hastaneye gönderilmesi durumunda kötü şeyler olabileceğini, intihar edebileceğini, bu durumda sadece benim üzüleceğimi, ancak başka kişilere zarar verme durumunun da olduğunu söyledim. Bana yardımcı olmalarını istedim. İlgisiz bir tavırla ‘çocuğunu getirirsen burada arkadaşlar bakarlar’ dedi. Bana zaten usta birliğine teslim olması gerektiğini, burada bakamayacaklarını söyledi ve beni gönderdi”

Yine R.T., 8 Kasım 2012 tarihinde oğluyla Kahramanmaraş’a gitmiş ve birliğe teslim olmadan önce ilçe ve il jandarma komutanlarıyla görüşerek oğlunun sorunlarını aktarmıştır. Aldığı cevap konuyla ilgilenecekleri yönünde olmuştur.

Tüm bu beyan ve tespitlere karşın E.T.’nin silaha erişimi yasaklanmamıştır. Karakol Komutanı H.D., kendisine yöneltilen soruya, E.T.’nin sağlık kayıtlarında silah kullanmayacağına dair bir kanıtın olmadığı yönünde cevap vermiştir.¹⁰⁷

E.T., 9 Kasım 2012 tarihinde Andırın Sağlık Ocağı’na gönderilmiştir. Sağlık Ocağı ise E.T.’yi Adana Asker Hastanesi’ne yönlendirmiş, Hastane E.T.’ye 20 Aralık 2012 tarihi için randevu vermiştir.

E.T.’nin kullandığı ilaç bitince, randevu tarihinden önce, 20 Kasım 2012 tarihinde Kahramanmaraş Devlet Hastanesi’ne sevk edilmiş ancak psikiyatr, er olduğu için E.T.’ye ilaç veremeyeceğini söylemiştir. Adana Askeri Hastanesi’nde verilen randevunun tarihini beklemesi söylenmiştir. 24 Kasım 2012 tarihinde annesiyle internet üzerinden yaptığı görüntülü görüşmede ise morluk ve yüzünde tırnak izleri görülmüş, üst devrelerin kendisini dövdüğünü anlatmıştır. Bundan 2 gün sonra da ölüm gerçekleşmiştir.

107 H.D.’nin 27 Kasım 2012’de alınan ifadesi. Aktaran; İsmail Saymaz, ibid., s. 194

Anne R.T. ölümden sonra, Kahramanmaraş Devlet Hastanesi'ndeki psikiyatrist ile görüşmüş ve oğlunun tedaviye geldiğinde intihar edeceğinden söz ettiğini öğrenmiştir. R.T. ifadesinde, psikiyatristin bu durumu bilmesine rağmen müdahale etmediği ve birliğe haber vermediği için kusurlu olduğunu belirtmiş, sevk tarihinin 20 Aralık gibi geç bir tarih olarak belirlenmesinin de açıkça ihmal olduğu ve oğlunun bilerek ölüme sürüklendiği anlatmıştır. İfadesinde, oğlunun rahatsızlıklarına ve çeşitli raporların varlığına rağmen askerliğe nasıl elverişli kabul edildiğini ve bu halde nasıl görev yaptırılmaya devam ettirildiğinin araştırılması talebinde bulunmuştur.

E.T. vakası, hastalığı olduğu bilinen bir kişiyi askerliğe elverişli kabul eden sistemin, somut önlemler ve bakım gözetim gibi pozitif yükümlülükler bakımından başarısızlığını ortaya koyan bir diğer örnektir. E.T., kolundaki jilet izleri nedeniyle komando yapılmamış ve belki bu anlamda uygun bir göreve verilmiştir, ancak gerek ilaç kullanımı gerekse de randevular arasındaki uzunluk ile intihar edeceğini belirten bir kişi hakkında hiçbir somut önlem alınmaması bütünlüklü bir ruh sağlığı takip sisteminin olmadığını ve kurumlar arasındaki bağlantısızlığı (devlet hastanesi ile askeri kurumlar) göstermektedir.

Ülke çapında sadece 33 asker hastanesi bulunmaktadır¹⁰⁸. Askeri hastane dışında bir olanak sunmayan askeri sağlık sistemi içerisinde¹⁰⁹ bunun tehlikeli sonuçları olabileceği açıktır. Askeri hastanelerin kaçında psikiyatri kliniği bulunduğu ise ayrı bir sorudur.

Bu hususta Bilgi Edinme Kanunu çerçevesinde Genelkurmay Başkanlığı'na yöneltilen "Ülkedeki askeri hastanelerin sayısı nedir ve kaçında psikiyatri-psikoloji-ruh ve sinir hastalıkları bölümü bulunmaktadır?" sorusunun da dahil olduğu 16 Ocak 2015 tarihli bilgi edinme başvurusuna gelen yanıt, raporun "tedavi-bakım-gözetim" başlıklı bölümünde aktarılmıştır. TSK bu bilgiyi kamuya paylaşılacak bir bilgi olarak değerlendirmemektedir.

TSK'nin askerlik sürecinde koruyucu ruh sağlığı kapsamında asker hastaneleri psikiyatri servisleri ve RDM'ler dışında sunduğu önlemler ise; "badi (takım arkadaşı) sistemi", birliklerde emniyet ve kaza önleme faaliyetleri, aile danışma merkezleri, Alo-Mehmetçik hatları, Tele-Net psikolojik danışma ve destek hattı olarak belirtilmektedir.¹¹⁰

Takım arkadaşı ve telefon hatlarının uygulamalarının kısa süreli faydalar sunduğu söyleneceği dahi, yaşam hakkı ağırlığındaki bir sorunun çözümü için tali nitelikte oldukları belirtilmelidir. Nitekim "badi" olarak birbirine zimmetlenen askerlerin esasen aynı koşullarda, kışla içerisinde geliştirilmiş arkadaşlıklardan bir farkı bulunmamaktadır. "Badi"si T.A.'nın intihar edeceğini duyduğu halde bunu önlemek bakımından herhangi bir şey yapamamıştır.¹¹¹

108 Asker hastaneleri listesi için bkz:

<http://www.gata.edu.tr/uestmenu/uestmenu/saghizkom.asp>

109 Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu Madde 57-70;

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.211.pdf>

110 <http://aihmiz.org.tr/?q=node/42&vaka=272>

111 Y.Ç. vakasında da badi olarak belirlenen A.Y., 22/06/2012 tarihli ölü muayenesi sırasında Y.Ç.'nin ne iş yaptığını dahi bilmediğini beyan etmiştir.

4. Askeri Yetkililerin/Üstlerin Görevlerine İlişkin Düzenlemeler

Askerlik sürecinde, askerliğe elverişli kabul edilenlerdeki herhangi olağandışı durumdan sorumlu olanların görevleri konusunda, Kılınç ve diğerleri kararında Silahlı Kuvvetler İç Tüzüğü uyarınca kişiye verilebilecek görevlerin niteliği hakkında belirsizlik ve görevlilerin “bilinen ve kaçınılmaz olan tehlikeye karşı korumak için ellerinden gelen her şeyi yapmadıkları” nedeniyle ihlal kararı verilmişti. Bu eksiklikle ilgili olarak 2007 tarihli Bakanlar Komitesi kararında Hükümet, psikolojik sorunları olan askerler için izlenecek prosedüre ilişkin emirlerin yayınlandığı, farkındalığı artırmak için broşürler hazırlandığı gibi çözümler, gelişmeler sunmuştur.

a. İç Hizmet Kanunu Düzenlemesi

Karar tarihine kadar İç Hizmet Kanunu’nda¹¹² ve İç Hizmet Yönetmeliği’nde amirin vazifelerini düzenleyen hükümlerde bu soruna yönelik bir düzenleme mevcut değildir. 2015 yılında İç Hizmet Kanunu’nun “sağlık işleri”ni düzenleyen hükümlerinde bir kısım değişiklikler gerçekleştirilmiş de,¹¹³ bu değişiklikler içerisinde askerlerin ruh sağlığının korunmasında ve alınacak önlemler bakımından amirlerin vazifelerine ilişkin herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

b. Kötü Muamele

İntihar öncesi süreç içerisinde üstlerin-yetkililerin davranışları açısından, AİHM kararlarında öne çıkan bir başvurucu iddiası olarak “kötü muamele” konusu, kişinin ruh sağlığı ile ilişki kurulan bir noktadır. Mahkeme, temyiz veya yeniden yargılama mercii olmadığı için bu iddiaları dosyada mevcut olduğu kadarıyla incelemekte, ancak bu iddia ve şüphelerin etkin bir soruşturmaya konu edilip edilmediği ölçütünde ihlal değerlendirmesi yapmaktadır. Konuyu üstün astına kötü muamele etmesini engelleyecek, böyle bir olasılığı cezalandıracak yasaların ne kadar adil ve yaşam hakkı ile korunan değer ve menfaatlere uygunluğu yönünden incelemek mümkün ve gereklidir. Üstün asta uyguladığı kötü muamele görünümleri içerisinde müessir fiil (yaralama-dayak) 1632 Sayılı Askeri Ceza Kanunu’nun (AsCK) 117. maddesinde “Maduna Müessir Fiiller Yapanların Cezası” başlığı ile yer almaktadır.¹¹⁴ Takip eden madde ise suçun neticesi sebebiyle ağırlaşmış halini düzenlemektedir.¹¹⁵ Suçun az vahim hali aynı zamanda 6413

112 İç Hizmet Kanunu’nda yalnızca 40. maddede amirin görevleri arasında sağlık ve ruh durumu ile ilgili aşağıdaki düzenleme yer alır;

Madde 40: Askerin bakımı, sağlığı, yedirilmesi, giydirilmesi, barındırılması ve moralinin yüksek tutulması dikkat ve itina ile sağlanacak en mühim vazifelerdendir.

113 22/1/2015 tarih ve 6586 Sayılı Kanun ile yapılan değişiklikler

114 “Madununun kasten itip kakan, döven veya sair suretlerle cismen ceza verecek veya sıhhatini bozacak hallerde bulunan veyahut tazip maksadiyle madunun hizmetini lüzumsuz yere güçleştiren veya onun diğer askerler tarafından tazip edilmesine veya suimuamelede bulunulmasına müsamaha eden amir veya mafevk iki seneye kadar hapsedilir.”

115 “1. 117. maddede yazılan fiiller madunun vücudunda tahribatı mucip olmuş ise amir veya ma-

Sayılı Kanun'un 19. maddesinde, hizmet yerini terk etmeme cezası gerektiren bir disiplinsizlik türü olarak da düzenlenmiştir.¹¹⁶ AsCK sistematığı içerisinde, 117. maddede düzenlenen fiiller askeri suç olarak kabul edilmiştir. Bir suçun askeri suç olarak kabulü halinde soruşturma ve kovuşturmada askeri yargı görevli olacaktır.

Kars Milletvekili Mülkiye Birtane, 7/23992 Esas numaralı ve 13 Mayıs 2013 tarihli soru önergesi¹¹⁷ ile 2002-2012 yılları arasında AsCK'nın 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118. maddelerinden zorunlu askerlik yapan yurttaşlara yönelik işlenen suçlar sebebiyle, subay ve astsubaylar hakkında askeri makamlara iletilen şikayetlerin sayısını; belirtilen tarihler aralığında, belirtilen kanun maddeleri dahilinde subay/astsubaylar hakkında açılmış adli soruşturma sayısını ve bunların kaçında kovuşturma kararı verildiğini; açılan davalardan kaçında ceza almış subay-astsubay bulunduğunu; davalardan temyiz mahkemesi tarafından bozulmuş ve onanmış olan dava sayısını; şayet onanmış davalar varsa cezaların ne olduğunu; bu davalardaki ceza istatistiklerinin tutulup tutulmadığını; eğer istatistikler tutuluyorsa kamunun bu verilere erişimin nasıl sağlandığını Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından cevaplanmak üzere sormuştur. Soru önergesine gelen 22 Kasım 2013 tarihli cevap¹¹⁸ bu soruların yanıtı olacak hiçbir bilgiyi içermemektedir.

28 Kasım 2012 tarihli TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu toplantısında Milli Savunma Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Hakim Tuğgeneral Akif Vurucu ise kötü muameleden dolayı ceza alan, mahkemeye verilen rütbeli sayısının 2008'de 637, 2009'da 709, 2010'da 758, 2011'de 857 ve 2012'de 515 olduğunu belirtmiştir.¹¹⁹ Ancak bu açıklamadan cezaların ne olduğu, hangi suçlara hangi cezaların verildiği bilgisine ulaşmak mümkün değildir. Nitekim rapor içinde aktarılan vakalarda, cezaların en düşük hadde tutulduğu, geri bırakıldığı durumlar çoğunluktadır. Bu nedenle verili sayıların esasen kötü muamelenin Silahlı Kuvvetler içerisindeki yaygınlığını gösterdiği kabul edilmelidir.

---

fevk beş seneye kadar hapsolunur.

2. Daha ziyade vahim hallerde amir ve mafevk altı aydan beş seneye kadar hapsolunur.

3. Fiil taammüden yapılmış ise amir veya mafevk on seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

4. Fiil ölümü intaç etmiş ise fail on seneden az olmamak üzere ağır hapis cezasına mahkum olur.”

116 “...(1) Hizmet yerini terk etmeme cezasını gerektiren disiplinsizlikler şunlardır:

f) Asta kötü muamele yapmak: Astna, askeri usul ve kurallar dışında kötü davranmak, eziyet amacıyla hizmetini lüzumsuz yere güçleştirmek veya başkaları tarafından kötü muamelede bulunulmasına müsamaha göstermektir.”

117 24. Dönem, 3. Yasama yılı, 7/23992 Esas numaralı, 13/05/2013 tarihli yazılı soru önergesi, <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-23992s.pdf>

118 <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-23992sgc.pdf>

119 24. Yasama Dönemi, 3. Yasama yılı, TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu; http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=207

Ceza Adaletinin Sağlanması:

Kötü muameledeki yaygınlığın nedenlerinden biri, bu suçların askeri ceza hukuku içerisindeki düzenlenme şeklindedir. AsCK'da yüksek görünen cezalarda alt sınır bulunmaması nedeniyle, kötü muamele suçlarından sanıkların çok düşük cezalar alması mümkün olabilmektedir. Örneğin kasten yaralama suçu kapsamında TCK'da bir yıl ve daha yüksek alt sınırlı cezalara karşılık AsCK'da 5 yıla kadar hapis cezası gerektiren ancak bir alt sınır olmayan, madde 118'in 1. fıkrası kapsamında bir ay (takdiri indirimle 25 gün) hapis cezası verilebilmektedir.¹²⁰ Bu tablo, AsCK'nın asta müessir fiil suçlarını önleyici etkisinin zayıf olduğuna sadece bir örnek teşkil etmektedir. Bir suçun alt sınırının olmaması, sanıklar açısından da keyfi ve öngörülemez sonuçlara yol açmaktadır.

Yine hakaret suçunun askeri hukuktaki düzenlemesi, Anayasa'nın kanun önünde eşitlik ilkesinin açıkça ihlal edildiği ve üstün yasal olarak korunduğu bir başka düzenlemedir. Hakaret suçu, askeri ceza yasalarında asta karşı işlendiğinde¹²¹ disiplin suçu, üste ve amire karşı işlendiğinde¹²² ise askeri suç olarak düzenlenmiştir. Bunun anlamı, bir amir veya üst hakaret suçu işlendiğinde disiplin cezası alınırken, astın hapis cezası almasıdır. Bununla birlikte askeri disiplin ortamında sistematik hakaret ve aşağılama bir işkence, eziyet¹²³ haline dönüşebilmekte ve bu durum kişiyi intihara dahi sürükleyebilmektedir.¹²⁴

Disiplin Kanunu 2013 yılında tamamen değişmiştir.¹²⁵ Bu değişiklikte ağır oda hapsi, disiplin koğuşu cezası gibi insanlık onuruna aykırı cezalar kaldırılmakla birlikte ceza adaletinin sağlanması bakımından, üstlerin astına muamelesinde ve hiyerarşik sorumluluklar bakımından ne AsCK ne de Disiplin Kanunu'nda bir gelişme veya değişiklik bulunmamaktadır.

Çorlu İlçe Jandarma Komutanlığı'nda askerlik yapmaktayken 25 Temmuz 2012'de, askerliğinin bitimine 25 gün kala kafasına ateş ederek yaşamına son veren N.B. vakası, gerek raporun "Askeri Yetkililerin/Üstlerin Görevlerine İlişkin Düzenlemeler" bölümünde aktarılan kötü muamele ile ruh sağlığı açısından ilişkiyi gösterme, gerekse de böyle bir durumun varlığı halinde ceza adaletinin sağlanmasında yukarıda anlatılan "yasadan kaynaklanan cezasızlık" tablosuna örnek teşkil etmektedir.

120 İsmail Saymaz, "Askeri intihara götüren şiddetin cezası 25 gün", Radikal, 19 Ekim 2013, http://www.radikal.com.tr/turkiye/askeri_intihara_goturen_siddetin_cezasi_25_gun-1156165

121 477 Disiplin Mahkemeleri Kuruluşu, Yargılama Usulü ve Disiplin Suç ve Cezaları Hakkında Kanun Madde 55 - Astına sövenler, hakaret edenler veya askeri usul ve kurallar ve nizamlar dışında kötü davrananlar iki aya kadar oda veya göz hapsi cezası ile cezalandırılırlar.

122 AsCK madde 86 – Amir ve üste hakaret

123 AsCK'nda işkence, eziyet suçları düzenlenmemiştir. Bu nedenle bu suçların varlığı halinde TCK'nın ilgili hükümlerinin uygulanması gerekirken, suçun nitelendirilmesi kısmında AsCK'nun müessir fiil ile ilgili hükümlerinin uygulandığı dosyalarda tespit edilebilmektedir.

124 Bkz: s 41, N.B. vakasına ilişkin anlatımlar

125 Resmi Gazete, 16/02/2013, 6413 Sayılı Kanun ile değişik.

N.B. vakası:

N.B. tespit edilmiş veya bildirilmiş herhangi bir psikolojik rahatsızlığı bulunmayan bir bireydir. Yine askerlik sürecinde de genel tabloda arkadaşlarının aktarımıyla, neşeli ve sorunsuz bir kişiliği vardır. Ancak 21 Ocak 2012 tarihinde koğuşunda yapılan aramada kendisine ait bir telefon bulunması üzerine N.B.'ye kolordu disiplin cezaevinde 7 gün oda hapsi cezası verilmiştir.¹²⁶ İfadesinde N.B.¹²⁷, cep telefonunu maddi ve ailevi problemlerinden dolayı kullandığını belirtmiştir.

Soruşturma dosyasında bulunan, N.B.'nin koğuş arkadaşı F.G.'nin 26 Temmuz 2012 tarihli ifadesine göre;¹²⁸ koğuşta uzandıkları bir sırada F.G., N.B.'ye yatağını düzeltmesini, yoksa bunu Çavuş O.'ya söyleyeceğinin şakasını yaparken N.B. de aynı şekilde şaka ile "S... O'yu" diye cevap vermiştir. Tam bu sırada içeri giren Çavuş O.Y., N.B.'nin ayaklarına tekmeyle vurup yüzüne tokat atmıştır ve kendisine ifadesini hazırlamasını, onu cezaya göndereceğini söylemiştir. F.G. ifadesinde, Çavuş O.Y.'nin bu tutumuyla tüm askerleri yıldırıldığını ve en ufak bir hatada cezaya göndermek tehdidi ile askerler üzerinde baskı kurduğunu ifade etmiştir. Dosyada mevcut bilgiye göre N.B., bu olaydan sonra bunalıma girmiştir.

Yine bir diğer tanık er A.T. aynı tarihli ifadesinde; askerlerin O.Y.'den korktuğu kadar bölük komutanından bile korkmadıklarını, O.Y.'nin Er N.B.'ye "*senin askerliğin bitmeyecek, ceza alacaksın...*" dediğini belirtmektedir. Tanıklar Ö.G., İ.Y., K.A., O.G. ve M.Y. de askerliğinin uzayacağı, ceza alacağı kaygısının N.B. üzerinde çok etkili olduğu ve Çavuş O.Y. ile olan sorunların N.B.'yi çok etkilediğini ifadelerinde açıkça dile getirmişlerdir.

Tanık er B.Ö. 26 Temmuz 2012 tarihli ifadesinde; N.B.'nin koğuştaki olayın yaşandığı akşam nöbetinin olduğu, bu nöbete kendi yerine arkadaşı M.Y.'yi gönderdiğinin fark edilmesi üzerine tutanak tutulduğunu ve ertesi gün Üsteğmen S.A.'nın N.B.'yi bir adım öne çıkararak defalarca küfrettiğini ve "*senin en ağır cezayı alman için elimden geleni yapacağım*" dediğini aktarmaktadır.

Tanık er G.Y. aynı tarihli ifadesinde; N.B.'nin bölük önünde hakarete uğradıktan sonra bu ruh haliyle kendisi ile birlikte saat 10.00'da nöbete gittiğini anlatmıştır. Nöbet sırasında N.B. endişesini anlatırken üç kez telefonla arayan Çavuş O.Y.'nin "*nöbetten sonra ifadeye gel*" diye emrettiğini aktarmıştır. N.B., nöbeti bittikten sonra ifadeye değil, kapı kilidi bozuk olan silahlığa gitmiş, tüfek ve şarjör alıp, askerliğinin bitimine 26 gün kala intihar etmiştir.

Olaydaki tanık anlatımlarının hepsi somut bir durumu işaret etmektedir: N.B. sistematik kötü muameleyle maruz bırakılmıştır. Buradaki kötü muamele; dayak/müessir fiil, hakaret ve tehdit (ceza tehdidi) tümünü barındırmaktadır. Bu haliyle kötü muamele ile intihar olayı

126 Topçu Yüzbaşı tarafından verilen 3 Şubat 2012 tarihli ceza kararı

127 30 Ocak 2012 tarihli ifade tutanağı

128 Kara Kuvvetleri 5. Kolordu Komutanlığı Çorlu Askeri Savcılığı 2012/755 Esas No.lu soruşturma dosyası

arasındaki nedensellik bağı kurulmuştur. Oysa soruşturmayı yürüten Çorlu Askeri Savcılığı tarafından “ölüm olayının meydana gelmesinde herhangi bir dış etkinin olmadığı, müteveffanın içinde bulunduğu ruh halinin etkisiyle (hakkında tutulan tutanaklar nedeniyle) yaşamına son vermesi isteği neticesinde, kendi kasti eylemi sonucunda vefat ettiği, ölüm olayının meydana gelmesinde herhangi bir şahsın suç teşkil edecek eyleminin mevcut olmadığı ve bu yönde müştekilerin soyut iddiasından başka delil de bulunmadığı” gerekçesiyle kovuşturmaya yer olmadığı kararı¹²⁹ verilmiştir. Karar üzerine N.B.’nin babası R.B. tarafından 16/11/2012 tarihinde sunulan dilekçe ile kararın adil olmadığı ve olayla ilgili diğer delil ve şüpheler değerlendirilmeden salt adli tıp raporu doğrultusunda kararın verilmesi nedeniyle itiraz edilmiştir. İtiraz, olayın intihar olduğunun mevcut delil durumları ile kanıtlanmış olması nedeniyle reddedilmiştir.¹³⁰

Bu karar üzerine N.B. ailesi avukatları aracılığıyla, Çorlu Cumhuriyet Başsavcılığı’na Askeri Savcılığın sadece ölüm olayıyla ilgili soruşturma başlattığı, tanık beyanlarına rağmen O.Y. ve diğer sorumlular hakkında herhangi bir işlem yapılmadığı gerekçesiyle “işkence, darp, görevi kötüye kullanma, tehdit ve tespit edilecek diğer suçlar” için suç duyurusunda bulunmuştur. Bu şikayete ilişkin dosya, görevsizlik kararı ile Çorlu Askeri Savcılığı’na gönderilmiş, Savcılık ise 2013/636 E., 2013/101 K. sayılı kararı ile 6 Haziran 2013 tarihinde “kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildikten sonra yeni delil ortaya çıkmadıkça aynı fiilden dolayı kamu davası açılmaz” gerekçesiyle kovuşturmaya yer olmadığına karar vermiştir.

Çorlu Askeri Savcılığı’nın 6 Haziran 2013 tarihli kovuşturmaya yer olmadığına dair bu kararı ile aynı zamanda Yzb. E.A. hakkında “Astının Suçu Hakkında Takibat Yapmamak” suçu, Uzm. Çvş. O.Y. hakkında “Asta Müessir Fiil” suçu işlendiğinden bahisle iddianame düzenlenip dava açıldığı,¹³¹ davanın 26 Şubat 2013’te karara bağlandığı¹³² öğrenilmiştir. Bu süreçte ne iddianameden ne de davadan aile haberdar bile edilmemiştir. Sonuç olarak aile ve avukatlarının yokluğunda, soruşturma aşamasında şikayetleri alınmadan, dava aşamasında ise müdahil olma, delil sunma, tanık dinletme, sanığa doğrudan soru sorma olanakları ellerinden alınarak 6 ay içinde görülen davada O.Y.’ye 25 gün hapis cezası verilmiş, hükmün açıklanmasının ise geri bırakılmasına karar verilmiştir.

B. ailesi avukatları aracılığıyla 6 Mart 2013 tarihinde cezada indirim yapması, açık düzenlemeye rağmen zarar karşılanmadığı halde hükmün açıklanmasının geri bırakılmasının uygulanması, suçun asta müessir fiil olarak nitelendirilmesine rağmen esasen işkence olması nedeniyle

129 Kara Kuvvetleri Komutanlığı 5. Kolordu Komutanlığı Çorlu Askeri Savcılığı 2012/755 E., 2012/40 K Sayılı ve 18 Ekim 2012 tarihli karar.

130 Kara Kuvvetleri Komutanlığı 3’üncü Kolordu Komutanlığı İstanbul Hasdal Askeri Mahkemesi 2012/1347 E, 2012/447 Müt. sayı ve 6/12/2012 tarihli karar

131 Kara Kuvvetleri Komutanlığı 52. Kolordu Komutanlığı Çorlu Askeri Savcılığı 2012/829 E, 2012/354 K No.lu iddianame

132 Kara Kuvvetleri Komutanlığı 52. Kolordu Komutanlığı Çorlu Askeri Mahkemesi 2013/211 E, 2013/78 K No.lu karar

karara itiraz etmişlerdir. Son takipsizlik kararında yine N.B.’nin ölümünden bir gün önce azarlanmış, hakaret edilmiş, küçük düşürüldüğü iddialarının ancak azarlama boyutunda kaldığının kabul edildiği, bunun da kışla hayatının olağan günlük akışına ve askerlik hayatının özelliğine uygun olduğu ve ölüm olayı ile irtibat kurmanın hukuken mümkün olmadığı belirtilmiştir. Bu sebeple görülecek bir hakaret davasının da şikayet yokluğu ve Bakır’ın müteveffa olması nedeniyle mümkün olmadığı gerekçesi ile dava sonuçlanmıştır.

c. Üstlerin Genel Sorumluluk ve Görevleri

Sadece kötü muamele ve intihar arasındaki nedensellik bakımından değil aynı zamanda kaza, şakalaşma veya eğitim zayıflığı gibi sebepler ile öldüğü bildirilen kişiler açısından da üstlerin sorumluluk ve görevlerini ne ölçüde yerine getirdikleri, yaşam hakkı ihlali değerlendirmesinde önemlidir.

Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz’ın bir soru önermesine verdiği cevaba göre, TSK’da 2007-2012 yılları arasında 83 erbaş/er silah kazası sonucu, 58 askeri personel şakalaşma, dikkatsizlik, emir ve talimatlara uymama sonucu bir diğer asker tarafından vurularak hayatını kaybetmiştir.

İHD’nin 2013 yılı yıllık insan hakları raporunda 6 kişinin şakalaşma- kaza nedeniyle hayatını kaybettiği belirtilmektedir. İHD’nin 2014 yılı raporuna göre ise bu sayı 8’dir.

S.Ş.B. vakasında¹³³;

Nedeni şakalaşma-kaza olarak bildirilen ancak cinayet şüphesi-iddiası bulunan ölümden, emir komuta zincirinin doğru işlemediği aktarılmıştır. Dosya içerisindeki 24 Nisan 2011 tarihli “İdari Tahkikat Raporu”nda nöbetlerin ve idari hizmetlerin yürütülmesinde rütbeli personele ayrıntılı bir şekilde talimat verilmediği, bu nedenle nöbetlerde bile devir-teslim işlemi yapılmadığı; erlerin istirahata çekilmesine izin verilmediği belirtilmiştir. Yine mühimmatların rütbeli personel nezaretinde alınıp verilmediği, silah ve mühimmatın olması gerektiği üzere ayrı yerlere konmadığı, Batman İl Jandarma Komutanı Albay H.U.’nun 15 Mayıs 2012’de 2. Hava Kuvveti Komutanlığı Diyarbakır Askeri Mahkemesi’ne gönderdiği dilekçe ile vurgulanmıştır. Aynı olayda, kontrol nöbetlerinin yazılmadığı, hizmete gidecek personeli ise bir rütbelinin değil bir askerin tayin ettiği, Emniyet ve Kaza Önleme Sistemi Teşkilatı’nın bile kurulup kurulmadığının bilinmediği, erlerin kullandığı G-3 tüfeğinin kullanma talimatının erlere dağıtıldığına dair bir bilginin olmadığı, bu yönde hazırlanan filmlerin izletilmediği, hizmet defterinin komutan tarafından değil, “el yazısı beğenilen” bir asker tarafından tutulduğu bilgileri dosyada yer almıştır.¹³⁴

133 26 Kasım 2012’de zorunlu askerlik yaptığı sırada şüpheli şekilde ölen S.Ş.B. vakasına ilişkin tüm bilgi ve belge atıfları, İsmail Saymaz’ın “Esas Duruşta Cinayet” isimli kitabından doğrudan aktarılmıştır. Saymaz, s.167- s. 183

134 İsmail Saymaz, s. 165,166
“TSK’de emir komuta ilişkilerinde rütbe esastır. Dava konusu olay mahallinde iki adet onbaşı bulunmasına rağmen emir komutayı er rütbesi ile sanığın üstlenmesi Gümüşöğü Karakolu’ndaki emir komuta zafiyetine delalettir.” Yüzbaşı M.Y.’nin mahkemeye sunduğu bilirkişi raporu.

Esasen silaha bu şekildeki erişim konusu, münferit değildir. Örneğin rapor içerisinde tüm ayrıntısıyla aktarılan N.B. dosyasında, Tanık U.D. verdiği ifadede¹³⁵ silaha erişimin nasıl gerçekleşmiş olabileceği ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Ben koğuş ve silahlık nöbetçisiyim. Silahlık kapısında bulunan kilit bozuktu. N. olay günü bu bozuk kilidi açarak içeri girmiş ve kendi silahını almıştır. Silahlık içerisinde bulunan silahlar kilitli bir şekilde muhafaza edilmezler. Ben yaklaşık 8 aydır askerim. 8 aydır bu şekilde kilitsiz şekilde bulunmaktadır.”

A.Ç. vakasında:

Tanık O.A. 24 Şubat 2014 tarihli ifadesinde;¹³⁶

“...Bugün ben 12. Bölük Nöbetçi Astsubayı idim, bu görevim çerçevesinde olayın gerçekleştiği 3. koğuş tüfekliğinin anahtarı bendeydi, personel silah bırakacağı veya silah alacağı zaman tüfekliğin kapısını bizzat ben açıp kapatıyordum, bugün 3. koğuş tüfekliğini en son saat 12.00’de kontrol ederek kapattım, içeride kimse yoktu, eğitim sonrası saat 17.00 gibi askerler silah alacağı için kapının kilidini açtım yanımdaki askerler silahlarını almak üzere içeriye girerken ben 4. koğuş tüfekliğinin kapısını açmak üzere oraya doğru yöneldim, bu esnada arkamdan askerlerin bağırış çağırış seslerini duyunca oraya gittim...”

“...Tüfekliğin kapısı asma kilitle kilitlenmekteydi, asma kilit olması itibariyle herhangi bir cisim sokularak açılması mümkündür...”

demidir.

24 Şubat 2014 tarihli tutanakta da:

“Silahlık kapısının demir parmaklıklı kapı olduğu, asma kilit ile kilitlendiği, söz konusu asma kilit ve diğer silahlıklara ait asma kilitler üzerinde de yapılan incelemede; asma kilidin orijinal kendi anahtarı haricinde aynı boydaki başka asma kilitlerin de anahtarları ile zorlama neticesinde açılabilirdiği” bilgisi yer almıştır.

5. Usule Dair Yükümlülükler

Yaşam hakkının korunmasında Devlet’in usule ilişkin yükümlüğünün etkili bir soruşturma ve kovuşturmanın yürütülmesi olduğu bilinmektedir. AİHM çok sayıda şüpheli asker ölümü davasında 2. maddenin bu yönden ihlal edildiğini tespit etmiştir.

İntihar eden, şüpheli şekilde hayatını kaybeden kişilerin asker olmaları, olayın askerlik sürecinde meydana gelmesi nedeniyle, mevcut ulusal yasal düzenlemede¹³⁷ olaya ilişkin

135 Kara Kuvvetleri Komutanlığı 5. Kolordu Komutanlığı Askeri Savcılığı Çorlu 2012/755 E No.lu soruşturma dosyası

136 Güney Deniz Saha Komutanlığı Askeri Savcılığı tank dinleme tutanağı.

137 Anayasa madde 145:

soruşturma ve kovuşturma süreçleri askeri yargı mercilerinin (Savcılık ve mahkemeler) görev alanına girmektedir.

Aşağıda soruşturmanın etkisizliğine ilişkin ayrıntılar verilecektir. Ancak tüm sürece ilişkin üç temel sorunun burada altının çizilmesi faydalı olacaktır.

Birincisi, şüpheli ölümlerin otomatik olarak intihar kabul edilmesi yönünde bir eğilim bulunmaktadır. Daha çok kurumu korumaya yönelik olan bu tavrın, hem adli sisteme hem de kuruma güveni sarsacağı açıktır. Oysa soruşturmaların her türlü ihtimale açık bir şekilde yürütülmesi gerekir.

İkinci önemli sorun intihar vakalarındadır. İntihar eden kişinin intiharından kendisinin sorumlu tutulması, askerlik hizmetiyle intihar arasındaki bağın yeterince ayrıntılı irdelenmediği görülmektedir. Bu varsayım, örneğin kötü muameleyle tabi tutulmuş bir kişi sonrasında intihara yönelirse, kötü muamele ile ölüm arasında bir bağ olmadığını varsaymaktadır. Oysa her sene onlarca genç insanın hayatını kaybettiği bir ortamda bu illiyet bağı vardır ve bunun üstler tarafından biliniyor ve öngörülüyor olması gerekir.

Nihayet üçüncü unsur askerlikteki hiyerarşi sorunudur. Askeri ceza hukuku mevzuatı, askerler arasındaki ilişkiyi eşitler arası bir ilişki olarak görmediği için askerlere yönelen fiziksel ve ruhsal şiddet bazen hukuksal bir sorun haline gelmemekte ve hoşgörülmemektedir. Tüm soruşturmalarda bu üç temel sorunun izini görmek mümkündür.

a. Etkili soruşturma ve Cezasızlık: Soruşturmayı Yürüten Birimin Tarafsızlığı ve Bağımsızlığı

Bir soruşturmanın etkili olmasından kasıt; maddi gerçeği ortaya çıkarmak bakımından yeterli, bağımsız, yakınların sürece katılabildiği, dosya ve kararlara erişebildikleri, makul sürede ve eksiksiz biçimde yürütülmesidir. Askeri idari ve adli yapının ise bu ölçütleri karşılamadığı

H. Askeri Yargı

Askeri yargı, askeri mahkemeler ve disiplin mahkemeleri tarafından yürütülür. Bu mahkemeler, asker kişilerin aleyhine veya askeri mahallerde yahut askerlik hizmet ve görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevlidirler.

Askeri mahkemeler, asker olmayan kişilerin özel kanunda belirtilen askeri suçları ile kanunda gösterilen görevlerini ifa ettikleri sırada veya kanunda gösterilen askeri mahallerde askerlere karşı işledikleri suçlara da bakmakla görevlidir.

Askeri mahkemelerin savaş veya sıkıyönetim hallerinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili oldukları; kuruluşları ve gerektiğinde bu mahkemelerde adli yargı hakim ve savcılarının görevlendirilmeleri kanunla düzenlenir.

Askeri yargı organlarının kuruluşu, işleyişi, askeri hakimlerin özlük işleri askeri savcılık görevlerini yapan askeri hakimlerin mahkemesinde görevli buldukları komutanlık ile ilişkileri, mahkemelerin bağımsızlığı, hakimlik teminatı, askerlik hizmetinin gereklerine göre kanunla düzenlenir. Kanun, ayrıca askeri hakimlerin yargı hizmeti dışındaki askeri hizmetler yönünden askeri hizmetlerin gereklerine göre teşkilatında görevli buldukları komutanlık ile olan ilişkilerini de gösterir.

medyadan takip edilebilen haberlerden, tüm rapor içerisinde çeşitli noktalarda aktarılan sivil toplum kuruluşları raporlarından, Meclis'te Bakanlığa yöneltilen soru önergeleri ve bu önergelere gelen yanıtlardan ve derdest veya karara bağlanmış davalardan anlaşılabilir.

Asker Hakları *"TSK'da ölümle sonuçlanan tüm olaylarda adli soruşturmanın yanı sıra idari soruşturma da yapıldığı, her olayın kayıt altına alındığı ve varsa sorumlular hakkında yasal işlem yapıldığı"* şeklindeki Milli Savunma Bakanlığı açıklamasına karşın, şikayetlerin neredeyse hepsinde ailelerin askeri mahkemelerden kovuşturmaya yer olmadığı cevabını aldığını belirtmektedir. Askerde yaşanan intihar ve ölüm vakalarına dair ne tür adli ve idari mekanizmaların işletildiğine dair verilerin ise kamuoyu veya meclisle paylaşılmadığı belirtilmiştir. İntiharlara ilişkin soruşturma ve kovuşturma süreçlerinin şeffaf olmadığı "kaç tane mahkeme kararı olduğu, kaçında subay/astsubayların ceza aldığı, kaçının yüksek mahkemeye gittiği, kaçının cezasının bozulduğu ve kaçının davasının tekrar görüldüğüne dair verilere" ulaşılamadığı notu ile raporda yer almıştır. Yine ailelerin anlatımlarında, soruşturmanın çoğunlukla oldubittiye getirilerek, ihmalkâr, aceleci ve aileler açısından tatmin edicilikten uzak bir şekilde yürütüldüğü aktarılmıştır.¹³⁸

Silahlı Kuvvetler'de cezasızlık ise tam da bu kuruma özgü yargı ayrımı ile tarafsızlığın güçleşmesi, aynı zamanda hiyerarşik yapı nedeniyle somut bağımsızlığın hiç sağlanamamasıyla kendiliğinden oluşmaktadır. Soruşturma ve yargı mercilerinin, ihlali gerçekleştiren idari birimle, görevliyle aynı yapı içerisinde yer alması; örneğin şüpheli bir üstün, amirin kendisiyle ilgili soruşturmanın delillerin toplanması kısmına dahil olabilmesi, soruşturmanın diğer aşamalarıyla ilgili yönlendirme yapabilmesi veya bu yetkiye erişimi dahi cezasızlığı kolaylaştırmaktadır.

M.P. vakası: ¹³⁹

Askeri cezaevinde dövülerek öldürülen Er M.P. vakasına ilişkin soruşturmada, dayanın aracı olarak kullanılan ve aynı zamanda soruşturmaya ilişkin bir delil olan sopa, başçavuşlar Y.S., T.G. ve O.A. tarafından gizlenmiştir. Yine M.P.'nin Balcalı Devlet Hastanesi'nde yoğun bakımda tedavi gördüğü sırada ifadesini alan kişi Başçavuş O.A. olmuştur. Bununla birlikte hastaneye ifade almak üzere giden 4 kişilik ekip içerisinde de M.P.'yi döverecek öldüren gardiyan H.G. yer almıştır. Yine M.P., hayatını kaybettikten sonra ölü muayene işleminde "hüviyet tanığı" olarak işleme katılan şahıslardan biri, cinayetin örtülmesi için sahte evrak düzenleyen¹⁴⁰ ve M.P.'nin dövülmesinde kullanılan sopanın odasında saklanmasına göz yuman Başçavuş T.G. olmuştur¹⁴¹.

Bu bağımlılık ve hiyerarşik yapı içerisinde bir soruşturmanın sağlıklı ve usulüne uygun bir biçimde gerçekleştirileceği konusu hemen her zaman şüpheyeye açık olduğu gibi, bu türden bir

138 Asker Hakları 2014 tarihli raporu, s. 32

139 27 Temmuz 2005'te zorunlu askerlik yaptığı sırada şüpheli şekilde ölen M.P. vakasına ilişkin tüm bilgi ve belge atıfları, İsmail Saymaz'ın "Esas Duruşta Cinayet" isimli kitabından doğrudan aktarılmıştır. S. 57- 101.

140 Adana Kriminal Polis Laboratuvarı'nın 1 Aralık 2005 ve 28 Eylül 2005 tarihli ekspertiz raporları

141 27 Temmuz 2005 tarihli ölü muayene tutanağı

bağımlılık ilişkisi mahkemenin bağımsızlık ve tarafsızlığa ilişkin standartlarına da uygun değildir. Soruşturma aşaması, bütünüyle Askeri Savcılığın kontrol ve yönetimi altındadır. Delillerin toplanması, şüphelilerin ifadelerinin dinlenmesi gibi usuli işlemler yanında, adli otopsi işlemleri dahi esas olarak Silahlı Kuvvetler yapısı içerisindeki, geniş resimde Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı birimler tarafından gerçekleştirilmektedir. Yine Askeri Savcılık tarafından verilen kararlara itirazı incelemekte Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Kanunu'nun 107. maddesi gereği askeri mahkemeler yetkili kılınmıştır. Askeri Savcılık kararlarını denetleyen organın da bu yapılanma içinde yer alması bağımsızlık ve tarafsızlığa dair sorunun altını çizen bir başka durumdur.

Meclis'teki soru önermeleri de askeri yargıya dair bu ve benzeri sorunlara ışık tutmaktadır.

Milletvekili Mülkiye Birtane'nin Milli Savunma Bakanı'na yönelttiği soru önergesinde¹⁴², Mehmet Çavdar, T.A., Osman Kulabet ve Serhat Yıldız'ın ölümleri ve toplamda yürütülen 20 ayrı intihar şüphesiyle ölüm vakasına ilişkin soruşturmalar hakkında sorular yöneltilmiştir.¹⁴³

Soru önergesi tarihi itibarıyla üzerinden 3 yıl geçen dört ölüm olayı hakkındaki soruşturmaların sonuçlanıp sonuçlandırılmadığı, sonuçlandırıldıysa neticeleri, devam ediyorsa soruşturma sürelerinin uzunluğunun nedeni sorulmuştur. Yine otopsi raporlarında ailelerin şüphelerini haklı gösterecek herhangi bir hususa rastlanıp rastlanmadığı ile ailelerin otopsi raporlarının bağımsız doktorlar tarafından hazırlanmadığı ve bu nedenle güvenilir olmadığı iddialarına karşı Bakanlığın cevapları sorulmuştur. Kapsamlı bir adli ve idari soruşturmanın neden yapılmadığı da yine sorular arasında yer almıştır.

Soru önergesine gelen 22 Kasım 2013 tarihli cevapta 13 adet soruşturma ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu soruşturmaların sekizinde "Kovuşturmaya Yer Olmadığı" kararı verildiği, bu kararlara yapılan itirazların da askeri mahkemelerce reddedildiği görülmektedir. Kalan beş dosyada kamu davası açıldığı, bu davalardan iki tanesinin cezalandırma ile sonuçlandığı ancak kesinleşmediği, diğer ikisinin ise önerge tarihi itibarıyla derdest olduğu cevabı verilmiştir.

Cezalandırma ile sonuçlandığı belirtilen dosyalardan biri olan ve bir askerin diğer bir askeri vurarak öldürdüğü iddia edilen S.B. davasında¹⁴⁴, ölüm olayının faillerinden biri olan astsubay hakkında "ihmal suretiyle görevi kötüye kullanma" suçu nedeniyle 5 ay ceza verilmiş ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiştir. "Bilinçli taksirle adam öldürme" suçuyla yargılanan sanık ise 4 yıl 5 ay 10 gün ceza almış ancak maktulün yakınlarının temyizi ile karar bozulmuş ve usul işlemlerinin yeniden başlamasına karar verilmiştir. Dava, üzerinden geçen 5 seneye yakın zamana rağmen halen sonuçlandırılmamıştır. Bu bilgi, cezalandırma ile sonuçlandığı belirtilen dosyalar açısından, ceza adaletinin her zaman sağlanamayacağına dair bir örnek teşkil etmektedir.

142 7/17377 Esas numaralı, 18/02/2013 tarihli yazılı soru önergesi

143 <http://www.tbmm.gov.tr/d24/7/7-17377s.pdf>

144 Bkz: Raporda s. 49 – s. 50

b. Çelişkilerin/Şüphelerin Giderilmesi – Yetersiz/Eksik Soruşturma

Şüpheli ölümlerin ve bu ölümlerde sorumluluğu olan kişilerin soruşturulma süreçleri; şüphelerin ortada kaldığı, ailelerin ve yakınlarının sorularının yanıtlanmadığı bir şekilde sonuçlandırılmaktadır. Ailelerin şüphelerinin giderilmemesi halinin istisnai bir durum olmadığı “Şüpheli Ölümler ve Mağdur Aileleri Derneği’nin” kurulması¹⁴⁵ ile de anlaşılabilir. Rapor kapsamında karşılaşılan (ve incelenen) birçok dosyada da aynı sorun ve şikayetler ile karşılaşılmıştır.

Mazlum-Der’in, Av. Mahir Orak tarafından hazırlanan ve 3 askerin ölümünü konu eden “etkisiz yargı süreci raporu”na göre¹⁴⁶ aşağıdaki vakaların hepsinde, soruşturma eksik, çelişki ve şüphelerin giderilmediği bir biçimde sonlandırılmıştır.

M.K. vakası:

13 Mart 2012 tarihinde ölen ve intihar ettiği iddia edilen M.K. vakasına ilişkin soruşturmada olaya müdahale eden savcının “ölü muayene tutanağı”nda merminin Er M.K.’nin sol şakağından girip sağ kulak üstünden çıktığı; otopsi raporunda ise merminin sağ alın üstünden girip sol kulak altından çıktığı tespiti yer almıştır. Aynı vaka için taban tabana zıt tutulan bu iki rapor-tutanak arasındaki çelişkinin ise giderilmediği bildirilmiştir. AİHM içtihatlarında sabit olduğu üzere işkence yasağı ve yaşam hakkı ihlali vakalarında çelişen tıbbi raporlar bulunması halinde Devletin bu çelişkileri giderme yükümlülüğü bulunmaktadır.

M.O.C. vakası:

5 Ekim 2009 tarihinde intihar ederek hayatını kaybettiği iddia edilen M.O.C. vakasına ilişkin soruşturmada, olay esnasında nöbet kulübesinin içinde olan er M.O.C.’nin silahının dik vaziyette bulunmasına rağmen bu hususun hiç sorgulanmadığı, silahta M.O.C.’nin bile parmak izinin olmaması ayrı bir şüphe konusu olduğu yönündeki itirazlara yanıt verilmediği aktarılmıştır.

Bu vakada hayatını kaybeden askerin cesedinin aile tarafından gömülmeden önce fotoğraflarının çekildiği ve burnunun altında da bir ayrı kurşun deliği olduğu tespit edilmiştir. 2009 yılında er M.O.C.’nin babası O.C., otopsi raporunu düzenleyen 3 doktor ve 1 teknisyen hakkında ‘suç delillerini yok ederek, gizleyerek ve değiştirerek otopsi raporu düzenledikleri, görevlerini kötüye kullandıkları’ iddiasıyla Elazığ Cumhuriyet Başsavcılığı’na suç duyurusunda bulunmuştur. Başsavcılık dosyayı görevsizlik kararı vererek Fırat Üniversitesi Rektörlüğü’ne göndermiş, rektörlük ise şüpheliler hakkında soruşturma açılmasına gerek olmadığına karar vermiştir. Bunun üzerine baba O.C., Danıştay’a başvurmuş, olayla ilgili inceleme yapan Danıştay 1. Dairesi, şüpheliler hakkında soruşturma açılmasına karar vermiştir. Ancak buna rağmen

145 “Polis ve kışla mağdurları birleşti”,
http://www.radikal.com.tr/turkiye/polis_ve_kisla_magdurlari_birlesti-1187696 21 Nisan 2010

146 Öldürülen Askerlere İlişkin Etkisiz Yargı Süreci Raporu (Üç Örnek)
<http://aihmez.org.tr/?q=node/42&vaka=273>

Elazığ Cumhuriyet Başsavcılığı'nca olay hakkında takipsizlik kararı ile dosyayı sonuçlandırmıştır.

Söz konusu otopsi raporu ve diğer delillerle Elazığ 8. Kolordu Komutanlığı Askeri Savcılığı ile Malatya Kara Kuvvetleri Komutanlığı 2. Ordu Komutanlığı Askeri Mahkemesi tarafından kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmiştir.

Ailenin avukatı Ahmet Çevik tarafından AİHM'e yapılan başvuruda, maktulün parmağında tetik izi olmamasına rağmen bu hususun açıklığa kavuşturulmamış olması; mermi çekirdeği ile ilgili hiçbir değerlendirme yapılmaması; keşif yapılmaması; şüphelerin giderilmesi için tarafsız kabul edilebilecek Polis Kriminal Laboratuvarı'nda veya sivil bir kurum olan Adli Tıp Kurumu'nda dosyanın incelenmesi talebinin dinlenmemesi; Askeri Kriminal Balistik İnceleme Laboratuvarı'nda atış mesafesi tayini mermi giriş delikleri etrafında bulunan atış artıklarının dağılım ve yoğunluğuna göre belirlendiğinden atış mesafesi konusunda değerlendirme yapmanın mümkün olmadığı görüşüne rağmen Askeri Savcılık'ın gerekli araştırmayı yapmadan bitişik atış tespitiyle bilimsellikten uzak bir değerlendirmede bulunduğu tespitleri yapılmıştır. Başvuru bu tarih itibarıyla Mahkeme önündedir.

c. Sorumluluğu Olanların Soruşturmaya Dahil Edilmemeleri

TSK içerisinde şüpheli ölümler bakımından sorumluluk araştırmalarının tamamı, raporun genelinde çeşitli vakalar ile örneklediği üzere kişinin intihar ettiği ve bunun kişinin kendi iradesi ile karar verdiği bir durum olması gerekçesiyle takipsizlik ile sonuçlanmaktadır.

Aşağıda aktarılan dosyalarda da soruşturmanın bağımsız ve tarafsız yürütülmediği, bu nedenle sorumluluğu olanların soruşturmaya dahil edilmediklerine dair şikayetler yer almaktadır.

S.I. vakası:

Zorunlu askerlik sırasında üstünden gördüğü darp ve işkence sonucu¹⁴⁷ dalağını kaybeden S.I. vakasında müştekiler vekili Av. Nezahat Paşa Bayraktar, İstanbul 1. Ordu Komutanlığı Askeri Mahkemesi'ne verdiği dilekçede¹⁴⁸, soruşturmanın tarafsız ve bağımsız gerçekleştirilmediğini, yetkili ve sorumluların soruşturmaya dahil edilmediklerini aşağıdaki ifade ile aktarmıştır:

"...Ayrıca soruşturmanın tamamına yakını müvekkilin şiddete maruz kaldığı yer askeri yetkilileri tarafından yürütülmüştür. Bu kişiler aynı zamanda fail ile alt-üst konumunda ve arkadaşlardır. Aynı zamanda askeri görev sırasında kötü muamele ve işkence vakası olması durumunda fiili olarak yapan kişi dışında denetim görevi olan veya asıl yetkili kişilerin sorumluluğu doğacağından ve çoğu kişi yönünden sıkıntı yaratacağından bu soruşturmaların sivil kurumlar tarafından ya da vakanın yaşandığı askeri birimle hiçbir bağı olmayan ve kurumsal olarak bağımsız bir kurum diyeceğimiz bir birim tarafından soruşturma işlemlerinin yapılması gereklidir. Oysa olayımızda ifade alma işlemleri ve

147 Gülhane Askeri Tıp Akademisi Komutanlığı Askeri Tıp Fakültesi Dekanlığı ve Eğitim Hastanesi Baştabipliği 11/07/2014 tarihli tıbbi raporu

148 İstanbul 1. Ordu Komutanlığı 2012/315 E, 2012/90 K sayılı takipsizlik kararına itiraz dilekçesi

diğer delillerin tamamı aynı askeri birim yetkilisi tarafından yapılmıştır. Hazırlanan bu belgelerin tarafsız bir şekilde hazırlandığını iddia etmek mümkün değildir.”

T.A. vakası:

Daha önce aktarıldığı üzere, askere alım sürecinin başından itibaren T.A.’nın uyuşturucu bağımlılığının/kendisine zarar verme eğiliminin bilinmesine ve acemi birliğinde intihar girişiminde bulunmasına rağmen “askerliğe elverişsizdir” kararı verilmemiştir.

Bu tabloda, askerliğe elverişli olduğu kararının verilmesinden sorumlu hekimler ve askerlik sürecinde bu kararı vermeyen askeri yetkililer ile T.A.’nın ruh sağlığını takip eden rehber danışmanların da soruşturmaya dahil edilmeleri gerekirken, T.A.’nın babasının bu nedenle 4 Ağustos’ta Milli Savunma Bakanlığı’na başvurarak, oğlunun hasta olmasına rağmen askere alınması ve bu şekilde intiharına neden olduğu gerekçesiyle yaptığı şikayet “T.A.’nın birliğinde bulunduğu süre içerisinde tabur, bölük, takım ve tim komutanları başta olmak üzere bölükte görevli diğer rütbeli personel tarafından durumunun yakından takip edildiği, GATA Haydarpaşa Eğitim Hastanesi tarafından hakkında verilen kararın mevzuata uygun olduğu” gerekçesiyle reddedilmiştir¹⁴⁹. Yine 27 Temmuz 2010 tarihli idari tahkikat raporunda¹⁵⁰ “olayın değerlendirilmesi sonucunda Bl.K.nı, Tk.K., Posta K.nı, revir tabipleri ve başkaca kimsenin bir ihmali ve kusurunun olmadığı” kanaatine varıldığı aktarılmıştır.

Soruşturmayı Hava Eğitim Komutanlığı Askeri Savcılığı yürütmüş; “A.’nın mevcut psikiyatrik sorunlarının da etkisiyle girdiği bir bunalım sonucunda kendisini asarak intihar ettiği, söz konusu ölüm olayında müteveffanın kendi eylemi dışında herhangi bir kişinin intihara teşvik, yardım gibi suç teşkil eden eyleminin olmadığı, keza başka bir kişiye atfı kabil kasti veya taksirli bir fiilin tespit edilmediği” gerekçesiyle 10 Şubat 2011’de kovuşturmayaya yer olmadığına karar vermiştir.¹⁵¹

Aile, “askerliğe elverişlidir” raporu veren doktorların yargılanması için de karara itiraz etmiş, ancak Ege Ordusu Komutanlığı İzmir Narlıdere Askeri Mahkemesi, bu itirazı reddetmiştir.¹⁵² Dosya AYM önüne gönderilmiştir.¹⁵³

Kötü muamele iddiasının da olduğu bu dosyada ne bu iddiaya ilişkin, ne RDM görüşmelerini yapan danışman ne intihar ile ilgili önlem alması beklenen ve askerliğe elverişlilik kararında imzası bulunan Astegmen E., ne de revir tabibi hakkında herhangi bir soruşturma yapılmamıştır.

149 Genelkurmay Başkanlığı 11 Ekim 2010 tarihli dilekçe

150 27 Temmuz 2010 tarihli idari tahkikat raporu

151 Hava Kuvvetleri Komutanlığı Hava Eğitim Komutanlığı Askeri Savcılığı 10 Şubat 2011 tarihli, 2011/72 E. no.lu kovuşturmayaya yer olmadığı kararı

152 Kara Kuvvetleri Komutanlığı Ege Ordusu Komutanlığı Askeri Mahkemesi Narlıdere İzmir 2011/178 Müt. No.lu karar

153 AYM başvuru formu ve Adalet Bakanlığı’nın dosyaya sunduğu görüş

d. Tanık İfadeleri

Yine soruşturma aşamasında tanıklardan ifade alınması sırasında baskı uygulandığı, tanıklara belirli bir yönde ifade vermelerinin öğütlediği veya sırf ifade tarihinde halen asker olmaları nedeniyle tanıklık etmekten korktukları, karşılaşılan bir şikayet olmuştur.

T.A. vakası:

Üsteğmen M.M.'nin kötü muamelesi, A. intihara teşebbüs ettiği için küçük düşürücü bir ceza ve onur kırıcı bir muamele olarak kaşlarını jiletle kestirtmesi hakkında soruşturma sırasında erlerin çoğunun beyanı alınamamıştır. Kötü muameleye şahit olan erler askerlik yaptıklarından tanıklık yapmaktan çekinmişlerdir.

Ancak tanık olan erler terhis olduktan sonra tanıklık yapabileceklerini söylemişlerdir.¹⁵⁴

Y.Ç. vakası:

2012 yılında Şemdinli'de askerlik yaptığı sırada intihar şüphesiyle hayatını kaybeden Y.Ç. dosyasında, 18 Aralık 2012 tarihinde takipsizlik kararı¹⁵⁵ verilmiştir.

Y.Ç.'nin annesi N.S. idari tahkikat aşamasında binbaşının tanıkları sıkıştırdığı yönünde şikayette bulunmuş, dosyada kötü muamele iddialarına ilişkin tanıklık yapılmaması için baskı yapıldığını iddia etmiştir.¹⁵⁶

Bu iddiaların doğru çıkması halinde soruşturmanın üstleri de içine alacak şekilde yenilenmesi, tekrarlanması gerekmektedir.

M.O.C. vakası¹⁵⁷:

Av. Mahir Orak tarafından hazırlanan Mazlum-Der raporunda; tanık ifadelerinin çelişkili olduğu, bilgi ve tanıklıkları görgüye dayalı olmadığı, askerlerin komutanlarca kendilerine baskı altında ezberletildiği şekilde tanıklık yaptıkları ve ifade verdikleri aktarılmıştır.

Yine olay anını ilk gören erler ile sonradan gören erler arasında beyan farkı olduğu, savcılıkça bu çelişkinin nedeninin araştırılmadan karar verildiği belirtilmiştir.

M.P. vakası:

Askeri cezaevinde dövülerek öldürülen M.P. soruşturmasında fail gardiyan H.G.'nin tanık olarak dinlenecek erler ile görüşerek sahte tanıklık ve yalan ifade vermeleri için baskı kurduğu ifade edilmektedir.¹⁵⁸

154 11 Ocak 2013 tarihli bilirkişi raporuna beyan dilekçesi

155 Van Askeri Savcılığı 18/12/2012 tarihli kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar

156 Fethiye Cumhuriyet Başsavcılığı 2013/1232 Talimat No.lu ifade tutanağı

157 Mazlum-Der Etkisiz Yargı Süreci raporu, aktaran; Av. Mahir Orak

158 "Bize 'M.'yi ben dövdüm. Tek başıma bu olay bana kalırsa ömür boyu hapis yatarım' dedi.

S.I. vakası:

S.I. dosyasında 20'den fazla tanık yaşanan darp olayını aynı cümlelerle, ayırt edilemeyecek bir benzerlik ve vurgu içerisinde aktarmışlardır.

e. Soruşturmalara Maktul Yakınlarının Katılımının Sağlanması

Soruşturmalara maktul yakınlarının katılımının sağlanması hususu, incelenen dosyalarda ve raporlarda etkili ve yeterli soruşturma konusunda tespit edilen bir diğer sorundur.

CHP İstanbul Milletvekili Sezgin Tanrıkulu'nun 17 Temmuz 2013 tarihli yazılı soru önergesi¹⁵⁹ üzerine Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz'ın Aralık 2013'te verdiği yanıtta¹⁶⁰; TSK'nın kuşkulu şekilde hayatını kaybeden askerlerin ailelerini olay mahallinde bilgilendirmeye 2010 yılında başladığı, bu şekilde Aralık 2013'e kadar 75 ailenin bilgilendirildiği yer almaktadır.

Mülkiye Birtane'nin 7/17377 Esas numaralı soru önergesindeki otopsi ve otopsi raporlarının aileler ile paylaşılması konusundaki sorulara ise "raporların talep edilmesi halinde adli makamlardan ailelerce alınabildiği" yönünde cevap verilmiştir. Şüphesiz yakınların ne kadar sürece dahil edildiklerine ilişkin bilgi almaya yönelik bu soruya verilen cevap, konu açısından tatmin edici değildir. Soruşturma sürecine mağdurun, bir diğer deyişle maktul yakınlarının katılımının sağlanması, kişilerin talebine bağlı kılınmaz.

Y.Ç. vakası:

Y.Ç. dosyasına ilişkin soruşturmada, anne N.S., özellikle birlik ve askeri savcılıktan bilgilendirme alamadığını, kendisiyle ilgilenen olmadığını, **soruşturma boyunca** kendisine defin ruhsatı dışında hiçbir belge gönderilmediğini belirtmiştir.

Anne N.S., Fethiye Cumhuriyet Başsavcılığı'nda 2/12/2013 tarihinde verdiği ifadede soruşturmanın devamını aşağıdaki gibi aktarmıştır;

Gardiyanlar olarak bana ve N.'ye 'Siz çok iyi ifade vereceksiniz, beni satmayacaksınız, biliyorum' dedi. Diğerlerini gönderdikten sonra bize, 'İfadenizi benim hazırladığım şekilde vereceksiniz' diyerek yazılı kâğıtları dağıttı. 'Şayet siz tutuklanacak veya ceza alacak olursanız, o zaman suçlu ben üstlenirim. Sizi zor durumda bırakmam' diyerek bize söz verdi. Ben bu nedenle ifademi H.'nin anlattığı şekilde verdim". E.K.'nin 6 Eylül 2005'te Adana 6. Kolordu Komutanlığı Askeri Savcılığı'nda alınan ifadesi.

"H. gardiyan 'Biraz sonra O. başçavuş ile T. başçavuşa ifade vereceksin. M.'nin kafasını duvarlara, dolaplara vurduğunu söyleyeceksin. 'Elbiseleri giymiyorum, siz kimin itisiniz', diye bize küfür ettiğini söyleyeceksin,' dedi. 'Bu şekilde söylemezsen seni de onun gibi hastanelik ederim,' dedi. Cezaevinde gardiyanların elinde olmamız, bana zarar verme, tehdit ettiği şeyleri yapmak imkanı olduğunu bildiğimden ifademi o yönde verdim." A.S.'nin 12 Ağustos 2015'te Adana 6. Kolordu Komutanlığı Askeri Savcılığı'nda alınan ifadesi.

Aktaran Saymaz, s. 66, 67.

159 24. Dönem, 4. Yasama yılı, 7/29566 Esas numaralı, 18/07/2013 tarihli yazılı soru önergesi
<http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-29566s.pdf>

160 <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-29566sgc.pdf>

“...oğlumun ölümünden sonra görev yaptığı tabura gitmek istedim. Binbaşı Ümit Durmaz isimli kişi yani tabur komutanı bana üslubu bozuk bir şekilde ‘Size hangi babayığit, buraya gelmek için izin çıkaracak. İstediyin yere git’ şeklinde konuşma yaptı. Ben de bu konuşmaya çok sinirlendim. Genel Kurmaya da başvurudum. Bu konuda benden özür dilediler. Daha sonra on bir ay sonra Genel Kurmay’dan izin çıktı. Ben, avukatım, eşim Van Askeri Savcılığı’ndaki rütbeli personel ile birlikte yaklaştırılmaması için talimat vermiş.”

M.A. vakası:

M.A. yakınlarının vekili tarafından, ailenin soruşturmaya yeterince dâhil edilmediği, otopsi yapılırken aileye haber verilmediği, dolayısıyla otopsiye ailenin belirleyeceği doktorun girmemesine neden olduğu bildirilmiştir.

O.K. vakası:

28 Mayıs 2014 günü Erzurum Oltu’da zorunlu askerlik yaptığı sırada intihar eden O.K. vakasında, aileye herhangi bir bilgi-belge gönderilmemiş, ancak kendileri başvuru yaptıktan sonra esas soruşturma dosyasına dâhil edilmişlerdir. Anne G.B. 11.11.2014 tarihinde Erzurum’a giderek otopsi raporu, olay yeri inceleme ve verilen bütün ifadelerin birer nüshalarını kendisinin aldığını belirtmiştir.¹⁶¹

N.B. vakası:

N.B.’nin yakınlarının avukatının takipsizlik kararına itiraz dilekçesinden¹⁶² baba R.B.’ye olay yerinin gösterilmediği, maktulün ailesinin ve avukatlarının iştirak edeceği şekilde keşif yapılmadığı; olay yerinde çekilen görüntü ve fotoğraflar ile otopsi sırasında çekilen görüntü ve fotoğraflar ile tetkik belgelerinin aileye verilmediği ve alternatif bilirkişi raporu sunma hakkının engellendiği, maktulün ailesinin soruşturmaya etkin katılımı sağlanmadığı, şikayet ve beyanları alınmadığı anlaşılmaktadır.

f. Delillerin Toplanması

Dosyalarda mevcut bir diğer şikayet, delillerin usule uygun olmayan bir şekilde toplandığı, hatta kimi zaman delillerin yok edildiği yönündedir.

A.D. vakası:

Mazlum-Der raporunda olay yerinde ceza soruşturması için elzem olan birçok delilin kuralına uyulmaksızın toplandığı aktarılmıştır. Örneğin A.D.’ye ait olduğu söylenen silah üzerinde parmak izi tespit yapılabileceği nazara alınarak, silahın emniyete alınması gerekirken bunun

¹⁶¹ G.B. tarafından Bursa Cumhuriyet Başsavcılığı’na sunulan dilekçe

¹⁶² İstanbul 3. Ordu Komutanlığı Askeri Mahkemesi 2013/259 E, 2013/7 K sayılı dosyaya sunulan 15/02/2013 tarihli dilekçe

yapılmadığı, silahın alelade şekilde elle tutularak incelendiği, maktulün el svaplarının ise hiç alınmadığı şikayeti mevcuttur.

M.K. vakası:

Olay yerinde kullanılan merminin kovani bulunmadığı ve Er M.K.'ya ait olduğu söylenen silah şarjörünün 30 mermili bir şarjör olmasına rağmen, şarjörde 28 mermi bulunması, iki merminin de nereye gittiğinin araştırılmamasının ciddi bir eksiklik oluşturduğu belirtilmiştir. Bu mermiler hakkında tutulan olay yeri tutanağı ile sonradan tutulan tutanak arasında fark bulunduğu, ceza yargılaması için çok önemli olan ve intihar ettiği söylenen şahsın silahı kullanıp kullanmadığının tespiti için yapılması gereken öncelikli işlemlerden olan maktulün el svaplarının alınması işleminin er M.K. için yapılmadığı, olay yerinde bulunan ve M.K.'ya ait olduğu söylenen silah üzerindeki parmak izleri alınmadığı, silahın kim tarafından kullanıldığının tespit edilmediği şikayetleri raporda yer almıştır.

M.A. vakası:

İntihar vakasından hemen sonra olay yerine gelen bir komutanın ve silahı doldur-boşalt yaptığı, böylelikle delillerin karartıldığı düşüncesi aktarılmıştır.

Soruşturmanın sağlığı açısından gerekli adli tıp incelemeleri yapılmış mı sorusuna kendisi ile yapılan görüşmede, müştekiler vekili Av. Kemal Üner şu yanıtı vermiştir;

“...bu konuda incelemeler eksik kalmış, el ve yüz svapları alınmamıştır. Askerin intihar etmeden önce bıraktığı intihar notundaki yazılar aynı el ürünü olmadığı şüphesi var. İntihar ettiği iddia edilen silah ilgili bir inceleme yok. Bunları ve keşif talep etmemize rağmen taleplerimiz reddedildi.”¹⁶³

Aynı dosyada, yine eksik bırakılan raporların aldırılması yönünde taleplerin reddedildiği, keşif talebinin kabul edilmediği iddiası mevcuttur.

E.Ö. vakası:

E.Ö.'nün vurulduğu (cinayet şüphesi ile ölüm), atış mesafesi ve vurulmanın nasıl gerçekleştiği konularında davanın seyrini değiştirecek önemdeki nöbet kulübesinin, davanın açıldığı 5. Zırhlı Tugay Komutanlığı Gaziantep Askeri Mahkemesi keşif yapmak istediğinde çoktan yıkıldığı tespit edilmiştir. Mahkemeye gönderilen yazıda, “1. Mekanize Bölük personeli ve olay bölgesi yakınında bulunan 3. Mekanize Piyade Bölüğü koşusunda bulunan personele olay anını hatırlatması ve yarattığı psikolojik travma nedeniyle” Tugay Komutanı Tuğgeneral K.G.'nin emriyle yıktırıldığı, kulübenin bir başka bölgeye taşınarak, adının “Tören Alanı Nöbet Yeri” olarak değiştirildiği bildirilmiştir¹⁶⁴.

163 Avukat Kemal Üner tarafından İHOP için doldurulan bilgi formuna verilen cevap.

164 2. Mekanize Piyade Taburu'nun 29 Şubat 2012'de 5. Zırhlı Tugayı Gaziantep Askeri Mahkemesi'ne gönderdiği yazı. Aktaran İsmail Saymaz, s. 147

N.B. vakası:

Müştekiler vekili Av. Nezahat Paşa Bayraktar, İstanbul 3. Ordu Komutanlığı Askeri Mahkemesi'ne gönderdiği Çorlu Askeri Savcılığı 201/529 E, 2013/7 K no.lu KYOK'a 15 Şubat 2013 tarihli itirazında şu hususları dile getirmiştir:

“Kamera kayıtlarının incelenmediği; kıyafetler üzerinde inceleme yapılmadığı; telefon görüşmelerinin dokümanlarının getirilmediği; otopsiye ilişkin kamera kaydının getirilmediği; ilk raporda giriş deliğinin maktulün başının üstünden olduğunun belirtilmesine rağmen otopsi raporunda giriş deliğinin çene altından olduğu iddiası karşısında iki rapor arasındaki çelişkinin giderilmediği; olay yerindeki tüm görevlileri gösteren çizelgenin getirilmediği; ifadesi alınmayan görevlilerin tespit edilmediği ve ifadelerinin alınmadığı; maktulün bulunduğu yerde yeterli ölçümün yapılmadığı...”

S.I. vakası:

Kamera kayıtlarının incelenmediği; dalağın parçalanması sonucu doğuran fiilin tespiti yönünden ve müvekkilin vücudunda kalıcı hasar bırakıp bırakmadığı yönünden bilirkişi raporu ve doktor raporu alınmadığı; tanıkların gördüklerini beyan ettikleri darp olayının olduğu tarihin netleştirilmemesinin hatalı olduğu; teftişin yapıldığı veya tanıkların belirttiği vakaların tarihleri tespit edilerek darp olayının gerçekleştiği tarihin tespitinin gerekli olduğu; olay yerinde bulunan tüm görevleri gösteren çizelgenin getirilmediği ve ifadesi alınmayan görevlilerin tespiti yapılmadığı ve ifadelerinin alınmadığı; mağdurun ailesinin soruşturmaya etkin katılımı sağlanmadığı, şikayet ve beyanlarının alınmadığı belirtilmiştir.

g. Kovuşturma ve İnfaz Aşamasında Yaşanan Sorunlar

Soruşturmanın, kamu davası açılması yönündeki kararlar sonuçlandığı (ender) durumlarda öncelikle cezasızlık sorunu suçun nitelendirilmesindedir. Bu çerçevede askeri ve sivil mevzuat arasındaki amaç ve korunan değere yönelik farklılıklar suçun nitelendirilmesi aşamasında da belirleyicidir. Korunması gereken değer olarak askeri disiplini önceleyen askeri mevzuatın karşısında; hak ve özgürlükleri, evrensel hukuk ilkelerini koruyan belgeleri temel alan sivil mevzuat durmaktadır. Bir suçun AsCK ile TCK'da farklı tanımlar ile yer alması, görevli mahkemeden (dolayısıyla yargılama usulünden) verilen cezanın miktarına ve cezanın infazına kadar, birçok cezasızlık görünümünü beraberinde getirmektedir. Cezalandırma aşamasında, idarenin diğer organlarında olduğu gibi verilen cezayı en düşük hadde tutma, cezanın ertelenmesi, iyi hal indirimi, hükmün açıklanmasının geriye bırakılması gibi kaçış yollarına öncelik verildiği görülmektedir.

S.I. vakası:

Askerliğe başladığı tarihten itibaren kendisine en ağır işleri veren, defalarca darp eden, en son olayda da kelepçe ile elini kalorifer peteğine bağlayarak yarım saat bekleten, bu sırada karnına ve vücudunun diğer bölgelerine attığı yumruk ile darp eden, bu darp olayından hemen sonra parçalandığı tespit edilen dalağı alınan, tehdit ve baskı nedeniyle bu durumu ailesine

bile söyleyemeyen S.I.'ya bu şekilde eziyet ve işkence eden Onbaşı İ.H.D. "asta müessir fiil" suçundan yargılanmış (ve beraat etmiştir)¹⁶⁵.

N.B. vakası¹⁶⁶:

B.'nin hakaret ve şiddete maruz kaldığı için intihar ettiği yönünde önemli tanıklıklar ve deliller bulunmasıyla birlikte Askeri Mahkeme'nin sanık Uzman Çavuş'a verdiği ceza, "asta müessir fiil" suçu çerçevesinde 25 gün olmuş ve ceza hükmün açıklanmasının ertelenmesi nedeni ile infaz edilmemiş, dava bu şekilde sonuçlanmıştır.¹⁶⁷

E.M. vakası:

Nefes almakta sorun yaşayan E.M., bunu açıkça belirtmesine rağmen 2.400 metrelik, teçhizatlı ve silahlı test koşusuna çıkarılmıştır. Rahatsızlığını bildirdiği için takım komutanı Başçavuş Ö.A. tarafından tekme ile dövülmüş, hatta başçavuşun bir tekmesi E.M.'nin göğsüne isabet etmiştir.¹⁶⁸ Koşunun bitişine 50 metre kala E.M. yere düşmüş, ağzından ve burnundan yeşil bir sıvı akarken düştüğü yerden kalkamamıştır. Koşudaki askerlerden M.Y.'nin tanıklığına göre Başçavuş A. ve Uzman Çavuş A. yerdeki E.M.'yi kollarına girip zorla ve sürükleyerek koştururken, bir yandan ayaklarıyla ve sopalarla baygın haldeki E.M.'ye vurmıştır.¹⁶⁹ E.M. kalkamayınca koşuya eşlik eden ambulansa bindirilmiş, bitişe geldiğinde indirilmiştir. O sırada bir teğmenin durumu fark etmesiyle ambulansla Emirdağ Devlet Hastanesi'ne gönderilmiş, ancak burada yapılan tüm müdahalelere rağmen, kalp yetmezliği nedeniyle hayatını kaybetmiştir.

Askerliğe kadar sağlıklı bir insan olan E.M.'nin ölümünden iki buçuk yıl sonra dava açılmış, Askeri Savcı tarafından Başçavuş A. ve uzman çavuşlar K.B. ve A. hakkında AsCK'nın 118. maddesinde düzenlenen "**ölümle neticelenen asta müessir fiil suçundan**" on yıldan az olmamak kaydıyla hapsi istenmiştir. Bununla birlikte A.'nin koşudan önce üç askeri darp ettiği için AsCK madde 117 gereği "**müessir fiil**" suçundan 2 yıl hapis istemiyle üç kez cezalandırılması istenmiştir. Dava 23 Ekim 2013'te karara bağlanmış; askeri mahkeme A.'nin koşudan önce üç askeri tokatladığına, koşuda B. ve K. ile birlikte E.M.'yi sürükleyip ayaklarına vurduğuna; tekme atıp sopayla darp ettiğine hükmetmiştir. Yine gerekçeli kararda; "Sanığın müteveffayı koşuya zorlayıp yerde sürüklediği, koluna girdiği zaman bacaklarına ayağıyla, yere düştüğü zaman tekme ve sopalarla vurduğu, görevli personel olarak koşamayanlara yardım etmesi gerekirken

165 Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kuzey Deniz Saha Komutanlığı Kasımpaşa Askeri Savcılığı 2012/315 E, 2012/90 K no.lu kovuşturmayaya yer olmadığı kararı

166 Saymaz, s. 46-48.

167 Kara Kuvvetleri Komutanlığı 5. Kolordu Komutanlığı Çorlu Askeri Mahkemesi 2013/211 E, 2013/78 K no.lu karar

168 Eskişehir Hava Kuvvetleri Komutanlığı 1. Hava Kuvveti Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nin 2009/35 E, 2009/507 K numaralı ve 21 Temmuz 2009 tarihli iddianamesi

169 Eskişehir Hava Kuvvetleri Komutanlığı 1. Hava Kuvveti Komutanlığı Askeri Mahkemesi'nin 2013/34 E, 2013/574 K numaralı ve 23 Ekim 2013 tarihli gerekçeli kararı, s. 19-21

koşamayan müteveffaya darp ve cebir uygulayarak işini daha da zorlaştırdığı” açıklanmış ve vurgulanmıştır. Ancak bu tespitlerden sonra kararda E.M.’de “önceden tespit edilemeyen kalp hastalığı bulunduğu, koşuda harcanan efor sonucunda ölmüş olabileceği, ölümün sanıkların fiillerinden ileri geldiğinin söylenemeyeceği” gerekçesiyle ölümün müessir fiil (AsCK madde 117) ile ilişkilendirilebileceği, üst sınırı 2 yıl olan bu maddede **1 yıl hapse karar verilmiş**, bu ceza da sanığın yargılamadaki olumlu davranışları nedeniyle azami oranda indirilerek **10 aya düşürülmüş**, sanıkların tekrar suç işlemeyecekleri kanaati hasıl olduğu gerekçesiyle iki yıl denetimli serbestlik karşılığında cezalar ertelenmiştir. Bununla birlikte mahkeme, suçun niteliği ve sanıkların kişiliğini dikkate alarak denetimli serbestlik için yükümlülük getirmemiştir.¹⁷⁰

Tümü eziyet ve işkence görünümündeki bu vakalarda, yine asta müessir fiil hükümleri uygulanmış ve cezalarda indirim, erteleme, hükmün açıklanmasının geriye bırakılması uygulanmıştır.

Etkili soruşturma-kovuşturma önündeki engellerin kaldırılması; kötü muamele için sivil denetim mekanizmaları, TSK içindeki şikayet mekanizmalarının güçlendirilmesi, hak arama önündeki engellerin kaldırılması ve bu yöndeki korku, endişenin giderilmesi, kötü muamele suçlarının, askeri mevzuatta da açıkça ve insan hakları belgelerine uygun şekilde tanımlanması ve cezalandırma ve infazdaki kaçış yollarının uygulanmayacağı bir sistemin kurulması ile mümkündür. Cezasızlığın ortadan kaldırılması TSK’nın çalışma konuları arasında olmalıyken, 2007 sonrasında bu alanlarda herhangi bir yasal veya idari somut bir çalışma yapılmadığı görülmektedir.

6. İhlalin Giderimi/Tazmini ve Askeri Yüksek İdare Mahkemesi

Her ne kadar intihar-şüpheli ölümler konusunda, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi’nin, idarenin sorumluluğunun bulunduğunu tespit ettiği ve bu nedenle maddi- manevi tazminata hükmettiği kararları bulunmaktaysa da bu kararlarda, hizmet kusuru incelemesi yapılmaktadır.

AYİM kararları şu iki ana konuda yoğunlaşmaktadır:

i- Üstlerin kötü muamelesi ile zorunlu askerin intihara sürüklendiği/intihar eğiliminin kuvvetlendiği tespitinde bulunan kararlar.

ii- Psikolojik durumu elverişli olmamasına rağmen askere alınanlar (veya askerlik görevine devam ettirilenler) ile askerlik sırasında bu kişilere uygun tedavi uygulanmaması ve önlem alınmaması nedeniyle gerçekleşen vakalara ilişkin kararlar.

Tüm bu kararlarda AYİM, idareye kötü muamele veya kişinin psikolojik durumuna uygun önlemlerin alınmaması nedeniyle yüklenebilecek bir kusur olduğuna karar verse dahi, sonucun meydana gelmesinde, intihar eden kişinin kendi kusurunun da bulunduğu gerekçesiyle kusuru müterafik kabul etmektedir. Dolayısıyla kararla bir tazminata hükmedilse dahi bu tazminat miktarı çok az olabilmektedir. Kusuru bölüştürme yönündeki bu eğilimin ise tatmin edici bir giderimin sağlandığını söylemeyi imkânsızlaştırdığı görülmektedir.

170 Gerekçeli karar, Saymaz, s. 18.

Ayrıca dava açan kişiler aleyhine yüklenen idare lehine vekâlet ücretleri, hak sahiplerini dava açmaktan caydırmakta bazen de verilen tazminatı tamamen anlamsız kılmaktadır. Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yoluyla gelen bir vakada, AYİM'de çocuklarının ölümü nedeniyle dava açan anne babanın davayı kaybetmeleri üzerine 22.850 TL vekâlet ücretini idareye ödemek zorunda kaldıkları görülmektedir. Genellikle asker ölümlerinin yoksul ailelerde daha fazla görüldüğü düşünüldüğünde böylesi bir rakam idareye dava açmayı imkânsız kılmaktadır.¹⁷¹ Bir başka AYM kararına konu olayda da, başvuruçular idareye 19.624 TL vekâlet ücreti ödemek zorunda kalmıştır.¹⁷² Anayasa Mahkemesi, başvuruçuya ödenen tazminattan bile daha fazla olan bu vekâlet ücretinin başvuruçunun mahkemeye başvuru hakkına orantısız bir müdahale niteliğinde olduğuna şüphe bulunmadığını belirtmiştir.¹⁷³

2008 yılında AYİM 2. Daire tarafından verilen bir kararda¹⁷⁴, intihar eden askerin üstü tarafından dayak yediği gün intihar etmiş olması ve buna ilişkin tanıklıklar nedeniyle, kendisine uygulanan müessir fiil ile intihar arasında bir illiyet bağının bulunduğu tespit edilerek tazminata hükmedilmiştir. Ancak burada kararın bizzat intihar eden asker tarafından verilmiş ve icra edilmiş olması ağır müterafik kusur olarak değerlendirilmiştir. Bunun karara yansımaları ise baba ve annenin ayrı ayrı 25.000'er TL maddi, 5.000'er TL manevi olmak üzere talep ettikleri tazminat miktarının; anne için 1.500 TL maddi, baba için 1.000 TL olarak kabulü ile maddi ve fazlaya ilişkin taleplerin reddi olmuştur.

Yine intihara meyilli olabileceği ve silah verilmemesini gerektirecek boyutta psikolojik bir rahatsızlığı olduğu tespit edilmesine rağmen silahlı nöbet yazılmak suretiyle hizmeti yürütmede gösterilen zafiyet sonucunda meydana gelen intihar olayıyla, oluşan zararın hizmet kusuru ilkesi uyarınca davalı idare tarafından karşılanması gerektiği sonuç ve kanaatine varıldığı bir davada¹⁷⁵ da, olayın müteveffanın kendi eyleminden kaynaklandığı gerekçesiyle müterafik kusurunun bulunduğu kabul edilmiştir. Bu kusur paylaşımı devletin yaşam hakkını koruma yükümlülüğü ile ilgili AİHM içtihadıyla uyumsuz olduğu gibi, iradesi bizzat devletin eylemleri nedeniyle sakatlanmış bir kişinin kusurundan da bahsedilemeyeceği için bir çeşit cezasızlık görünümü olarak tabloda yerini almaktadır. Söz konusu davada kişinin RDM kaydının bulunması, periyodik muayene gören bir kişi olması, Asker Hastanesi Psikiyatri Servisi'ne sevk edilmesine ve kolunda muhtelif miktar ve ebatlarda kesi izlerinin olması ve geçmişinde madde kullanımı olması nedeniyle ilgili tabip tarafından "antisosyal kişilikte anksiyete bozukluğu" tanısı konulmuş olması, Asker Hastanesi'nde hakkında silahla görev yapmaması uygundur kararının verilmiş olmasına rağmen görevin diğer nöbetçi ve görevli personele silah ve mühimmatını teslim etmek ile silahlığın anahtarını bulundurmamak olduğu silah nöbetçiliği görevine verilmesi gibi bir dizi ve neredeyse sistematik ihlal yanında, yine de intihar eden

171 AYM, no. 2013/19, k.t 7/3/2014, para. 37.

172 No: 2013/841, 23/1/2014, para. 15.

173 Aynı karar, para. 123-125.

174 Karar Tarihi: 24.09.2008, Karar No: E. 2005/614 Karar No: K. 2008/916

175 Karar Dairesi: AYİM 2.D., Karar Tarihi: 15.10.2008, Karar No: E. 2007/921, Karar No: K. 2008/1002

askerin de kusuru olduğu kararının verilmiş olması, idarenin- devletin sorumluluğunun bilinçli bir şekilde azaltıldığını göstermektedir¹⁷⁶. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür¹⁷⁷.

Bununla birlikte AYİM kararlarında Savcılık dosyalarını esas almakta, yeni bulgu araştırmamaktadır.¹⁷⁸

T.A. vakası:

T.A.’nın yakınları tarafından AYİM’de baba için 40.000 TL maddi, 50.000 TL manevi, anne için 40.000 TL maddi 50.000 TL manevi tazminat talepli dava açılmış, davaya bakan 2. Daire Başkanlığı 14 Kasım 2012’de “rahatsızlığı ailesince bildirilen müteveffa ile ilgili etkili önlemlerin alınması gerekirken bu hususun tam olarak yerine getirilmediği” ancak davacıların zararlarının hizmet kusuru ilkesine göre **müterafik kusur** da dikkate alınarak karşılanması gerektiği ile babaya 8.800 TL anneye 9.300 TL maddi, iki ebeveyne 3.000’er TL manevi tazminat ödenmesine karar verilmiştir.¹⁷⁹ Dosyadaki bilirkişi raporunda¹⁸⁰ miktar, baba için 43.820 TL, anne için 46.417 TL maddi tazminat olarak belirlenmiştir. Aynı karar ile reddedilen 50.000 TL tazminat üzerinden davayı adli yardım talepli açan¹⁸¹ ailenin MSB’ye 7.772 TL avukatlık ücreti

176 Aynı olayda Askeri Savcılığın yürüttüğü soruşturmada KYOK verildiği de eklenmelidir. Oysa böyle bir tabloda, sevk kararlarını, nöbet görevini veren tüm sorumlular soruşturmaya dâhil edilmeliydi.

177 Karar Dairesi: AYİM 2.D. Karar Tarihi: 14.01.2009 Karar No: E. 2008/65 Karar No: K. 2009/41
“...müteveffanın amiri ile konuşması neticesinde kıta tabibine, kıta tabibinin de değerlendirmesi sonucu İskenderun Asker Hastanesi Psikiyatri Servisi’ne sevkinin uygun görüldüğü, ancak müteveffanın ayrı tarihlerde dört kez hastanenin psikiyatri servisine sevk edilmesine rağmen muayene ve tedavisinin yapılamadığı, hatta bir doktor karşısına dahi çıkarılmadığı ve son muayene olmadıkları gün takip eden gün intiharının gerçekleştiği göz önüne alındığında, meydana gelen olayda idarenin müteveffanın muayene ve tedavisini sağlayamamasının intihar olayında katkıda bulunan bir neden olduğu, ancak intihar olayının, ilgilinin kendisini bilerek, görev gereği kendisine teslim edilen silah ile vurması şeklinde meydana gelmesinin, müteveffanın müterafik kusurunu oluşturduğu, tüm bu sebeplerle davacının zararının müteveffanın müterafik kusuru da dikkate alınarak davalı idarece, hizmet kusuru ilkesi gereğince karşılanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.”

178 T.A. AYİM dosyasında
AYİM Başsavcılığı 11 Nisan 2012;
“...Davacıların zararını doğuran olay; müteveffanın intihar etmesidir ve Askeri Savcılıkça yürütülen soruşturma sonucunda düzenlenen Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararına yansıyan bilgilere göre, müteveffanın intihara yönlendirildiğine dair bir delilin bulunmadığı, ölümünde başka bir kişinin dahlinin veya katkısının olmadığı, müteveffanın intihar etmek kastıyla kendini astığı ve bu suretle kendisinden kaynaklanan nedenlerle vefat ettiği, olayda idareye yüklenebilecek bir hizmet kusurundan bahsedilemeyeceği görülmektedir. Dolayısıyla yürütülen askerlik hizmetiyle meydana gelen ölüm olayı arasında doğrudan bir nedensellik de kurulamayacağı, davacıların tazminat taleplerinin hukuki dayanağı bulunmadığı sonuç ve kanaatine ulaşılmıştır.”

179 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi 2012/348 E, 2012/1120 K no.lu karar

180 5 Ekim 2012 tarihli bilirkişi raporu

181 İstanbul ili Küçükçekmece ilçesi Kanarya mahallesi muhtarlığı tarafından anne N.A. adına düzen-

ödemesine karar verilmiştir. Bu adaletsiz durumun medyaya yansması ve tepki alması üzerine MSB bir yazı ile aileye bu ücretin ödenmesinden vazgeçtiklerini bildirmiştir.

N.B. vakası:

N.B.'nin yakınlarının AYİM'de açtıkları baba için 20.000 TL, anne için 20.000 TL maddi, anne ve babanın her biri için 50.000, kardeşler M.B., S.B. için ise 30.000 TL manevi tazminat ve adli yardım talepli dava¹⁸²; anne için 20.500 TL, baba için 21.000 TL maddi¹⁸³, 7'şer bin TL manevi tazminat, kardeşlere 2.500'er TL manevi tazminat ödenmesi kararıyla sonuçlanmıştır. Aynı karar ile idareye 9.444 TL vekalet ücreti ödenmesine karar verilmiştir.

S.I. vakası:

Organ (dalak) kaybı olan ve yaşadığı darp olayı nedeniyle % 37 oranında özür (30 travma sonrası stres bozukluğu özür oranı, %10 splenektomi özür oranı), "ağır işlerde çalışamaz", "askerliğe elverişsiz" raporları bulunan S.I. için açılan 30.000 TL maddi, 50.000 TL manevi tazminat talepli dava¹⁸⁴ Askeri Savcılığın sunduğu¹⁸⁵ "...yaralanma olayının askerlik hizmetinin ifası sırasında meydana geldiği, olaya ilişkin soruşturmadaki tanık beyanlarından rahatsızlığının eğitim faaliyetinin akabinde ortaya çıktığı ve 'davacıya ait ameliyat öncesi tetkik sonuçları ve ameliyat sırasında saptanan bulgular klinik tablonun travmatik dalak yaralanmasına bağlı olduğunu gösterdiği şeklinde genel cerrahi servis raporu düzenlenmiş olması hususları birlikte değerlendirildiğinde, davacının dava konusu rahatsızlığının görülmekte olan hizmetle doğrudan doğruya ilgili olduğu göz önüne alındığında hizmetle zararlı sonuç arasında uygun illiyet bağının bulunduğu, illiyet bağını kesecek başka bir olgunun bulunmadığı değerlendirilerek davalı idarenin tazmin yükümlülüğünün bulunduğu" görüşüne rağmen reddedilmiştir¹⁸⁶. Bununla birlikte mağdur S.I.'nin bu dava nedeniyle 5.100 TL vekalet ücreti ödemesine karar verilmiş, bu ödemenin ivedilikle yapılması gerektiği konusunda kendisine bir resmi yazı¹⁸⁷ dahi gönderilmiştir.

Dosya temyiz aşamasındadır.

7. Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolunun açılmasıyla iç hukukta yaşanan ihlal iddialarının bazılarının Strasbourg öncesi çözümlenmesi ihtimali ortaya çıkmıştır. Ancak bu yolun etkili bir giderim sağlayıp sağlamayacağı konusunda karar vermek için henüz çok erkendir.

lenmiş 16 Mart 2013 tarihli fakirlik kağıdı.

182 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'ne sunulan 04/07/2013 tarihli dava dilekçesi

183 Bilirkişi: anne için 51.632 TL, baba için 52.269 TL maddi tazminat hakedişi belirlemiştir.

184 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi dava dilekçesi

185 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Başsavcılığı 11/11/2013 tarihli düşünce

186 Askeri Yüksek İdare Mahkemesi İkinci Daire Başkanlığı 2013/782 E, 2014/1569 K no.lu karar

187 MSB tarafından gönderilen 19/12/2014 tarihli yazı

Anayasa Mahkemesi'nin rapor dönemi içerisinde karara bağladığı iki olayda AİHM'le paralel ilkeleri kabul ettiğini söylemek mümkündür.¹⁸⁸ Buna göre intihar olan durumlarda kişinin kendisine karşı korunma ödevinin var olduğunu söylemek için "askeri mercilerin, kendi kontrolleri altındaki bir kişinin kendini öldürmesi konusunda gerçek bir risk olduğunu bilip bilmediklerini ya da bilmeleri gerekip gerekmediğini tespit etmek, böyle bir durum söz konusu ise bu riski ortadan kaldırmak için makul ölçüler çerçevesinde ve sahip oldukları yetkiler kapsamında kendilerinden beklenen her şeyi yapıp yapmadıklarını incelemek gerekmektedir".¹⁸⁹ Aynı şekilde "Yaşam hakkının korunması, silâh altındaki bir askerin askeri makamların kontrolü altında iken "*şüpheli*" bir biçimde ölmesi durumunda, bağımsız ve tarafsız bir şekilde etkili ve uygun resmi bir soruşturmanın yürütülmesini de gerekli kılmaktadır."¹⁹⁰

Bununla birlikte, Mahkeme'nin devletin sorumluluğuna ilişkin çizdiği "intihar eylemine girilebileceği konusunda uyarıcı nitelikte bir belirti bulunmaksızın bir askerin sadece kendisine yüklenen sorumluluklar nedeniyle yoğun kaygılar yaşamasına bağlı gerçekleşen intihar eylemlerini idarenin öngörmesi ve gerekli tedbirleri alması gerektiği sonucu çıkarılamaz"¹⁹¹ ölçütünün somutlaşmaya ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir.

Dahası vakaların birinde Anayasa Mahkemesi'nin tazminat sorunu ile ceza sorumluluğu konusunu tamamen birbirinden ayrı incelediği görülmektedir.¹⁹² Anılan vakada, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, başvuruçuların çocuklarının kendisine emanet edilen kazan dairesi nedeniyle yoğun bir kaygı yaşadığını ve bazı sorunları olduğu bilinen bir askerin ilgisiz bir zamanda silah ve mühimmat istemesi gibi çok açık bir şekilde intihar eylemine girilebileceği konusunda işaretlerin olması ve bu durumun yetkililere bildirilmesi hususunu dikkate alarak idarenin kısmen sorumlu olduğuna karar vermiştir.¹⁹³ Anayasa Mahkemesi'ne göre bu kusuru belirleyen AYİM'in anne, baba ve 4 kardeşe uygun gördüğü 12.100 TL, kusurla uyumludur.¹⁹⁴

Bu bedelin gerçekten uygun olup olmadığı bir yana, intihar tehlikesini görüp de gereğini yapmayan sorumluların sorumluluğunun yoğunluğunun saptanması gerektiği ortadadır. Anayasa Mahkemesi ise ölüm olayında etkili soruşturmanın yapılmasının yeterli olduğunu tespit ederek, ceza soruşturmasının sadece ölüm olayıyla kısıtlı olan bölümünü incelemiş, öncesinde olayı bilmesine rağmen gerekli özeni göstermeyen kişilerin bulunup bulunmadığına ilişkin bir soruşturma yapılmamış olmasını sorun etmemiştir.¹⁹⁵ Bu yaklaşımın, AİHM içtihadından çıkan ilkelerle uyumlu olmadığı düşünülmektedir.

188 AYM, no. 2013/19, 7/3/2014, para. 69 vd; No: 2013/841, 23/1/2014, para. 72 vd.

189 AYM, no. 2013/19, 7/3/2014, para. 71; No: 2013/841, 23/1/2014, para. 74.

190 AYM, no. 2013/19, 7/3/2014, para. 73; No: 2013/841, 23/1/2014, para. 77.

191 AYM, no. 2013/19, 7/3/2014, para. 78; No: 2013/841, 23/1/2014, para. 80.

192 No: 2013/841, 23/1/2014.

193 No: 2013/841, 23/1/2014, para. 79-80.

194 Aynı karar, para. 86-89.

195 Aynı karar, para. 90-99.

V. Sonuç ve Tavsiyeler

A. Hükümete Öneriler

1. Yasama

Her ne kadar 2007/99 Sayılı Bakanlar Komitesi kararında, TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliği'nde, psikolojik sorunları bulunanların askerlikten muafiyet koşullarına ilişkin hükümlerde değişiklik yapıldığı belirtilmişse de; raporun ilgili bölümlerinde aktarıldığı ve AİHM'nin çok sayıdaki ihlal kararında vurguladığı üzere Yönetmelik, düzenleme ve uygulamada yetersizdir. Bu nedenle ve Anayasa Mahkemesi'nin temel hakları sınırlandıran düzenlemelerin şekli olarak da yasa niteliği taşıması gerektiği yönündeki içtihadı¹⁹⁶ da dikkate alınarak, konunun bazı ayrıntıları düzenleyici işlemlere bırakılsa da TBMM tarafından çıkarılacak bir yasayla düzenlenmesi gerekmektedir.

Bu yasa özellikle aşağıda belirtilen hususlarda Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Yeteneği Yönetmeliği'nde yer alan konuların yeniden düzenlenmesini, iyileştirmesini gerektirmektedir.

- Askere alım muayenesi için Sağlık Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı arasında imzalanan 2005 tarihli protokole ek olarak, aile hekimlerinin yapacağı muayenenin, askerlik koşulları açısından etraflıca değerlendirilerek, somut bir kılavuz, genelge veya Sağlık Yeteneği Yönetmeliği içinde ya da Yönetmeliğe bağlı bir ek dâhilinde düzenlenmesi gerekmektedir. Bu düzenleme Devlet'in bilmesi gereken risk konusunda doğru verilere ulaşmayı mümkün kılacak ve şüphe halinde yönlendirme yapabilecek nitelikte olmalıdır. Nihayetinde düzenleme, aile hekimlerinin bu doğrultuda gerekli eğitimi almalarının sağlanması ve buna ilişkin koşulları da içermelidir.
- Askere alım muayenesinde ileri tetkiki bir istisna haline getiren 5. madde, basit fizik muayenenin karardaki etkisini azaltacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- Yönetmelik, ruh sağlığına ilişkin hastalık sınıflandırmalarının sıralı ve dilimlere ayrılarak sınırlı değil, bu kategorilere girmese bile kişinin askerlik yapamayacağı yönünde bir sağlık kurulu görüşü oluşması halinde de kişinin askere alınmayacağı şekilde yeniden düzenlenmelidir. Bilhassa madde bağımlılığı gibi kişinin kendisi veya bir diğeri için yaşam hakkı açısından risk oluşturabilecek sağlık sorunlarının varlığı halinde, ya mevcut düzenlemedeki dilimlerin belirlenmesine ilişkin uygulamanın ayrıntılarının da ayrıca düzenlenmesi ya da belirtildiği gibi askere almamanın esas olduğu kabul edilmelidir.
- Yine sürekliliği olan rahatsızlıklar bakımından askerlikten muafiyet koşullarının genişletilmesi, geçici olanlar bakımından ise hastalığın seyrinin izlenebilmesi açısından erteleme ve geciktirme kolaylaştırılması ve bu konudaki verilerin düzenli olarak kayıt altına alınması ve verilerin kamuya açık şekilde bulundurulması önem taşımaktadır.

196 Bkz. Yukarıda 70 nolu notta anılan karar.

- Askerlik sürecinde muafiyet kararı verilmesi kolaylaştırılmalı; birden fazla ruh sağlığı raporu verilen askerlerin askerlik hizmetinden muaf sayılması otomatik hale getirilmelidir.
- Sağlık Yeteneği Yönetmeliği'nin yanısıra AİHM tarafından tespit edilmiş ihlaller doğrultusunda rapora konu edilen İç Hizmet Kanunu'nda ve Askerlik Kanunu'nda; ruh sağlığı ile ilgili sorunlar bakımından üstlerin görev ve sorumluluklarına ilişkin düzenleme yapılması gerekmektedir. Mevcut yasal düzenleme içerisinde ne İç Hizmet Kanunu'nda veya tüzüğünde ne de Askerlik Kanunu'nda bu hususta herhangi bir ayrıntı mevcut değildir.
- Üstün asta uyguladığı kötü muamele suçlarının AsCK'daki ve Disiplin Kanunu'ndaki alt sınırı olmayan ceza hükümleri, evrensel ceza hukuku ve insan hakları hukuku ilkelerine uygun bir biçimde yeniden düzenlenmeli, astla üst arasında ceza hukuku yaptırımları açısından tüm farklar kaldırılmalıdır.
- Ruhsal problemi olan askerlerin silaha ulaşmasını imkansız kılacak düzenlemeler yapılmalıdır.
- Asker ölümleri ve intiharlar nedeniyle açılacak tüm ceza, idare ve hukuk davaları harçtan muaf tutulmalıdır.

2. İdari Uygulama

- Bilgi edinme başvurularına verilen cevaplardan, idarenin ihtiyaç analizi, kaynak tespiti konularına ilişkin hiçbir çalışma yapmadığı gibi bu kadar hayati bir konunun nedenlerine ilişkin ayrıntılı bir çalışma da yapmadığı anlaşılmaktadır. İdarenin gecikmeksizin, salt sayısal bir istatistik tutmanın yanında asker ölümlerine ilişkin bir etken çalışması yapması ve bu çalışmada; çatışma durumlarının, yasal düzenlemelerin, sağlık sisteminin intihar ve şüpheli ölümlere etkisinin ayrıntılı incelenmesi gerekmektedir.
- Silah kullanımı ve silaha erişim konusunda ruh sağlığı ölçütlerinin belirlenmesi ve bu konuda en ufak bir şüphenin varlığı halinde, gerekli kararların acilen ve zamanında verilerek kişinin silaha erişiminin engellenmesi ve bunun takibinin yapılması açısından yasal düzenleme gerekliliği yanında, kararın verileceği zaman, koşullar gibi hususlarda bir idari uygulamanın kesinleştirilmesi ihtiyacı mevcuttur. Bu konudaki kişiye özgü, tesadüfi, koşulları belirsiz yaklaşımın acilen terk edilmesi gerekmektedir.
- Ruh sağlığı yerinde olmayan kişiler askere alındıysa, Rehberlik ve Danışma Merkezlerinde verilecek tedavi ve gözetimin profesyonel bir çerçevede verilmesi ve bu merkezlerde hassas gruplarla çalışma tecrübesi olan, psikiyatri-psikoloji-rehberlik alanlarında özel uzmanlığı bulunan kişilerin çalıştırılması sağlanmalıdır. Yine merkezlerin sivil denetime açılması gerekmektedir.
- Asker kişilerin ruh sağlığına uygun göreve verilmesine dair düzenlemelerin iyileştirilmesi ve görev sırasında karşılaşılan sorunlara acil çözümlerin üretildiği bir sistemin çalışmasının sağlanması gereklidir.

- Ruh sağlığı açısından ihtiyaç duyan kişilere, askerlik suresince uygulanan tedavi ve bakımın özenle kayıt altına alınması, varsa sivildeki doktor, psikiyatrist ile eř güdümlü bir tedavinin yürütülmesi için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir.
- Psikososyal risk faktörü tarama anketi gibi tespit araçlarının işlevsiz olduğunun kabulü ile, bu konuda eğer bir test yapılacaksa bile halihazırda uygulanmakta olan testin etkisinin azaltılması ya da testin bilimsel olarak kabul görmüş, test grubuna uygun ve sorunları tespit etmek bakımından elverişli bir forma dönüştürülmesi için gerekli çalışmanın yapılması zorunludur.
- Gerek asker alımında çalışan aile hekimlerinin, gerekse askerlik sürecinde hizmet veren hekim ve psikologların, şüpheli durumlarda takdirlerini askerin yaşam hakkını güvenceye alacak önlemlerden yana kullanmaları konusunda bilgilendirmeleri ve teşvik edilmeleri sağlanmalıdır.

3. Yargı

Raporda etkili soruşturma yükümlülüğü açısından sorun olarak tespit edilen alanlarda çalışma yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda;

- Maktul ailelerinin, yakınlarının dosyaya ve tüm belgelere erişimi taleplerine bağlı olmaksızın sağlanmalıdır.
- şüpheli ölüm vakalarında sorumluluğu olanların soruşturmaya dahil edilmeleri önündeki idari ve yasal engeller üzerinde çalışılmalıdır.
- Kötü muamele sularının soruşturulması ve cezalandırılmasında, cezasızlığa yol açtığı tespit edilen engellenmesi için gerekli çalışmanın yürütülmesi zorunludur. Ayrıca, kötü muamele ile ölüm arasındaki illiyet bağının ölümün doğrudan doğruya kötü muamele sonucu gerçekleşmesi gibi katı bir koşula bağlanmaması gereklidir.
- şüpheli ölüm ve intihar vakalarında yürütülen soruşturma sadece ölümün gerçekleştiği ana ilişkin olmamalıdır. İdari ve cezai soruşturma üstlerin zen ödevini yerine getirip getirmediğini ortaya çıkaracak şekilde yürütülmelidir.
- Verilecek cezaların zamanaşımı, hükmün açıklanmasının geri bırakılması gibi müesseselerle anlamını yitirmemesine zen gösterilmeli; cezalar suçla orantılı bir şekilde tesis edilmelidir.

B. Bakanlar Komitesi'ne neriler

Halihazırda Kılınç grubu altındaki davalar 2007 tarihli Bakanlar Komitesi kararı ile kapatılmıştır. Lakin sorunun zlmek bir yana daha da karmaşıklaşarak devam ettiği ortadadır. Bu kadar uzamış bir sorunun daha ciddi bir işbirliği ile zme kavuşturulması gerektiği açıktır. Standart

izlemede bulunan Servet Gündüz grubu davalarında ihlaller açısından kurulan askere alım, askerlik süreci ve intihar öncesi süreçteki tespitler hala günceldir. Bu nedenlerle;

- Gündüz grubu kararları bu doğrultuda, standart izlemeden çıkarılarak nitelikli izlemeye alınmalıdır.
- Bakanlar Komitesi, Hükümete yapılan önerilerin hayata geçirilmesi sürecini yakından takip etmeli, ilgili düzenlemelerin yapılmasına sivil toplumun ve mağdur yakınlarının katılımını teşvik etmelidir.
- Sorunun tüm boyutlarına kalıcı ve yapısal çözümler bulunduğu pratikte kanıtlanana kadar ilgili dosyaların takibine son verilmemelidir.

AİHM Şüpheli Asker Ölümleri Davaları Tablosu

	Askere Alım Süreci	Askerlik Süreci	İntihar-Şüpheli Ölüm Öncesi Süreç	Soruşturma Süreci	Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
Servet Gündüz no. 4611/05 11.01.2011	Askere alım sürecinde, ruh sağlığına ilişkin sorunların sözlü olarak İbrahim Serkan Gündüz tarafından dile getirildiği, ancak bunun belgelendirilmediği tespit edilmiştir.	Madde-uyuşturucu kullanımının olduğu, jilet ile kendine zarar verme geçmişinin olduğu tespit edilmiştir. Askeri Hastane muayenesi sonucunda "asosyal kişilik ve bağımlılık" tanısı konulmuştur. Disiplinsizlik nedeniyle çeşitli uyarılar almış olmasına rağmen, 3 Ekim 2002 ve ölümün gerçekleştiği 8 Temmuz 2003 tarihleri arasında herhangi bir tıbbi kaydı yoktur.	Ölüm öncesi üst taraftan kötü muamele iddiası mevcuttur.	Ceza soruşturması takipsizlik ile sonuçlanmış, idari soruşturmada sorumluluk bulunduğu tespitine rağmen dosyada soruşturma sonucu mevcut değildir.	AYİM, yetkililerin hata veya ihmalleri ile intihar arasında bir nedensellik olmadığını saptayarak tazminat talebini reddetmiştir.
Metin no. 26773/05 05.07.2011	Mustafa Metin, bu süreçte zihinsel engelli olduğunu, ayrıca alkol ve uyuşturucu kullandığını beyan etmiştir.	Halüsinasyon bozukluğu tespit edilmiş, 6 gün kullanması için antipsikotik ilaç verilmiştir. 2 kez askeri hastanenin psikiyatrida yatırılmış, nöbet yasaklanmış, nöbet zorunluluğundan muaf tutulmuş...	Ölümden bir süre önce firar, anksiyete krizi, yüksek dozda alkol alımı sebebiyle hastanenin acil servisine kaldırılma vakaları mevcuttur.	Ceza soruşturması, Metin'in ailevi ve ekonomik sorunlar nedeniyle intihar ettiği gerekçesiyle takipsizlikle sonuçlanmıştır. İdari soruşturma ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.	AYİM sürecine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

AİHM Şüpheli Asker Ölümleri Davaları Tablosu

	Askere Alım Süreci	Askerlik Süreci	İntihar-Şüpheli Ölüm Öncesi Süreç	Soruşturma Süreci	Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
Recep Kurt no. 23164/09 22.11.2011	Askere alım sürecinde yapılan muayenelerde, antisosyal kişilik bozukluğu ve nevroitik bozukluk teşhisi bulunmaktadır.	Acemi birliğinden sonraki muayenede; intihar teşebbüsü geçmişinin bilindiği, bu nedenle askerlik sırasında 2 ilaçtan oluşan tedavi uygulandığı, geçici silah taşıyama kararı bulunmakta ama kesinleşmemiş.	Randevu tarihleri dolu olduğu için Ekrem Kurt'un psikiyatridaki 2. muayenesi gerçekleştirilmemiştir.	Ceza soruşturması takipsizlikle sonuçlanmıştır. İdari soruşturmaya ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.	AYİM sürecine ilişkin bilgi bulunmamaktadır.
Kılınç ve diğerleri no. 40145/98 07.06.2005	Askerlik öncesi yaşantıda atipik depresyon teşhisi mevcut ve tanı konulduğu tarihten itibaren gözlem altında olduğu bilinmektedir.	Temel eğitim sırasında kısa süreli psikiyatrik tedavi görmüştür. Yine askerlik sırasında anksiyete teşhisi konulmuş, ilaç tedavisi ile istirahat verilmiştir.	Ölümden önceki süreçte Kılınç askeri hastanede tedavi görmüş, 1 ay hava değişikliği izni verilmiş ancak kontrolleri muayene günleri uygun olmadığı için gerçekleştirilmemiştir. Silah kullanması yasaklanmamış, Kılınç nöbet sırasında kendisini silahla vurarak hayatını kaybetmiştir.	Sorumlu üst hakkında görevi kötüye kullanmak suçundan açılan dava, kasit unsuru yokluğu gerekçesiyle beraatla sonuçlanmıştır. İdari soruşturmaya ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.	AYİM önündeki tazminat talepli tam yargı davası, olay ile idarenin eylemleri arasında bir nedensellik bulunmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.

AİHM Şüpheli Asker Ölümleri Davaları Tablosu

	Askere Alım Süreci	Askerlik Süreci	İntihar-Şüpheli Ölüm Öncesi Süreç	Soruşturma Süreci	Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
Lütfi Demirci no. 28809/05 02.03.2010	Askere alım sürecindeki kayıtlara ilişkin bir bilgi mevcut değildir.	Gerek acemi birliğinde, gerek dağıtımdan itibaren defalarca psikiyatrik şikayetler nedeniyle görüşmeler yapılmıştır. Askeri Hastane’de “anksiyete ve parasomni” teşhisi konulmuş ve ilaç tedavisi uygulanmıştır.	Silah kullanması engellenmemiş, ölüm silah ile gerçekleşmiştir.	Ceza soruşturması takipsizlik ile sonuçlanmıştır. Ceza soruşturmasından bağımsız bir idari soruşturma yürütüldüğüne dair bir bilgi bulunmamaktadır.	AYİM süreci ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir.
Ataman no. 46252/99 27.04.2006		Askerlik sırasında Askeri Hastanede yapılan muayenede anksiyete teşhisi konulmuştur.	Ölüm öncesinde, Mikail Ataman ailesini arayarak komutanından şikayetçi olmuş, hatta komutanı kendisini öldürmeden yardım etmelerini istemiştir.	Ceza soruşturması takipsizlik ile sonuçlanmıştır. Ceza soruşturmasına bağlı olarak yürütülen idari soruşturmada hazırlanan ve Askeri Savcılığa sunulan raporda gözetim veya denetimden sorumlu askeri personelden kaynaklanan herhangi bir ihmalin tespit edilmediği belirtilmiştir.	AYİM sürecine ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

AIHM Şüpheli Asker Ölümleri Davaları Tablosu

Askere Alım Süreci	Askerlik Süreci	İntihar-Şüpheli Ölüm Öncesi Süreç	Soruşturma Süreci	Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
Abdullah Yılmaz no.21899/02 17.06.2008		Üstlerinden kötü muamele gördüğüne dair şikayetleri ve buna emare olacak şekilde vücudunda ailesine gösterdiği izler mevcuttur. Yine ölümün hemen öncesinde üst tarafından öldürülene kadar dövuüldüğü tespit edilmiştir.	İki ceza soruşturması yürütülmüş; bunlardan biri asta müessir fiil, diğeri de ölüm ile ilgili olmuştur. İlk davadan üste 5 ay hapis cezası verilmiş fakat bu cezanın infazı ertelenmiştir. Ölüm ile ilgili soruşturma ise takipsizlik ile sonuçlanmıştır. Yine yürütülen idari soruşturma sonunda düzenlenen raporda; üstün intiharın meydana gelmesinde payı olduğu tespiti yer almıştır. Garnizon komutanı tarafından hazırlanan olay değerlendirme raporunda da üstün davranışlarının intiharın dolaylı nedeni olduğu görüşü bulunmaktadır.	AYİM sürecine ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İntihar eden askere müessir fiil uygulayan üste, bu olay nedeniyle verilen cezanın, yaşam hakkının korunması konusundaki bir eksiklikten doğan sorumluluğun kabul edildiği çkarımında bulunmak için yeterli olmadığı (intihar ve müessir fiil arasındaki nedensellik konusu). Mağduriyetin giderilmediği (yaşam hakkının korunmasına yönelik ihlal nedeniyle yapılan başvuru açısından)

AİHM Şüpheli Asker Ölümleri Davaları Tablosu

	Askere Alım Süreci	Askerlik Süreci	İntihar-Şüpheli Ölüm Öncesi Süreç	Soruşturma Süreci	Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
Havva Dudu Albayrak ve diğerleri no: 24470/09 21.07.2011	Kişilik bozukluğu ve psikotik bozukluk hastası olmasına rağmen askere alım sırasında teşhis konulmamıştır. AİHM hastalık ile ilgili bilgi verilmediği hususunun izafi olduğunu ve devletin sorumluluğunu ortadan kaldırmadığı görülmüştür.	Askerlik sürecine ilişkin herhangi bir olay veya bilgiye atıf bulunmamaktadır.	Üstlerin, intihar olayının gerçekleştiği gün müteveffayı darp ettiği ilişkinin bilgisi bulunmaktadır.	Darp suçundan açılan dava para cezası ile sonuçlanmış ve bu ceza ertelenmiştir. Ölüm olayına ilişkin soruşturma ise takipsizlikle sonuçlanmıştır.	AYİM önündeki tazminat talepli dava, intihar ile askeri idarenin tutumu arasında herhangi bir nedensellik bağı bulunmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.
Dülek ve diğerleri no: 31149/09 03.11.2011	Askere alım sırasında yapılan muayenelerde Dülek, doktorlara, psikolojik sorunları olduğunu beyan etmiştir. Sağlık raporunda "distimik bozukluk" yaşadığı tespiti yer almaktadır.	Askerlik sürecinde devam eden psikolojik şikayetler nedeniyle askeri hastane psikiyatri kliniğinde "askerlik hayatına adapte olma sürecine bağlı olarak oluşan anksiyete" teşhisi konulmuştur.	Son muayene ve raporda, hastalığı nedeniyle intihar eğilimi olduğu bilgisi yer almaktadır.	Ceza soruşturması takipsizlikle sonuçlanmıştır. İdari soruşturmada Dülek'in psikolojik sorunları nedeniyle hayatına son verdiği tespiti yer almıştır.	AYİM önündeki tazminat talepli davanın reddine karar verilmiştir.
Acet ve diğerleri no: 22427/06 18.10.2011	Askere alımda askerlikten muaf olmayı gerektirmeyecek ölçüde küçük bir yetersizlik olarak değerlendirilen "A tipi ruhsal özü" tanısı konulmuştur.	Nöbet tutmak istemediği bilinmektedir.	Ölümden bir ay kadar önce jilette kendisini kesmiştir ve komutanların kapısını tekmeleyerek kırmıştır. Disiplinsizliği sebebiyle ceza almıştır.	Ceza soruşturması takipsizlikle sonuçlanmıştır.	AYİM önündeki tazminat davası reddedilmiştir.

AİHM Şüpheli Asker Ölümleri Davaları Tablosu

Askere Alım Süreci	Askerlik Süreci	İntihar-Şüpheli Ölüm Öncesi Süreç	Soruşturma Süreci	Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
Serdar Yiğit ve diğerleri No. 20245/05 09.11.2010	Askerlik sürecinde en yakın arkadaşlarından birinin operasyonda ölmesi üzerine içine kapandığı ve uykusuzluk sorununun olduğu bilgisi mevcuttur.	Bu sürece ilişkin dikkat çekilen herhangi bir bilgi veya olay bulunmamaktadır.	Ceza soruşturması takipsizlikle sonuçlanmıştır.	AYİM önündeki dava reddedilmiştir.
Aktepe Kahrıman No. 18524/07 03.07.2014	Askerlik sürecinde "anksiyete bozukluğu" yaşadığına ilişkin bilgi mevcuttur. Yine aynı dönemde bilgi sahibi olduğu belirtilen uçucu madde bağımlılığı bulunmaktadır.	Ölümden bir süre önce 40 tane uyku hapi içmiştir.	Ceza soruşturması takipsizlikle sonuçlanmıştır. İdari soruşturma sonucunda hazırlanan raporda hava değişimi veya istirahat yerine ilaç tedavisi verilmesinin, askerde kendisiyle ilgilenmediği düşüncesini uyandırarak, sorun oluşturduğu görüşünde bulunduğu belirtilmiştir.	AYİM önündeki dava reddedilmiştir.
Mehmet Köse no. 10449/06 01.04.2014	Askerlik sürecinde firar ve disiplin cezaları mevcuttur.	Ölüm öncesine ilişkin ayrı bir bilgi mevcut değildir.	Ceza soruşturması takipsizlikle sonuçlanmıştır.	AYİM'e başvurulmamıştır.

TEŞEKKÜR...

İnsan hakları hareketinin üniversite ile buluşmasının önemini farkında olan İHOP, kurulduğu günden bu yana özellikle Ankara Üniversitesi İnsan Hakları Merkezi ile birlikte ortak çalışmalar yürütmektedir. Bu önemli çalışma Yrd. Doç. Dr. Kerem Altıparmak ve Av. Duygu Türemez tarafından hazırlandı. Deneyimlerini ve bilgi birikimlerini esirgemeyen çok değerli Yrd. Doç. Dr. Kerem Altıparmak'a ve Av. Duygu Türemez'e katkılarından ve izleme raporunu hazırlamalarından ötürü teşekkür ederiz.

Bu çalışmaya Türkiye'nin farklı illerinden pek çok avukat ve insan hakları savunucusu katkıda bulunmuştur. Av. Nezahat Paşa Bayraktar'a, Av. Mahir Orak'a, Av. Cengiz Balcı'ya, Av. Kemal Üner'e, Av. Ali Hamamcı'ya, Av. Ahmet Çevik'e, Av. Ekrem Taşkın'a, Av. Sait Tanrıverdi'ye, Nurdan Sözer'e veri toplama aşamasındaki yardımlarından ötürü ve katkılarından ötürü ve raporun hazırlanmasının her aşamasında desteğini esirgemeyen Bişeng Özdiç ve Genco Dönmez'e şükranlarımızı sunarız.

Nihayet, bu çalışmayı gerçekleştirebilmek için gerekli kaynağı sağlayan Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu'na teşekkür ederiz.

İnsan Hakları Ortak Platformu

İntihar olarak kabul edilen, ancak maktul yakınlarının şüpheleri de dikkate alınarak "şüpheli ölüm" adıyla da tanımlanabilecek zorunlu asker ölümleri, çok sayıda AİHM kararına konu olmuştur.

Şüpheli asker ölümlerine dair davalar, Mahkeme (AİHM) tarafından düzenli olarak "yaşam hakkı ihlali" bulunan bir dava grubudur. Bununla birlikte, Bakanlar Komitesi önünde izlenmesi hem gruplandırılmamıştır hem de standart izlemede kalmıştır. Bunun nedeni, daha önce Kılıç ve Diğerleri dava grubuna ilişkin olarak Bakanlar Komitesi tarafından verilmiş nihai karardır. Raporla ayrıntıları ile yer alan bu kararda Bakanlar Komitesi, Hükümetin şüpheli asker ölümleri ile ilgili alınması gereken genel önlemleri aldığına kanaat getirmiş ve bu grupta yer alan davaların izlenmesine son vermiştir. Bununla birlikte, şüpheli asker ölümlerine ilişkin başvurular AİHM'in dosyayı kapatma kararından sonra da devam etmiştir. Bir başvuruya konu olmayan fakat yerel STK raporları, soru önermeleri, medyada yer alan haberler ve resmi makamlarca yapılan açıklamalar sayesinde, ölümlerde sayıca dikkate değer bir azalmanın olmadığı hususu dikkat çekicidir.

Bu izleme raporu ile anılan Bakanlar Komitesi kararına dayanak olarak Hükümet tarafından sunulan gelişme ve değişikliklerin, yasal veya idari olarak yeterli derece nitelikli kabul edilmesinin hatalı olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yine 2007 tarihli karar sonrasında da AİHM tarafından tespit edilen ihlaller bakımından esaslı bir uygulama veya yasa değişikliği olmadığı hususu raporun savını oluşturmaktadır.

Rapor, Mahkeme'nin Servet Gündüz ve Diğerleri kararı ile yaşam hakkının esas yönünden ihlalinde çizdiği çerçeveye paralel olarak vakaları, dava ve soruşturma dosyaları ile güncel mevzuatı; askere alım, askerlik süreci ve intihar/şüpheli ölüm öncesi süreçlerin her biri açısından analiz etmektedir. Bununla birlikte hakkın usul yönünden ihlaline bağlı olarak soruşturma etkili soruşturma ve giderim süreçleri Raporun bir diğer çalışma alanıdır. Bu tespitler doğrultusunda Rapor'un sonuç bölümünde Hükümet ve Bakanlar Komitesi'ne öneriler sunulmaktadır.